

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
Інститут післядипломної освіти і менеджменту
Кафедра наукових основ управління**

Олена Гречаник

УПРАВЛІННЯ ВИХОВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

*Методичні рекомендації для здобувачів усіх форм навчання другого
(магістерського) рівня вищої освіти
(електронне видання)*

Харків – 2023

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
Інститут післядипломної освіти і менеджменту
Кафедра наукових основ управління

Олена Гречаник

УПРАВЛІННЯ ВИХОВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

*Методичні рекомендації для здобувачів усіх форм навчання другого
(магістерського) рівня вищої освіти
(електронне видання)*

Затверджено редакційно-видавничою
радою Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
протокол № 8 від 16.08.2023 р.

Харків – 2023

УДК 005.3

Укладач: Олена Гречаник.

Рецензенти:

Попова О. В. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

Темченко О. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри наукових основ управління Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Гречаник О. Є. Управління виховною діяльністю : методичні рекомендації для здобувачів усіх форм навчання другого (магістерського) рівня вищої освіти (електронне видання). Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2023. 121 с.

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.
Протокол № 8 від 16.08.2023

Це видання допоможе здобувачам освіти, майбутнім магістрам, опанувати дисципліну вільного вибору «Управління виховною діяльністю». Наведено програму навчальної дисципліни, плани та конспекти лекцій, понятійний апарат тем, теми семінарських і практичних занять, алгоритми роботи, діагностичні матеріали для вимірювання якості управління виховною діяльністю в закладі освіти тощо.

©Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
© Гречаник Олена Євгенівна

ЗМІСТ

Сутнісна характеристика навчальної дисципліни «Управління виховною діяльністю».....	5
Конспекти лекцій.....	19
Теми семінарських і практичних занять.....	96
Питання до підсумкового контролю.....	107
Понятійний апарат.....	108
Алгоритм підготовки доповіді (виступу) до практичного заняття.....	109
Теми кваліфікаційних робіт магістрів.....	110
Діагностичні матеріали.....	111

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «УПРАВЛІННЯ ВИХОВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ»

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Мова викладання		українська	українська
Кількість кредитів – 5	Освітня програма: «Управління закладом освіти» (шифр і назва)	Вид дисципліни: дисципліна вільного вибору здобувача	
Модулів – 1		Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1	1
Загальна кількість годин – 150		Семестр	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи здобувача – 6	Рівень вищої освіти: другий (магістерський)	2	2
		Лекції	
		24 год	10 год
		Практичні, семінарські	
		26 год	10 год
		Лабораторні	
		Не передбачено	Не передбачено
		Самостійна робота	
		100 год	130 год
		Індивідуальні завдання:	
Не передбачено	Не передбачено		
Вид контролю:			
		залік	залік

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 50/100;

для заочної форми навчання – 20/130.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Управління виховною діяльністю» є поглиблене вивчення теорії та практики управління виховною діяльністю в закладі освіти на засадах сучасних підходів до управління; формування в здобувачів освіти професійних компетенцій сучасного керівника закладу освіти для реалізації завдань виховання й розвитку особистості; вироблення й розвиток умінь щодо оцінювання якості виховного середовища ЗО, освітньої й управлінської діяльності учасників освітнього процесу.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Управління виховною діяльністю» є: поглиблення, розширення, інтеграція знань з теорії та практики управління виховною діяльністю в закладі освіти, засвоєння принципів та підходів до організації виховання; визначення критеріїв оцінки якості виховного процесу; практичне опанування технологією побудови виховної системи закладу освіти й визначення її якості; підготовка менеджерів до управлінської педагогічної діяльності в закладі освіти; виховання в здобувачів освіти професійно значущих якостей особистості, що забезпечують ефективну управлінську діяльність у галузі освіти, прагнення до самонавчання, саморозвитку, самовдосконалення.

У результаті вивчення навчальної дисципліни вільного вибору відповідно до її специфіки формуються такі предметні (спеціальні) компетентності:

СК 1	Здатність до аналізу трудового потенціалу організації, його професійної підготовки й перепідготовки; виявлення резервів та реалізації заходів щодо підвищення ефективності використання інтелектуальних та матеріальних ресурсів організації
СК 2	Здатність створювати та організовувати ефективні комунікації в процесі управління в режимі оффлайн та онлайн, спілкуватись українською та іноземною мовою,
СК 3	Здатність до управління організацією, її змінами, професійного виконання всіх функцій управління відповідно до освітньої політики, чинного законодавства України та посадових обов'язків, здатність забезпечувати якість освіти й освітньої діяльності
СК 4	Здатність формувати лідерські якості та демонструвати їх у процесі управління людьми
СК 5	Здатність аналізувати та структурувати проблеми освітньої організації, приймати ефективні управлінські рішення та забезпечувати їх реалізацію

Результати навчання за дисципліною

У результаті опанування змісту навчальної дисципліни здобувачі освіти мають досягнути таких **результатів навчання**:

РН 1	Уміння формувати систему менеджменту організації (окремих підсистем) із урахуванням масштабів і напрямів діяльності,
------	--

	особливостей сфери освіти
РН 2	Здатність здійснювати організацію взаємодії та функціональний розподіл робіт між підрозділами, службами, працівниками
РН 3	Уміння співпрацювати з державними та громадськими інституціями, профспілками, які забезпечують громадсько-активне управління закладом освіти
РН 4	Уміння здійснювати стабілізаційний вплив, усувати відхилення в діяльності освітньої організації (підрозділу), проводити оперативні наради; збори та засідання органів корпоративного управління
РН 5	Уміння визначати принципи, зміст, методи й організаційні форми управління освітнім процесом, організовувати педагогічну взаємодію, педагогічне керівництво та педагогічний супровід саморозвитку, самовдосконалення, самоосвіти й самовиховання
РН 6	Знання, розуміння та критичне осмислення основних теорій, принципів і методів аналізу й оцінювання процесів діяльності освітньої організації

За результатами опанування навчальної дисципліни здобувачі освіти мають **знати**:

- структуру та специфіку виховного процесу, його закономірності, принципи, завдання й функції;
- різні підходи до визначення змісту виховання;
- методи, прийоми, засоби й форми виховної діяльності;
- сутність поняття «виховна система закладу освіти», структуру виховної системи ЗО;
- основні ознаки й особливості різних типів виховних систем закладів освіти минулого й сучасності;
- сутність і функції управління виховним процесом;
- методичне забезпечення виховної роботи в ЗО;
- систему планування виховної діяльності в ЗО, види і структуру планів виховної діяльності;
- рівні управління виховною роботою в закладі освіти, їх мету, завдання і функції;
- технологію інформаційного забезпечення управління виховним процесом;
- основні характеристики і типи взаємодії учасників освітнього процесу;
- технологію моніторингу виховання;
- технологію організації учнівського самоврядування;
- кількісні та якісні показники ефективності виховного процесу;
- види і рівні аналізу виховної роботи, методика аналізу виховної діяльності;

уміти:

- із залученням апарату управління (групи фахівців) ЗО та в умовах визначеного терміну виконання, у межах чинних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність ЗО або впливають на розвиток галузі

освіти, на підставі визначених у статуті (положенні або інших установчих документах) завдань ЗО, використовуючи типові управлінські технології, розробляти плани (перспективні, річні тощо) виховної діяльності закладу;

- з урахуванням вимог чинних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність ЗО або впливають на розвиток галузі освіти, на підставі визначених у статуті (положенні або інших установчих документах) завдань закладу, повноважень, що належать або надані керівнику нормативними та іншими актами, затверджувати заходи з управління виховним процесом у закладі;
- з урахуванням чинних нормативно-правових актів приймати рішення за результатами аналізу пропозицій структурних підрозділів, працівників закладу щодо звернень громадян, громадських об'єднань, державних і недержавних підприємств, установ та організацій, органів місцевого самоврядування з питань, що стосуються діяльності закладу;
- на підставі визначених у статуті (положенні або інших установчих документах) завдань закладу та колективного договору з навчально-виховної діяльності, з урахуванням вимог чинних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність ЗО або впливають на розвиток галузі освіти:
 - приймати рішення з усіх питань управління виховним процесом у закладі за винятком тих, які законодавством віднесені до компетенції міністерства, іншого органу управління, загальних зборів (конференції) колективу, Ради ЗО;
 - приймати рішення за результатами контролю виховного процесу, його якості та ефективності в закладі.

3. Зміст навчальної дисципліни за модулями та темами

Модуль 1. Теоретичні засади виховання й виховних систем.

Тема 1.1. Виховання підростаючого покоління, його особливості за сучасних умов.

Виховання як педагогічний процес, мета-ідеал виховання, головна мета національного виховання молоді на сучасному етапі, актуальні проблеми виховання особистості на сучасному етапі розвитку суспільства. Специфіка процесу виховання, структура й етапи виховного процесу.

Тема 1.2. Закономірності та принципи виховання. Зміст виховання.

Закономірності виховного процесу. Основні принципи виховання: принцип національної спрямованості виховання, принцип культуровідповідності, принцип гуманізації, принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії, принцип цілісності, акмеологічний принцип, принцип особистісної орієнтації, принцип життєвої смислотворчої самодіяльності, принцип полікультурності, принцип технологізації, принцип соціальної відповідності, принцип превентивності. Умови та правила реалізації принципів виховання. Зміст виховання. Ціннісне ставлення до суспільства і держави, до людей, до себе, до природи, до мистецтва, до праці.

Тема 1.3. Методи, прийоми, засоби й форми виховання.

Сутність понять «методи, прийоми виховання». Класифікація методів виховання. Загальні причини, які визначають вибір методів виховання. Засоби виховання. Сутність поняття «форма виховання». Класифікація форм виховної роботи. Алгоритм підготовки та проведення форми виховної роботи. Картотека організаційних форм виховної діяльності. Деякі умови успіху вчительської діяльності.

Тема 1.4. Виховні системи: сутність, структура, характеристика основних компонентів.

Сутність поняття «виховна система закладу освіти». Характерні риси виховної системи. Структура виховної системи. Етапи становлення та розвитку виховної системи. Критерії ефективності виховної системи. Функції виховної системи. Основні суперечності в процесі розвитку виховної системи. Сутність і структура національної системи виховання. Стратегія і Концепція національно-патріотичного виховання.

Модуль 2. Діяльність керівника закладу освіти з управління виховною діяльністю.

Тема 2.1. Функції управління виховною роботою в закладі освіти.

Сутність виховного процесу. Виховна робота та її функції. Характеристика функцій управління виховною роботою в закладі освіти: аналізування, цілепокладання, планування, організування, контролювання й регулювання. Роль педагогічної ради, Ради закладу освіти, методичної ради в управлінні виховною роботою. Методичне забезпечення виховної роботи в закладі освіти.

Тема 2.2. Плани виховної діяльності.

Сутність та етапи планування. Вимоги до планування. Система планування виховної роботи в школі: перспективний і річний план роботи закладу, план роботи методичного об'єднання класних керівників, план виховної роботи класного керівника. Види і структура планів виховної роботи.

Тема 2.3. Система управління виховною роботою.

Рівні управління виховною роботою в школі. Мета, завдання, функції директора закладу освіти, заступника директора ЗО з виховної роботи. Документація, за ведення якої відповідає заступник керівника з виховної роботи. Класний керівник/куратор і його діяльність. Документація класного керівника/куратора.

Тема 2.4. Заходи з управління виховним процесом у ЗО.

Збирання інформації з питань управління виховною діяльністю та її аналізування. Моніторинг виховання. Взаємодія учасників освітнього процесу: сутність, основні характеристики і типи взаємодії. Співпраця школи, сім'ї та соціуму. Сутність поняття «учнівське/студентське самоврядування». Умови, які забезпечують самоврядування в закладі освіти. Мета і завдання учнівського/студентського самоврядування. Принципи організації учнівського/студентського самоврядування. Функції самоврядування. Структура самоврядування.

Тема 2.5. Діагностика виховного процесу.

Особливості вивчення результатів та ефективності виховання. Кількісна та якісна оцінка ефективності виховного процесу. Результативність процесу виховання; вихованість, показники та рівні вихованості; методи дослідження рівнів вихованості. Діагностика дитячого колективу, взаємин між учасниками педагогічного процесу. Етапи розвитку дитячого колективу. Вивчення вихованості школярів. Вимоги до вивчення результатів та якості виховного процесу. Використання барвограм в оцінюванні результатів виховної роботи. Векторне моделювання освітнього середовища.

Тема 2.6. Аналіз виховної діяльності в закладі освіти.

Види і рівні аналізу виховної роботи. План контрольно-аналітичної діяльності заступника директора з виховної роботи. Методика аналізу виховної діяльності в закладі освіти за навчальний рік. Методика аналізу форми виховної роботи (системний та цілісний аналіз). Аналіз роботи класного керівника. Аналіз роботи методичного об'єднання класних керівників.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		Аудиторні	Лекції	Семінарські	Практичні	Самостійна робота		Аудиторні	Лекції	Семінарські	Практичні	Самостійна робота
Змістовий модуль 1. Теоретичні засади виховання й виховних систем.												
Тема 1.1 Виховання підростаючого покоління, його особливості за сучасних умов.	14	4	4	—	—	10	14	1	1	—	—	13
Тема 1.2. Закономірності та принципи виховання. Зміст виховання.	14	4	2	2	—	10	16	3	1	2	—	13
Тема 1.3 Методи, прийоми, засоби й форми виховання.	14	4	2	2	—	10	14	1	1	—	—	13
Тема 1.4. Виховні системи: сутність, структура, характеристика основних компонентів.	12	2	2	—	—	10	14	1	1	—	—	13
Разом за модулем 1	54	14	10	4	—	40	58	6	4	2	—	52
Змістовий модуль 2. Діяльність керівника закладу освіти з управління виховним процесом												
Тема 2.1. Функції управління виховною роботою в закладі освіти.	12	2	2	—	—	10	14	1	1	—	—	13
Тема 2.2. Плани виховної діяльності.	12	2	2	—	—	10	14	1	1	—	—	13
Тема 2.3. Система управління виховною роботою.	12	2	2	2	—	10	14	1	1	2	—	13
Тема 2.4. Заходи з управління виховним процесом у ЗО.	18	8	2	4	—	10	16	3	1	—	—	13
Тема 2.5. Діагностика виховного процесу.	24	14	4	4	6	10	18	5	1	2	2	13
Тема 2.6. Аналіз виховної діяльності в закладі освіти.	18	8	2	—	6	10	16	3	1	—	2	13
Разом за модулем 2	96	28	14	10	12	60	92	12	6	4	4	78
Усього:	150	50	24	14	12	100	150	20	10	6	4	130

5.1. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		д	з
1	Специфіка процесу виховання, структура й етапи виховного процесу	4	1
2	Закономірності та принципи виховання	2	1
3	Сутність і класифікація методів виховання	2	1
4	Сутність і структура виховної системи закладу освіти	2	1
5	Виховна робота та її функції	2	1
6	Види планів виховної роботи в закладі освіти	2	1
7	Класний керівник і його діяльність	2	1
8	Взаємодія учасників освітнього процесу	2	1
9	Кількісна та якісна оцінка ефективності виховного процесу	4	1
10	Види і рівні аналізу виховної роботи	2	1
	<i>Разом</i>	24	10

5.2. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		д	з
1	Векторне моделювання освітнього середовища (2.5)	6	2
2	Аналіз форми виховної роботи (2.6)	6	2
	<i>Разом</i>	12	4

5.3. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		д	з
1	Умови та правила реалізації принципів виховання. Зміст виховання (1.2)	2	2
2	Класифікація форм виховної роботи. Алгоритм підготовки та проведення форми виховної роботи (1.3)	2	—
3	Управління діяльністю класних керівників /кураторів (2.3)	2	2
4	Організація учнівського/студентського самоврядування в закладі освіти (2.4)	4	—
5	Особливості управління виховною роботою на сучасному етапі. Критерії якості виховної діяльності (2.5)	4	2
	<i>Разом</i>	14	6

6. Самостійна робота

<i>№ з/п</i>	<i>Назва теми</i>	<i>Форми роботи</i>	<i>Критерії оцінювання</i>	<i>Кількість годин д/з</i>
1.	Виховання підростаючого покоління, його особливості за сучасних умов	Визначити сутність поняття «виховання», спираючись на наукові праці філософів, педагогів, письменників та інших діячів культури	1. Повнота. 2. Точність. 3. Чіткість і послідовність. 4. Ступінь самостійності (під керівництвом викладача, консультування викладача, повністю самостійно). 5. Правильність оформлення	10/13
2.	Закономірності та принципи виховання. Зміст виховання	Скласти таблицю «Принципи виховання, умови їх реалізації та правила, що їх розкривають»		10/13
3.	Методи, прийоми, засоби й форми виховання	Здійснити класифікацію методів виховання		10/13
4.	Виховні системи: сутність, структура, характеристика основних компонентів	Описати технологію побудови виховної системи закладу освіти		10/13
5.	Функції управління виховною роботою в закладі освіти	Визначити форми методичної роботи з педагогами з питань виховної діяльності		10/13
6.	Плани виховної діяльності	Визначити особливості планування виховної діяльності в навчальних закладах різних типів		10/13
7.	Система управління виховною роботою	Розкрити зміст діяльності заступника керівника закладу освіти з виховної роботи		10/13
8.	Заходи з управління виховним процесом у ЗО	Визначити мету, інструментарій і зміст моніторингу виховної діяльності закладу освіти		10/13
9.	Діагностика виховного процесу	Побудувати векторну модель освітнього середовища ЗО		10/13
10.	Аналіз виховної діяльності в закладі освіти	Описати методику аналізу виховної діяльності в ЗО		10/13
	<i>Разом</i>		<i>Максимальна кількість балів за одне завдання – 5</i>	100/130

7. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Словесні методи (лекція, дискусія, співбесіда, інструктаж тощо);
практичні методи (практичні заняття);
наочні методи (метод ілюстрацій і метод демонстрацій, спостережень);
робота з навчально-методичною літературою (конспектування, тезування, анотування,);
відеометод у сполученні з новітніми інформаційними технологіями та комп'ютерними засобами навчання (дистанційні, мультимедійні, веб-орієнтовані тощо);
самостійна робота (виконання завдань).

8. КОНТРОЛЬ І ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

8.1. Шкала оцінювання здобувачів за системою ECTS

Рейтингов а Оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90 – 100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в обов'язкового матеріалу з можливими незначними недоліками
B	82 – 89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	74 – 81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69 – 73 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60 – 68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень балів знань (умінь)
FX	35 – 59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1 – 34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань вимагає повторного вивчення дисципліни

8.2. Види контролю

В умовах кредитної системи навчання контроль успішності здобувачів вищої освіти з кожної навчальної дисципліни поділяється на вхідний

(попередній), поточний (тематичний), підсумковий (семестровий контроль, підсумкову атестацію) контроль.

8.3. Форми та методи оцінювання

8.3.1. Форми проведення вхідного контролю, методи та критерії оцінювання

Форма проведення: усна.

Методи контролю: усне опитування, інтерактивна співбесіда.

Критерії оцінювання: повнота відповіді; чіткість, послідовність викладення матеріалу, правильні логічні висновки й узагальнення; переконливість, обґрунтованість, аргументованість; наявність узагальнень і висновків; взаємодія з викладачем, колегами, реагування на їхні відповіді.

8.3.2. Форми проведення поточного контролю, методи та критерії оцінювання

Форма проведення: усна, письмова.

Методи контролю: відвідування лекцій, розв'язування проблемних питань, що розглядають під час лекцій, підготовка та робота на практичних і семінарських заняттях, виконання завдань самостійної роботи.

Критерії оцінювання: повнота відповіді; чіткість, послідовність викладення матеріалу, правильні логічні висновки й узагальнення; переконливість, обґрунтованість, аргументованість; наявність узагальнень і висновків; взаємодія з викладачем, колегами, реагування на їхні відповіді.

8.3.3. Форми проведення семестрового контролю, методи та критерії оцінювання

Вид контролю: залік.

Форма проведення: усна.

Оскільки підсумкова форма контролю залік, то оцінювання відбувається за всіма видами та формами роботи за накопичувальною системою рейтингових балів, максимальна сума яких дорівнює 100. Якщо впродовж семестру здобувач освіти набрав меншу кількість балів, то він може скласти залік й додатково набрати 20 балів (*теоретичне питання, практичні завдання*). Виконання завдання теоретичного характеру (*макс. кількість балів – 10*), практичне завдання – *макс. кількість балів – 10*), але в сумі з поточним і модульним контролем набрана сума балів не може перевищувати 100.

Критерії оцінювання теоретичного запитання	Максимальна кількість балів
Повнота відповіді	4
Чіткість, послідовність викладення матеріалу, правильні логічні висновки й узагальнення	2
Переконливість, обґрунтованість, аргументованість	2
Наявність узагальнень і висновків	2
Разом	10

10. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Навчально-методичний комплекс дисципліни «Управління виховною діяльністю»: типова навчальна програма дисципліни; робоча навчальна програма дисципліни; конспекти лекцій; методичні рекомендації для проведення практичних і семінарських занять; засоби діагностики з навчальної дисципліни; завдання для самостійної роботи здобувачів; електронний варіант НМКД.

Здобувачі мають доступ до електронних варіантів методичних вказівок до практичних занять, силабусів навчальних дисциплін.

11. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

11.1. Базові

1. Гречаник О. Є. Управління виховною роботою в школі. Харків : Основа, 2013. 240 с.
2. Демчук В. С. Основи освітнього менеджменту. Київ: Ленвіт, 2017. 263 с.
3. Мельничук С. Г. Педагогіка (Теорія виховання). Навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. 288 с.
4. Сисоєва С. О. Педагогічний процес: теорія і практика. Київ: Едельвейс, 2015. 208 с.

11.2. Допоміжні

1. Кашпур Т. О. Управління виховним процесом у професійно-технічних навчальних закладах. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. 2013. № 19. С. 64–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Potip_2013_19_19.
2. Луначек В.Е. Педагогічний менеджмент: навчальний посібник. 2-е вид., випр. Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2015. 512 с.
3. Мартинець Л.А. Управлінська діяльність керівника навчального закладу: навчальний посібник. Вінниця, 2018. 196 с.
4. Робота з педагогічними кадрами. Харків : Основа, 2006. 208 с. (Б-ка журн. «Управління школою»; Вип. 3 (39)).
5. Романчук А. І. Управління навчально-виховним процесом початкової школи в сучасних умовах. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Вип. 65. С. 129–132.

11.3. Інформаційні ресурси

Фонди бібліотек: бібліотека ХНПУ імені Г. С. Сковороди (вул. Алчевських, 29; вул. Валентинівська, 2), кабінет наукових основ управління (вул. Валентинівська, 2), ХДНБ імені В. Г. Короленка (пров. Короленка, 18).

Інтернет-джерела (сайти і портали):

1. Освітній портал «Освіта UA». URL: <http://osvita.ua/>.
2. Освітній портал «Педагогічна преса». URL: <http://pedpresa.ua/category/ofitsiyno>.
3. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://rada.gov.ua/>.
4. Офіційний сайт Департаменту науки і освіти ХОДА. URL: <https://dniokh.gov.ua/>.
5. Офіційний сайт Департаменту освіти Харківської міської ради. URL: <http://www.kharkivosvita.net.ua/content/5/509>.
6. Офіційний сайт Інституту післядипломної освіти і менеджменту ХНПУ імені Г. С. Сковороди. URL: <http://ipohnpri.in.ua>.
7. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <http://mon.gov.ua>.
8. Офіційний сайт Національної академії педагогічних наук України. URL: <http://naps.gov.ua/>.
9. Офіційний сайт Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua>.
10. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>.

КОНСПЕКТИ ЛЕКЦІЙ

Модуль 1. Теоретичні засади виховання й виховних систем.

Тема 1.1. Специфіка процесу виховання, структура й етапи виховного процесу

План лекції

1. Виховання як педагогічний процес.
2. Актуальні проблеми виховання на сучасному етапі розвитку українського суспільства.
3. Специфіка виховання.
4. Структура й етапи виховного процесу.

1. Виховання як педагогічний процес

Морально-духовне становлення дітей та учнівської молоді, їх підготовка до активної, творчої, соціально значущої, сповненої особистісного смислу життєдіяльності є найважливішою складовою розвитку суспільства та держави. Напрямами державної політики в галузі виховання стали принципи гуманістичної педагогіки, сформульовані в законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України (наказ МОН України від 06.06.2022 № 527), Стратегії національно-патріотичного виховання (Указ Президента України від 18.05.2019 № 286/2019) тощо. Закладена в них методологія виховання надає пріоритет розвиненій особистості, її життєвому та професійному самовизначенню, самореалізації, життєтворчості відповідно до національних цінностей та в контексті ідеї інтеграції Української держави у Європейський простір.

Виховання як діяльність — важливий чинник економічного, соціального і культурного розвитку, збереження духовних, моральних, громадянських, родинних, національних і особистісних цінностей. Виховання є певною мірою процесом, що відбувається в людині.

Виховання як діяльність — сфера наукової компетенції теорії виховання. Існує багато визначень поняття «виховання». Термін «виховання» є похідним від слова «ховати», «вирощувати». В українській народній педагогіці його вживали в значенні «оберігати», ховати від зла, шкідливого впливу. Поняття «виховувати» і «навчати» в сучасних умовах — це два самостійних поняття, хоча і взаємопов'язаних між собою, які не можна ототожнювати.

Виховання розглядають у *широкому соціальному значенні* — як процес передавання молодому поколінню накопиченого життєвого досвіду, культурних традицій і цінностей; у *широкому педагогічному значенні* — як процес цілеспрямованого формування й розвитку особистості в умовах спеціально організованої виховної системи; у *вузькому педагогічному значенні* — як цілеспрямовану взаємодію вихователя й вихованця, направлену на створення умов для саморозвитку й самореалізації останнього.

Процес виховання можна представити як сукупність дій вихователя і вихованця в процесі їх діяльності та спілкування, що забезпечує взаємодію індивіда з оточуючим середовищем, формування його ставлення до дійсності (людей, себе, сім'ї, праці, держави, природи, світу речей тощо). Цей процес передбачає послідовну зміну мети, завдань, змісту, методів, форм, умов, необхідних для розвитку особистості й досягнення визначених позитивних результатів.

Виховання — це цілеспрямований процес свідомого розвитку людини. Ключовим у такому визначенні є слово «*процес*» — саме воно підкреслює хід, розвиток цього явища, його тривалість, а не короточасну дію. Цей процес має бути *цілеспрямованим*, що означає необхідність визначення мети на початку виховної діяльності. Так, добре, якщо класний керівник організував якусь екскурсію для дітей, але набагато краще, коли він розуміє, для чого саме така екскурсія, чому вона сприятиме — формуванню знань, розвитку практичних умінь, набуттю досвіду соціально корисної діяльності тощо. Крім того, виховний процес має бути процесом *розвитку* — розвитку пам'яті, уяви, творчості, мовлення, інтелекту, духовної сфери дитини, адже виховання й навчання мають забезпечити загальний розвиток вихованця. Бажано, аби цей розвиток відбувався *свідомо*, коли дитина є суб'єктом виховного процесу, розуміє, що і для чого відбувається, що має бути результатом, чому саме в такий спосіб необхідно щось вчинити, адже, за словами Плутарха, «учень не посудина, яку слід наповнити, а вогнище, яке необхідно запалити». І врешті-решт, виховання має бути процесом розвитку *людини*, а не тільки дитини, тому що й у дорослому віці виховання продовжується, переростаючи в самовиховання.

Метою національно-патріотичного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності.

Складовою частиною патріотичного виховання, яка в часи воєнної загрози набуває пріоритетного значення, є військово-патріотичне виховання, зорієнтоване на формування у зростаючої особистості готовності до захисту України, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України як особливому виді державної служби. Його зміст визначається національними інтересами України і покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки від зовнішньої загрози. Робота з військово-патріотичного виховання має проводитися комплексно, спільними зусиллями органів державної влади та місцевого самоврядування, а також закладів освіти, сім'ї, громадських об'єднань та благодійних організацій, Збройних Сил України, інших силових структур.

Системна організація військово-патріотичного виховання має бути спрямована на підготовку до оволодіння початковою військовою підготовкою,

військовими професіями, формування психологічної та фізичної, морально-духовної готовності до служби в Збройних Силах, задоволення потреби підростаючого покоління у постійному вдосконаленні своєї підготовки до захисту України.

Мета національно-патріотичного виховання реалізується через систему таких виховних *завдань*:

- утвердження у свідомості й почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до військовослужбовця як до захисника України, героя;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- сприяння набуттю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;
- виховання екологічної культури особистості, усвідомлення себе частиною природи, почуття відповідальності за неї як за національне багатство, основи життя на землі;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;
- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;
- культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, відповідального ставлення до природи;
- формування мовленнєвої культури;
- спонування зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму;
- розвиток духовності і моральності у суспільстві, утвердження традиційних сімейних цінностей.

2. Актуальні проблеми виховання на сучасному етапі розвитку українського суспільства

Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть розвиток держави як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його

історико-культурного надбання і традицій, гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, вираженості, відповідальності за природу як за національне багатство, здорового способу життя, готовності до змін та до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України.

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денаціоналізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських *цінностей*:

- повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України);
- активна участь у громадсько-політичному житті країни;
- верховенство права, повага до прав людини;
- готовності до природоохоронної діяльності;
- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей;
- готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

Процес патріотичного виховання дітей і молоді повинен мати випереджувальний характер, відповідати віковим і сенситивним періодам розвитку дитини та особистісним характеристикам, ґрунтуватися на духовно-моральних засадах.

3. Специфіка виховання

Виховання має специфічні особливості.

По-перше, виховання — процес цілеспрямований, тобто він орієнтує на досягнення визначеної мети. Мета — це ідеальне передбачення результатів діяльності, але з урахуванням реальних можливостей і потреб суспільства у визначеному типі особистості. Таким чином, мета забезпечує перспективний творчий характер процесу виховання.

По-друге, виховання — процес багатофакторного впливу на особистість (тобто на становлення й розвиток особистості впливають різні фактори — сім'я, школа, друзі, оточення, засоби масової інформації, громадсько-політичне життя, релігія тощо).

По-третє, виховання передбачає концентричність організації виховного процесу на індивідуум: дитина розвивається на всіх вікових етапах як цілісна особистість, і це диктує необхідність одночасного формування різних якостей особистості: чесності, доброти, відповідальності, самостійності тощо.

По-четверте, процесові виховання властива певна віддаленість результатів, їх стрибкоподібність. Це можна пояснити тим, що результати виховної діяльності, виховні зусилля педагогів і батьків можуть бути виявлені не одразу, а з часом; протягом тривалого періоду взагалі може здаватися, що всі зусилля марні, дитина не бажає прислухатися до порад, прагнути розвивати свої таланти та здібності. Але через певний проміжок часу, навіть після

закінчення школи учнем, педагог із радістю побачить позитивний результат шкільного життя — зрілу особистість зі сформованою системою цінностей.

По-н'яте, виховання — це процес довготривалий і безперервний, який супроводжує людину впродовж усього її життя. Виховання — це дорога без кінця, за висловом Гельвеція. Він стверджував, що все його життя було лише довгим виховним процесом. Відомо, що виховання продовжується й тоді, коли ніхто і ніщо спеціально не організовують цей процес, відсутність вихователя не може припинити дію виховання, бо виховує все й усі, хто нас оточує: люди, події, ситуації, речі. Однак, як ми вже зазначали, у дорослої зрілої людини з часом процес виховання переростає в самовиховання, прагнення до самореалізації, саморозвитку, самовдосконалення.

4. Структура й етапи виховного процесу

Виховний процес має свою структуру (рис. 1).

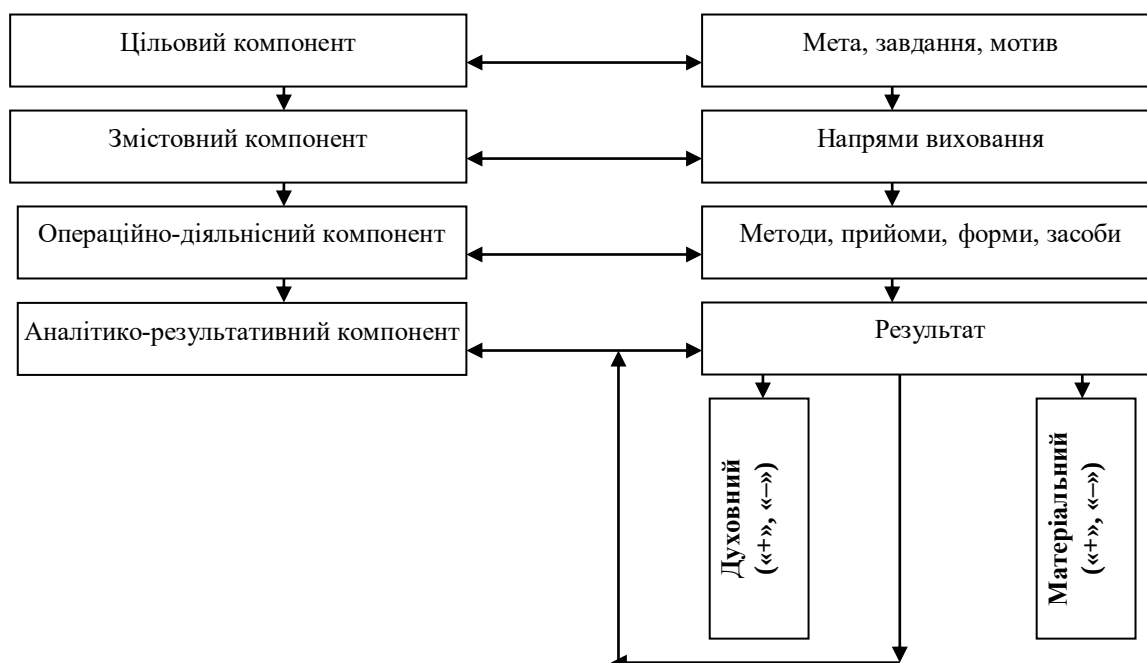

Рис. 1. Структура виховного процесу

Основними **компонентами** виховного процесу є:

- *цільовий*, який передбачає визначення мети, її декомпозицію на завдання, мотивацію досягнення поставленої мети;
- *змістовний*, що включає в себе основні напрями виховної діяльності;
- *операційно-діяльнісний*, який визначає комплекс педагогічних засобів для розв'язання мети й завдань (методи, прийоми, форми та засоби виховання);
- *аналітико-результативний*, у процесі реалізації якого виявляють зміни в рівні вихованості індивіда. Наголошуємо, що результат педагогічної діяльності загалом, і виховної зокрема, завжди є *матеріальним і духовним*: матеріальний результат представлений в документі про освіту, посвідченнях, грамотах, дипломах про здобутки й перемоги вихованця, а

духовний — це зміни, які відбулись у структурі особистості, її світогляді, досвіді, ціннісних пріоритетах, відношенні до себе й оточуючого середовища. Крім цього, на жаль, *результат виховної діяльності не завжди може бути позитивним, тобто зі знаком «+», негативний (зі знаком «-»)* — *також результат*, який вимагає проаналізувати, який із компонентів виховання не врахували або припустилися помилки в процесі його визначення (не сформулювали мету виховної діяльності, або обрали хибний зміст, або методи й форми не відповідали віковим та індивідуальним особливостям вихованців тощо).

Знання сутності виховного процесу дає можливість виділити його **етапи**, які, на думку *В. Лозової та Г. Троцько*, реалізуються в діалектичній єдності:

- 1) формування позитивних мотивів школярів у процесі усвідомлення ними мети діяльності, необхідності залучення до оволодіння загальнолюдськими цінностями;
- 2) засвоєння соціального досвіду, знань, необхідних для оволодіння головними сферами життєдіяльності людини, усвідомлення цінностей загальнолюдської та національної культури, необхідності їх охорони й примноження;
- 3) формування поглядів, переконань, ставлення учнів до норм, правил поведінки, знань, тобто формування в людини позиції, оцінювальних суджень, бо засвоєння знань проходить стадію усвідомлення, осмислення, визначення свого ставлення до них;
- 4) засвоєння й набуття досвіду гуманної поведінки, участь у суспільно-корисних справах, у здійсненні актів милосердя, турбота про близьких, що дозволяє особистості виявити терпимість, повагу до прав і гідності інших людей, самостійність у прийнятті рішень, вибиранні засобів саморегуляції поведінки в різних сферах життєдіяльності;
- 5) оцінювання вихователем і самооцінювання вихованцем вчинків, дій, характеру спілкування, подальше проектування бажаної поведінки на основі отриманих результатів, оволодіння вихованцем засобами самовдосконалення, корекція діяльності та спілкування.

М. Фіцула представляє процес виховання як послідовність таких етапів:

- 1) визначення сукупності рис і властивостей особистості, які необхідно сформувати у вихованця, тобто формування ідеалу;
- 2) вивчення індивідуальних особливостей вихованця (або колективу), його позитивних рис, недоліків у характері та поведінці, визначення несформованих рис, прогнозування розвитку, планування виховної роботи в поєднанні з активністю самого вихованця;
- 3) реалізація програми виховання;
- 4) спонукання учнів до самостійної роботи з розвитку своєї особистості.

Тема 1.2. Закономірності та принципи виховання

План лекції

1. Закономірності виховання.
2. Принципи виховання.
3. Зміст виховання.
4. Кодекс цінностей.

1. Закономірності виховання

Процес виховання має свої **закономірності** — об'єктивно існуючі, повторювані й істотні зв'язки явищ у галузі виховання, реалізація яких сприяє забезпеченню ефективності розвитку особистості. Найважливішими із них, на думку В. Лозової, Г. Троцько, є такі:

- 1) *діяльність і спілкування індивіда є основою виховного процесу*, тому що тільки в діяльності та спілкуванні особистість набуває власного досвіду поведінки, відбувається її соціалізація. Чим доцільніше організовано діяльність вихованців, чим розумніше побудовано їхнє спілкування, тим більш результативним буде виховний процес. Отже, головне завдання вихователя — зробити вихованця суб'єктом виховного процесу, доцільно організувати його діяльність і взаємини з навколишнім світом;
- 2) *людина привласнює соціально-історичний досвід із урахуванням своєрідності, специфіки потреб, мотивів, інтересів, психічних процесів, функцій особистості*. Виховний процес представляє собою постійну трансформацію зовнішніх впливів у внутрішні процеси особистості. Тому чим значніший вплив на свідомість, почуття, волю особистості, чим вище її активність і самостійність у діяльності та спілкуванні, тим вища результативність виховного процесу.

М. Фіцула розкриває такі закономірності виховного процесу:

- 1) *виховання органічно пов'язане із суспільними потребами й умовами виховання* — значні зміни в житті народу зумовлюють і зміни у виховній системі. Розбудова незалежної української держави потребує формування в підростаючого покоління національної свідомості, любові до своєї Вітчизни;
- 2) *людина виховується під впливом найрізноманітніших чинників* — виховує все: люди, речі, явища, події;
- 3) *результати виховання залежать від виховного впливу на внутрішній світ дитини, її духовність* — виховний процес має постійно трансформувати зовнішні виховні впливи у внутрішні, духовні процеси особистості (її мотиви, установки, орієнтації, ставлення);
- 4) *визначальними у вихованні є діяльність і спілкування*. Діяльність — головний чинник єдності свідомості й поведінки під час здійснення учнем певних видів діяльності;
- 5) *ефективність виховного процесу залежить від стосунків в учнівському колективі* — здорова морально-психологічна атмосфера в колективі сприяє формуванню в дітей позитивних моральних якостей, забезпечує процес взаємовиховання;

б) *ефективність виховного процесу зростає, коли учні займаються самовихованням* — тобто коли поєднані процеси виховання й самовиховання.

2. Принципи виховання

Принципи виховання — це система вимог, які визначають мету, завдання, зміст, методи й форми виховного процесу.

Принципи базуються, з одного боку, на закономірностях та особливостях процесу виховання, а з іншого — на вимогах суспільства до мети, засобів, методів виховної діяльності.

До загальних принципів виховання науковці відносять такі:

– *принцип національної спрямованості*. Передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідного краю, свого народу, шанобливе ставлення до його культури; повагу, толерантне ставлення до культури всіх народностей, які проживають в Україні;

– *принцип культуровідповідності*. Вихованець і педагог спільними зусиллями перетворюють зміст історичного морально-етичного досвіду людства на систему відкритих проблем. Така проблематизація моральної культури слугує джерелом особистісного розвитку дитини, умовою засвоєння нею загальнокультурних надбань, а саме виховання здійснюється як культурологічний процес, формування базису культури особистості;

– *принцип цілісності*. Виховання має бути організовано як системний педагогічний процес; спрямовано на гармонійний і всебічний розвиток особистості, формування в неї цілісної картини світу. Передбачає наступність у реалізації напрямів та етапів виховної роботи на різних освітніх рівнях: охоплює всі сфери життєдіяльності дітей та учнівської молоді; його здійснюють різні соціальні інститути, воно відбувається в навчальній та позанавчальній діяльності;

– *акмеологічний принцип*. Вихователь проєктує виховний процес так, щоб вихованець засвоїв найвищі морально-духовні цінності; створює умови для оптимальної самореалізації підростаючої особистості, розвитку її індивідуальних можливостей і здібностей. Напрями виховної роботи втілені у відповідних результатах — міцно й органічно засвоєних загальнолюдських і національних цінностях, стратегії життя, яка передбачає постійний рух до здійснення нових, соціально значущих задумів; формування вмінь долати труднощі, прогнозувати наслідки своїх учинків; здатності свідомо приймати рішення;

– *принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії*. Учасники виховного процесу є рівноправними партнерами в процесі спілкування, ставляться уважно до поглядів один одного, визнають право на відмінність, узгоджують свої позиції. Вихователь уникає жорстких приписів, не ставиться до вихованця як до пасивного об'єкта своїх впливів; зважає на його психічний стан, життєвий досвід, систему звичок і цінностей; виявляє емпатію, вдається до конструктивних і продуктивних виховних дій; схильний до творчості та педагогічної рефлексії;

– *принцип адекватності виховання до психологічних умов розвитку особистості*. Вихователь зосереджує свою увагу на дитині, бере до уваги її вікові й індивідуальні особливості, не форсує її розвитку, задовольняє фундаментальні потреби дитини (у розумінні, визнанні, сприйнятті, широкому ставленні до неї);

виробляє індивідуальну програму її розвитку; стимулює розвиток в особистості свідомого ставлення до своєї поведінки, діяльності, життєвого вибору;

– *принцип особистісної орієнтації*. Означає, що загальні закони психічного розвитку проявляються в кожній дитини своєрідно й неповторно. Педагог культивує у зростаючої особистості почуття самоцінності, упевненості в собі, визнає її право на вільний розвиток і реалізацію своїх здібностей; не обмежує її в правах почуватися індивідуальністю; виробляє оптимістичну стратегію розвитку кожного вихованця; спрямовує зусилля на розвиток світогляду, самосвідомості, культури потреб, емоційної сприйнятливості, довільної поведінки, базових якостей особистості;

– *принцип превентивності*. Держава, соціальні виховні інститути та громадські об'єднання здійснюють профілактику негативних проявів поведінки дітей та учнівської молоді, допомагають їм виробити імунітет до негативних впливів соціального середовища. При цьому має бути забезпечена система заходів економічного, правового, психолого-педагогічного, соціально-медичного, інформаційно-освітнього характеру з формування позитивних соціальних настанов, запобігання вживанню наркотичних речовин і різному прояву деструктивної поведінки, відвернення суїцидів та формування навичок безпечних статевих стосунків;

– *принцип технологізації*. Виховний процес передбачає науково обґрунтовані дії педагога та відповідно організовані ним дії вихованців, підпорядковані досягненню спеціально спроектованої системи виховних цілей, що узгоджені з психологічними механізмами розвитку особистості та ведуть до кінцевої мети виховання. Побудований таким чином виховний процес має ознаки проєктивності, певною мірою гарантує позитивний кінцевий результат.

Зазначені принципи складають певну систему. Кожний принцип як важлива складова системи взаємопов'язаний з іншими, їх гармонійне поєднання є запорукою ефективного виховного процесу.

Національно-патріотичне виховання спирається на загальнопедагогічні принципи виховання, такі як дитиноцентризм, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм, урахування вікових та індивідуальних особливостей. Водночас національно-патріотичне виховання має власні принципи, що відображають його специфіку. Серед них:

– *принцип національної спрямованості*, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, природи, українського народу, шанобливого ставлення до його культури, історії, традицій; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;

– *принцип самоактивності й саморегуляції* забезпечує розвиток у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень; виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках;

– *принцип полікультурності* передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, створення для цього необхідних передумов:

формування відкритості, толерантного ставлення до відмінних ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірувань; здатності диференціювати спільне і відмінне в різних культурах, спроможності сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської;

– *принцип культуровідповідності* задля формування базової культури особистості на основі набутого морально-етичного досвіду людства;

– *принцип соціальної відповідності* обумовлює потребу узгодження змісту і методів національно-патріотичного виховання з реальною соціальною ситуацією, в якій організовується виховний процес, і має на меті виховання в дітей і молоді готовності до захисту України та ефективного розв'язання життєвих проблем на основі сформованих цінностей;

– *принцип історичної і соціальної пам'яті* спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців та відтворює її у реконструйованих і осучаснених формах і методах діяльності;

– *принцип міжпоколінної наступності*, який зберігає для нащадків зразки української культури, етнокультури народів, що живуть в Україні.

Крім цього, пропонуємо розглянути інші погляди науковців стосовно принципів виховної діяльності. В. Лозова і Г. Троцько виділяють такі принципи виховання:

1) *принцип гуманізму* — передбачає визнання цінності дитини як особистості, її прав на свободу, щастя, захист і охорону життя, здоров'я, створення умов для розвитку дитини, її творчого потенціалу, схильностей, здібностей, надання їй допомоги в життєвому самовизначенні, повноцінній самореалізації. Принцип вимагає поваги до дитини, яку вихователю виявляє у знанні її індивідуальних особливостей, у забезпеченні умов її розвитку, в емпатії, терпимості, педагогічному такті, вірі в дитину. Ш. Амонашвілі звертається до вчителів: «Вірте в дитину. Вірити треба навіть тоді, коли опускаються руки, коли зробив усе, а нічого не виходить. Пам'ятайте, що доля дитини залежить тільки від вас. Якщо в дитину ніхто не вірить, вона стає безпорадною, їй ні на кого обіпертися, і ми обов'язково втрачаємо її». Щоб вірити, треба виявляти саме позитивні риси характеру, діяльності, спілкування школярів;

2) *принцип урахування вікових та індивідуальних особливостей* — вік школяра визначає зміст, методи й форми організації виховної діяльності. Так, у початкових класах учитель виступає як основний організатор виховної роботи, у середніх — як наставник, помічник, стимулюючи учнів до самостійної діяльності, у старших класах учитель виступає як старший товариш у багатьох справах. Необхідність індивідуального підходу обумовлена тим, що будь-який вплив на особистість здійснюється через її індивідуальні особливості, темперамент, своєрідність характеру, здібності, інтереси, нахили, що дозволяє обирати найбільш ефективні шляхи взаємодії особистості з навколишнім світом;

3) *принцип виховання в діяльності та спілкуванні* — діяльність має бути організована так, щоб її суб'єктом виступав школяр, а не вчитель. І чим активніша людина в діяльності, тим більший вплив на неї можна здійснювати.

Для реалізації мети-ідеалу необхідно організовувати різноманітні види діяльності: ігрову, пізнавальну, трудову, спортивну, суспільну, естетичну. У процесі цієї діяльності треба розумно поєднувати педагогічне керівництво з розвитком ініціативи, активності, самостійності школярів. Відомо, що учень сприймає до 10 % інформації, яку чує, до 50 % інформації, яку бачить, до 90 % — якщо бере участь у діяльності, до 100 % — якщо самостійно передає інформацію;

4) *принцип стимулювання дитини до самовиховання* — треба постійно спонукати дитину до самовиховання як певного спонукання цілеспрямованого впливу на самого себе з метою прищеплення собі бажаних якостей (моральних, фізичних, розумових та ін.). Самовиховання — це діяльність людини з метою зміни своєї особистості, взаємин з навколишнім середовищем;

5) *принцип цілісного підходу до виховання* вимагає: визначення умов, мети, методів і засобів виховання, координацію зусиль учасників процесу; диференціацію форм і засобів масового й індивідуального впливу залежно від психологічних, вікових особливостей, освітнього та культурного рівня вихованців; систематичність і послідовність в організації виховання, ускладнення завдань виховання й безперервність виховного процесу; облік результатів виховної діяльності;

6) *принцип національного виховання* — включає народність, етнізацію, природовідповідність, культуровідповідність. Забезпечує можливість виховання дитини в її природному становищі, в атмосфері культури свого народу, національних традицій і звичаїв. У «Концепції національного виховання» розкрито сутність цього принципу:

а) *природовідповідність* — урахування багатогранної й цілісної природи людини, вікових та індивідуальних особливостей дітей, їхніх анатомічних, фізіологічних, психологічних, національних і регіональних особливостей;

б) *народність* — єдність загальнолюдського й національного, національна спрямованість виховання, оволодіння рідною мовою, формування національної свідомості, любові до рідної землі та свого народу; прищеплення шанобливого ставлення до культури, спадщини, народних традицій і звичаїв;

в) *культуровідповідність* — органічний зв'язок з історією народу, його мовою, культурними традиціями, із народним мистецтвом, ремеслами та промислами, забезпечення духовної єдності поколінь;

г) *етнізація* — наповнення виховання національним змістом, що передбачає формування самосвідомості громадянина. Забезпечення можливості всім дітям навчатись у рідній школі, виховувати національну гідність, національну свідомість, почуття належності до свого народу, відтворення в дітях його менталітету. Так, серед стійких рис характеру українця вчені називають: естетизм, підвищену емоційність, чутливість, ліризм, працьовитість, волелюбність, мужність, відвагу, пісенність, м'який гумор (І. Мартинюк); індивідуалізм, із яким пов'язано чимало прикрого і трагічного, на думку В. Москальця; неповагу до рідної мови, відчуття національної неповноцінності, недостатнє відчуття єдності людей своєї нації, соборності всіх українських

земель, толерантне ставлення до явищ, які порушують цілісність і згуртованість народу (І. Мартинюк).

Цікавими й корисними, на наш погляд, є й інші принципи виховання, а саме:

- 1) *принцип зв'язку виховання з життям* — передбачає формування відношень з оточуючим середовищем (природним, соціальним, культурним); підтримку конструювання життєвого досвіду. Виховна діяльність школи має орієнтувати учнів на те, що вони мусять жити життям суспільства, брати посильну участь у ньому вже за шкільною партою, готуватися до трудової діяльності. Завдяки цьому в учнів формують психологічну, моральну та практичну готовність до самостійного суспільного життя й діяльності;
- 2) *принцип наступності у вихованні, єдності виховних впливів* — потребує узгодженості дій всіх учасників освітнього процесу (сім'ї, школи, громадськості), а також наступності всіх етапів навчання (початкова, середня, старша школа; стиль, тон спілкування, єдність вимог);
- 3) *принцип сприйняття вихованця таким, яким він є*, — співвідноситься з ідеєю самоактуалізації особистості; розвиток особистісних якостей вихованця;
- 4) *принцип підходу до людини з оптимістичною гіпотезою, опора на позитивне в особистості вихованця* — навіть у погано вихованій людині треба знайти ті позитивні якості, спираючись на які можна досягти стійких успіхів у формуванні всіх інших якостей, що передбачено метою виховання. Вимоги принципу опори на позитивне у вихованні такі: педагоги зобов'язані виявляти позитивне в людині та, спираючись на це, розвивати інші, погано сформовані або негативно зорієнтовані якості, доводячи їх до необхідного рівня й гармонійного поєднання. Для успішності педагогічної діяльності необхідно дотримувати правил реалізації цього принципу, а саме: співробітництво, терпіння, зацікавлена участь вихователя в долі вихованця, неприпустимість акцентування уваги лише на промахах і недоліках особистості, конфронтації й боротьби вихователя з вихованцем, виявлення та підтримка позитивного. Вихованці, яким часто нагадують про їхні недоліки, втрачають віру в себе, свої сили й можливості. Досвідчені педагоги дарують компліменти, авансують майбутні успіхи, проєктуючи цим добру поведінку, вселяючи впевненість в успішному досягненні високих результатів, надаючи довіру, підбадьорюючи в разі невдачі;
- 5) *принцип виховання особистості в колективі* — кожна дитина має займати гідне місце серед ровесників. Реалізація цього принципу передбачає усвідомлення учнями того, що колектив є могутнім засобом виховання, що певні риси особистості можуть бути сформовані тільки в колективі, що згуртованість колективу та його думка впливають на виховання школярів, участь учнів у самоврядуванні сприяє розвитку самостійності, самодіяльності, ініціативи та ін. Найбільша виховна цінність колективу в тому, що між його членами виникають найрізноманітніші стосунки: взаємної відповідальності й залежності, ділові, організаторів і виконавців, вихователів і вихованців, міжособистісні (дружби, любові, симпатії);
- 6) *принцип соціального загартовування дітей* — передбачає включення вихованців у ситуації, які потребують вольових зусиль для подолання

негативного впливу соціуму, вироблення певних способів цього подолання, адекватних індивідуальним особливостям людини, набуття соціального імунітету, стресостійкості, рефлексивної позиції. Постійний комфорт відношень призводить до того, що людина не може пристосуватися до відношень більше складних, менше для неї сприятливих. При цьому деякі гарні референтні відношення вона сприймає як типові й обов'язкові. Формується так зване соціальне очікування сприятливих відносин як норма. Однак у суспільстві, у системі соціальних відносин існують у рівній кількості або навіть переважають несприятливі фактори, які впливають на людину. У роботах Махатма Ганді ми зустрічаємо термін «соціальні щеплення», які він усвідомлював як поступове пізнання дитиною негативних сторін життя суспільства й вироблення своєрідного імунітету від негативних явищ. Це передбачає: пізнання фізичного страждання, духовної спустошеності, подолання хвороби, страху, непротивлення злу насильством. У педагогічній діяльності цей принцип реалізують завдяки таким правилам:

- проблеми відношень дітей треба розв'язувати з дітьми, а не за них;
- дитина не завжди має легко досягати успіху у своїх взаєминах із людьми;
- не тільки радість, а і страждання, хвилювання виховують людину;
- вольових зусиль для подолання труднощів у людини не буде завтра, якщо їх немає сьогодні;
- не можна передбачити всі складності життя, але людині необхідно бути готовою до їх подолання;

7) *принцип створення виховного середовища* — потребує створення в закладі освіти таких відносин, які би формували соціальність дитини. Насамперед важлива роль ідей про єдність колективу школи, педагогів та учнів. Створення виховного середовища передбачає взаємну відповідальність учасників педагогічного процесу, співпереживання, взаємодопомогу, здібність разом долати труднощі. Реалізація принципу можлива за таких умов:

- виокремлення домінувальної мети колективу, яка об'єднує педагогів та учнів;
- визначення провідної діяльності, яка є значущою для всіх членів колективу;
- розвиток дитячого самоврядування, створення дитячих об'єднань;
- формування позитивного ставлення до творчості;
- неповторність закладу освіти (кожна школа мусить мати своє «обличчя»: гасло, спосіб життя, цілі діяльності, традиції тощо).

3. Зміст виховання

Під *змістом виховання* розуміють систему знань, переконань, навичок, якостей і рис особистості, стійких звичок поведінки, якими мають оволодіти учні відповідно до поставленої мети й завдань.

Згідно з «Основними орієнтирами виховання» *сучасний зміст виховання* дітей та учнівської молоді в Україні — це науково обґрунтована система

загальнокультурних і громадянських цінностей та відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства й держави, інших людей, праці, природи, мистецтва, самої себе. Система цінностей і якостей особистості розвивається і виявляється через її власні ставлення. Цей процес передбачає поєднання інтересів особистості — вільного саморозвитку та збереження своєї індивідуальності; суспільства — саморозвиток особистості має здійснюватися на моральній основі; держави, нації — діти мають зростати національно свідомими громадянами, патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі.

Ціннісне ставлення особистості до суспільства й держави виявляють у таких якостях, як патріотизм, національна самосвідомість, правосвідомість, політична культура та культура міжетнічних стосунків. *У дошкільному та молодшому шкільному віці* важливо формувати здатність дитини пізнавати себе як члена сім'ї, родини, дитячого угруповання, як учня, жителя міста чи села; виховувати в неї любов до рідної домівки, школи, вулиці, своєї країни, її природи, рідного слова, побуту, традицій. *У підлітковому віці* виховують духовно осмислений, рефлексивний патріотизм, який поєднує любов до свого народу, нації, Батьківщини з почуттям поваги до інших народів, своїх і чужих прав та свобод. *У старшому шкільному віці* пріоритетними рисами ціннісного ставлення до Батьківщини є відповідальність і дієвість. Старшокласники не лише ідентифікують себе з українським народом, але й прагнуть жити в Україні, пов'язати з нею свою долю, служити Вітчизні на шляху її становлення як суверенної та незалежної, демократичної, правової й соціальної держави; працювати на її благо, захищати її; поважати Конституцію України і виконувати норму законів; бережно ставитися до етно-етичної культури народу України; володіти рідною й державною мовою; визнавати пріоритети прав людини, поважати свободу, демократію, справедливість.

Ціннісне ставлення до людей виявляють у моральній активності особистості, прояві чуйності, чесності, правдивості, працелюбності, справедливості, гідності, милосердя, толерантності, совісті, ввічливості, добросовісності, делікатності, тактовності; умінні працювати з іншими; здатності прощати та просити пробачення, протистояти проявам несправедливості й жорстокості. Показником моральної вихованості виступає єдність моральної свідомості та поведінки, єдність слова і діла, наявність активної за формою та моральної за змістом життєвої позиції.

У старшому дошкільному та молодшому шкільному віці дитина оволодіває елементарним умінням і навичками підтримки, збереження міжособистісної злагоди, попередження і мирного розв'язування конфліктів; здатністю брати до уваги думку товаришів і опонентів; орієнтацію на дорослого як носія суспільних еталонів і морального арбітра.

У підлітковому віці зростає цінність дружби з однолітками, відбувається емансипація від безпосереднього впливу дорослих, розширюється сфера соціального спілкування, засвоюються соціальні цінності, формуються соціальні мотиви поведінки, виникає критичне ставлення як регулятор поведінки.

У юнацькому віці збільшується кількість виконуваних старшокласником соціальних ролей, зростають вимоги до відповідальності за дії та вчинки, формують мотиви самовизначення, удосконалюють уміння керуватися свідомо поставленою метою, зростає роль самостійних форм діяльності; формують ціннісні орієнтації на суспільну активність.

Ціннісне ставлення до себе виступає важливою умовою сформованості в дітей та учнівської молоді активної життєвої позиції і передбачає сформованість у зростаючої особистості вміння цінувати себе як носія фізичних, духовно-душевних і соціальних сил.

Ціннісне ставлення до свого фізичного «Я» характеризує вміння особистості позитивно оцінювати свою зовнішність, будову тіла, поставу, розвиток рухових здібностей, фізичну витривалість, високу працездатність, функціональну спроможність, швидке відновлення сил після фізичного навантаження, статеву належність, гігієнічні навички, стан власного здоров'я, турботу про безпеку власної життєдіяльності, здоровий спосіб життя, активний відпочинок, вольові риси особистості.

Основними завданнями фізичного виховання *дошкільників і молодших учнів* є формування в них уявлень про здоров'я, здоровий спосіб життя, руховий режим, корисні звички, особисту гігієну, правильну поставу, загартовування, регулярні заняття фізичними вправами, фізичні навантаження, розвиток фізичних якостей.

Основними завданнями фізичного виховання учнів *середнього шкільного віку* є формування свідомого ставлення до власного здоров'я та здорового способу життя, розвиток зібраності, задоволення особистою фізичною підготовленістю, уміння цікаво проводити вільний час; формування високої рухової активності, позитивних звичок.

Основними завданнями фізичного виховання учнів *старшого шкільного віку* є формування вмінь і навичок зміцнення власного здоров'я, уміння вести здоровий спосіб життя, розвивати свої фізичні якості, попереджувати шкідливі звички, дотримуватись оптимального рухового режиму, повноцінно відпочивати, самостійно займатися фізичними вправами.

Ціннісне ставлення до свого психічного «Я» передбачає виховання в дітей та учнівської молоді культури пізнання власного внутрішнього світу — думок, переживань, станів, намірів, прагнень, цілей, життєвих перспектив, ідеалів, цінностей, ставлень. У дошкільному та молодшому шкільному віці в учнів виховують уміння спостерігати за собою, аналізувати перебіг своїх думок, зіставляти з ними свої вчинки; у старшому шкільному віці актуалізують виховання самоповаги, звички адекватно оцінювати власні стани, настрої, мрії, плани, стратегії, уміння регулювати їх.

Актуальними завданнями соціального розвитку в дошкільному віці є гармонізація процесів адаптації та первинної соціалізації, формування комунікативних навичок, виховання елементарних форм відповідальної поведінки особистості. У молодшому шкільному віці розвивають рефлексію, формують уміння оцінювати себе як предмет змін. У підлітковому віці інтенсивно розвивається прагнення до самоствердження, з'являється

хворобливе переживання неспіху, зростає роль самооцінки в регуляції поведінки. У юнацькому віці актуалізована потреба в самовизначенні (у тому числі й професійному), оцінюванні своїх здібностей і можливостей; виникає свідоме ставлення до визначення сенсу життя та свого місця в ньому.

Ціннісне ставлення до природи формують у процесі екологічного виховання і виявляють у таких ознаках: усвідомлення цінності природи в житті людини, самоцінності природи; почуття особистої причетності до збереження природних багатств, відповідальності за них; здатність особистості гармонійно співіснувати з природою, поводитися компетентно, екологічно безпечно; критична оцінка споживацько-утилітарного ставлення до природи, яке призводить до порушення природної рівноваги, загострення екологічної кризи; уміння протистояти проявам такого ставлення доступними способами; активна участь у практичних природоохоронних заходах; здійснення природоохоронної діяльності з власної ініціативи; посилене екологічне просвітництво. Для дошкільного віку характерне практичне ставлення до природи, обумовлене бажанням привласнити об'єкти природи, які, водночас, сприймають як суб'єкти, наділені власним внутрішнім світом. Учням початкової школи властиве непрагматичне ставлення до природи. Природні об'єкти діти сприймають як «значимі інші» та прагнуть до спілкування з ними. Ставлення до природи учнів основної школи характеризує суперечливість. У молодшому й середньому підлітковому віці природу розглядають як об'єкт охорони, а не користі; ступінь психологічної близькості з об'єктами природи вищий, ніж з усіма «значимими іншими». У старшому підлітковому віці з'являється установка користі, однак прагматичні установки нерідко поєднуються з природоохоронними мотивами. Старшокласникам властиве сприйняття природи як об'єкта; ставлення до неї обумовлене більше естетичними мотивами, аніж настановами користі. У цьому віці остаточно складається структура ставлення до природи, властива дорослим. Під впливом виховання в старшокласників природа займає вищі позиції в ієрархії цінностей, ніж у дорослих.

Ціннісне ставлення до праці передбачає усвідомлення дітьми й учнівською молоддю соціальної значущості праці, розвинену потребу в трудовій активності, ініціативності, схильність до підприємництва; розуміння економічних законів і проблем суспільства, шляхів їх розв'язання, готовність до творчої діяльності, конкурентоспроможності й самореалізації в умовах ринкових відносин, сформованість працелюбності й мобільності як базових якостей особистості.

Завданнями трудового виховання дошкільника є формування елементарних форм цілепокладання, уміння планувати свої дії, долати труднощі на шляху до мети, діяти самостійно й цілеспрямовано, радіти результатам індивідуальної та спільної з іншими діяльності, виявляти працелюбність як базову цінність особистості. До основних виховних завдань початкової школи відносять: формування в учнів уявлення про важливість праці для суспільства і для них самих, ознайомлення з різними видами праці, світом професій та якостями особистості, необхідними сучасному працівнику;

культивування ставлення до навчання як до серйозної праці, що вимагає значних зусиль; оволодіння основами самообслуговування, ручної та художньої праці, навичками роботи на прищільній ділянці, з благоустрою території класної кімнати, школи, вулиці, тощо. Трудове виховання учнів *основної школи* спрямовано на розвиток свідомого ставлення до праці, знайомство з працею людини в різних галузях економіки; формування вміння працювати в колективі, становлення професійних інтересів, формування реального образу «Я». У *підлітковому віці* формують свідоме ставлення до власних інтересів, здібностей, суспільних цінностей, пов'язаних із вибором професії та свого місця в суспільстві; виховують ставлення до майбутньої професійної діяльності як засобу апробації власних сил, розкриття своїх можливостей, самореалізації, формування адекватного образу «Я»; систематизують знання щодо сучасних професій і потреб суспільства. Головними завданнями навчально-виховної роботи зі *старшокласниками* є формування в них здатності до усвідомленого вибору майбутньої професії, розвиток загальнотрудових і професійно важливих якостей особистості.

Ціннісне ставлення до мистецтва формують у процесі естетичного виховання й виявляють у відповідній ерудиції, широкому спектрі естетичних почуттів, діях і вчинках, пов'язаних із мистецтвом. Особистість, якій властиве таке ставлення, володіє системою елементарних мистецьких знань, адекватно сприймає художні твори, здатна збагнути і виразити власне ставлення до мистецтва, прагне та вміє здійснювати творчу діяльність у мистецькій сфері.

Використовуючи мистецтво як основний чинник естетичного виховання, педагог ураховує вікові особливості дітей: інтерес *дошкільників* до різних видів мистецтва, уміння передавати свої життєві враження художніми образами, диференціювати твори за їх характером; відкритість *учнів початкової школи* до сприймання художніх творів, їхню емоційну мобільність і готовність із насолодою виконувати творчі завдання; концентрацію *підлітків* на пізнанні свого внутрішнього світу, а отже, використанні мистецтва як засобу духовного становлення, що проходить шлях від почуттєвого сприймання до осмислених естетичних дій; усвідомлення *старшокласниками* того факту, що мистецтво безпосередньо пов'язано з життям народу, його культурою.

4. Кодекс цінностей

О. Вишневський, професор Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка, запропонував **Кодекс цінностей**, який передбачає п'ять напрямів сучасного українського виховання (Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Вид. третє, доопр.: доповн. Київ : Знання», 2008. 568 с.):

- **абсолютні, вічні цінності:** віра, надія, любов, доброта, чесність, справедливість, щирість, гідність, милосердя, прощення тощо;
- **основні національні цінності:** українська ідея, державна незалежність України, патріотизм, готовність до захисту своєї Батьківщини, почуття національної гідності, історична пам'ять, пошана до державних і

національних символів, дбайливе ставлення до національних багатств, рідної природи, увага до зміцнення здоров'я громадян України тощо;

- *основні громадянські цінності*: прагнення до соціальної гармонії та справедливості, захист індивідуальних прав і свобод, висока повага закону, право людини на життя, гідність, безпеку, рівні можливості, право на свободу думки, совісті, вибору конфесії, толерантне ставлення до інших поглядів, які не суперечать загальноприйнятим нормам тощо;
- *цінності сімейного життя*: вірність, довіра, піклування про дітей, піклування про батьків, злагода між членами сім'ї, здоровий спосіб життя, охорона традицій тощо;
- *цінності особистого життя*: орієнтація на пріоритет задоволення духовних потреб, внутрішня свобода, воля, мудрість, розум, реалізація власних нахилів, інтересів і т. д.

Основою всіх перелічених цінностей є Абсолют Добра.

Тема 1.3. Сутність і класифікація методів виховання

План лекції

1. Сутність понять «методи, прийоми виховання».
2. Класифікація методів виховання.
3. Загальні причини, які визначають вибір методів виховання.
4. Засоби виховання.

1. Сутність понять «методи, прийоми виховання»

Методи виховання (від грец. *metodos* — шлях дослідження, пізнання) — це способи педагогічної діяльності, які спрямовані на реалізацію мети виховання. Вони передбачають спільну взаємозв'язану діяльність вихователів, вихованців, сім'ї, класного колективу й інших учасників виховного процесу з метою формування в дітей поглядів, переконань, навичок поведінки.

Деякі автори під методом виховання розуміють найкоротший шлях досягнення оптимальних результатів, що відповідають поставленим виховним цілям. Виховна ефективність методів підвищується, якщо під час застосування методу використовують педагогічні прийоми.

Прийоми виховання є складовою частиною методу, що забезпечує застосування його в конкретних умовах. Методи та прийоми можуть переходити один в одного (наприклад: бесіда взагалі — метод, бесіда з учнями 5 класу «Як поводитися на вулиці» — прийом), але їх необхідно відрізняти від засобів виховання.

Поступово кількість методів виховання зростала, і сьогодні їх нараховують близько 4000. Саме тому виникла необхідність їх класифікації за певними ознаками.

2. Класифікація методів виховання

Проблема класифікації методів виховання є актуальною та складною й досі ще не розв'язаною. Існує декілька класифікацій методів виховання.

Так, існує класифікація методів виховання, основу якої складає концепція діяльності:

- методи формування свідомості;
- методи організації діяльності й організації досвіду суспільної поведінки;
- методи стимулювання поведінки;
- методи контролю, самоконтролю й самооцінювання.

Класифікація методів виховання *С. Гончаренка* передбачає три групи:

- методи різнобічного впливу на свідомість, почуття й волю учнів з метою формування їхніх поглядів і переконань;
- методи організації діяльності й формування досвіду суспільної поведінки;
- методи регулювання, корекції, стимулювання позитивної поведінки й діяльності вихованців.

Можна навести як приклад розподіл методів виховання за характером:

- методи переконання;
- методи організації життя й діяльності учнів;
- методи заохочення і покарання.

Цікавою точною зору нам здається визначення методів виховання почуттів, що реалізують за допомогою таких прийомів:

- спеціальна опора на емоційність змісту;
- вплив на почуття шляхом виразності викладу, мовлення, міміки, жестів;
- вплив на почуття емоційністю обстановки;
- фізичний вплив (ласкавий дотик тощо);
- включення учнів в активну діяльність, що забезпечує переживання, радість пізнання, творчості.

Отже, узагальнюючи різноманітні наукові погляди, представимо класифікацію методів виховання за спрямованістю — залежно від того, на що вони спрямовані (*рис. 2*): методи формування свідомості; методи формування досвіду поведінки; методи стимулювання й корекції поведінки; методи самовиховання; методи контролю й аналізу рівня вихованості.

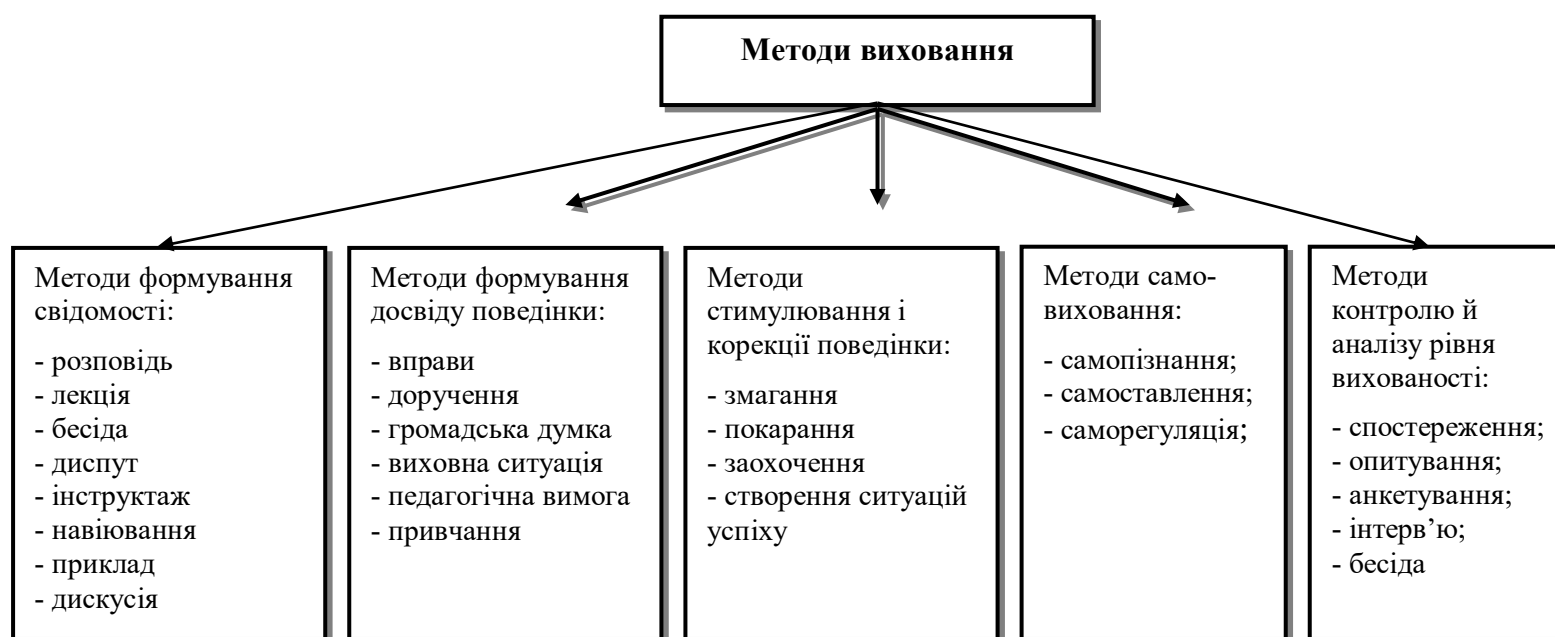

Рис. 2. Класифікація методів виховання

Одразу зазначимо, що не існує методів універсальних, поганих і добрих, корисних і некорисних. Урізноманітнення методів і способів виховної діяльності, які використовує педагог, сприятиме підвищенню ефективності й результативності виховного процесу.

Методи першої групи передбачають вплив на свідомість, почуття й волю з метою формування поглядів і переконань. Більшість із них використовують слово для впливу на вихованців: розповідь, лекція, бесіда, пояснення, навіювання, диспут, інструктаж. Але такий метод, як приклад вихователя, ґрунтується на діях, проте це не є дії вихованця: певним чином активність виявляє вихователь, дитина спостерігає за ним, робить якісь висновки, але це не означає, що вона діятиме саме так.

Методи другої групи передбачають організацію діяльності та спілкування вихованців, формування в них досвіду суспільної поведінки: вправи, доручення, громадська думка, педагогічна вимога, виховна ситуація, привчання.

Методи третьої групи покликані регулювати, корегувати та стимулювати діяльність і поведінку вихованців: змагання, покарання, заохочення, створення ситуацій успіху.

Методи четвертої групи спрямовані на систематичну й цілеспрямовану діяльність особистості з удосконалення її позитивних якостей і подолання негативних: самопізнання, самоставлення, саморегуляція.

Методи п'ятої групи допомагають вихователеві контролювати виховний процес, своєчасно корегувати його в разі необхідності й оцінювати його результативність, тобто ступінь досягнення поставленої мети: спостереження, анкетування, опитування, бесіда, інтерв'ю.

3. Загальні причини, які визначають вибір методів виховання

Педагог, обираючи той чи інший метод виховання, має враховувати:

- мету, зміст і принципи виховання (метод має забезпечити досягнення поставленої мети);
- конкретне педагогічне завдання (методи мають бути пов'язані з конкретним завданням);
- вікові й індивідуальні особливості учнів (вік, індивідуальність школярів прямо впливають на вибір методу — лекції частіше проводять у старших класах, методи самовиховання використовують, якщо дитина дійсно усвідомлює необхідність самозмін);
- рівень сформованості колективу (вищий рівень розвитку групи, класу, який отримав назву колективу, дозволяє педагогові використовувати будь-які методи виховання);
- умови виховання (матеріально-технічні, психолого-педагогічні, психофізіологічні, валеологічні);
- рівень своєї педагогічної майстерності (вихователь має обирати лише ті методи, якими він володіє);

- час, який відведено на виховання — значний або його обмаль (якщо часу обмаль, застосовують, як вважає І. Підласий, «сильно дієві» методи — покарання, примушення; якщо часу не бракує — «методи, які щадять», — прохання, привчання тощо);
- очікувані наслідки (вихователь має спрогнозувати, який результат можна отримати в разі застосування того чи іншого методу).

4. Засоби виховання

Засоби виховання — вид діяльності, явище чи предмети матеріальної й духовної культури, за допомогою яких відбувається виховний процес: рідна мова, предмети (напр., технічні засоби, грамоти й дипломи переможцям змагань, призи, музичний супровід тощо), твори мистецтва (музики, архітектури, літератури й ін.), праця, засоби масової інформації, слово вихователя, різноманітні види діяльності (навчальна, ігрова, художня тощо).

Відомий психолог Луїза Хей надає такі поради щодо виховання впевненості в собі:

- 1) навчіться мислити позитивно, думати про позитивне, очікувати позитивне й вірити в нього;
- 2) звільніться від негативних думок про себе;
- 3) полюбіть себе, самосприймайте та самосхвалюйте себе, бо це шлях до позитивних перетворень у житті;
- 4) менше критикуйте себе;
- 5) не заперечуйте власної досконалості;
- 6) шукайте в собі позитивні якості;
- 7) менше звертайте уваги на те, що вам будуть казати інші. Кожна людина унікальна, неповторна. Ми прийшли на цю планету для того, щоб виразити себе, а не для того, щоб стати схожими на будь-кого.

Тема 1.4. Сутність і структура виховної системи закладу освіти

План лекції

1. Сутність виховної системи й доцільність її створення.
2. Структура виховної системи.
3. Характерні риси виховної системи.
4. Функції виховної системи.
5. Етапи розвитку виховної системи.
6. Основні типи суперечностей у процесі розвитку виховної системи.

1. Сутність виховної системи й доцільність її створення

Актуальність створення виховних систем закладів освіти пов'язана з тим, що однією з головних умов успішного виховання сучасного громадянина України є системний характер виховного процесу, тобто створення шкільних виховних систем. Функціонування виховних систем минулого й сучасності доводить, що саме вони стають механізмом розвитку особистості школяра, розв'язання багатьох проблем у галузі виховання.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, наукових робіт з управління закладами освіти засвідчив, що значну роль у розроблянні проблем використання системного підходу у виховній діяльності відіграли роботи І. Беха, В. Лозової, Б. Наумова, Г. Сороки та інших. У дослідженнях цих науковців з'ясовано сутність, структуру, функції, закономірності управління виховною роботою й розвитком виховних систем закладів освіти.

Виховна система — це цілісний соціальний організм, що виникає в процесі взаємодії основних компонентів виховання (цілі, суб'єкти, їхня діяльність, спілкування, взаємини, матеріальна база) і має такі інтегративні характеристики, як спосіб життя колективу, його психологічний клімат. На відміну від *системи виховної роботи*, метою якої є організація позаурочної діяльності дітей, виховна система закладу — поняття більше широке. Виховна система закладу охоплює весь педагогічний процес, інтегруючи навчальні заняття, позаурочне життя дітей, різнобічну діяльність і спілкування поза школою, вплив соціального середовища.

Виховна система відбиває специфічний спосіб організації виховного процесу на рівні конкретної установи.

Виховна система — складне соціальне психолого-педагогічне утворення, яке саморегулюється й самоуправляється.

Виховна система конкретного закладу освіти посідає певне положення в ієрархії виховних систем: державна виховна система, регіональна, локальна і, нарешті, виховна система закладу освіти. Вона має особливі риси, які відображають конкретні умови виховання: контингент учнів, традиції, особливості оточення, можливості педагогічного колективу, творчий інтерес керівника тощо.

Доцільність створення виховної системи закладу освіти полягає в такому:

- у разі використання системного підходу відбувається інтеграція зусиль суб'єктів виховної діяльності, зміцнюється взаємозв'язок компонентів педагогічного процесу (цільового, змістового, операційно-діяльнісного, аналітико-результативного). Це важливо, тому що тільки цілісний виховний процес забезпечує цілісний розвиток особистості дитини;
- створення виховної системи передбачає освоєння колективом школи соціального й природного середовища, що, у свою чергу, дозволяє розширити діапазон можливостей виховного впливу на особистість;
- створена виховна система дозволяє економити час і сили педагогічного колективу, оскільки діяти традиційним способом легше, ніж працювати в новому режимі або в незвичній обстановці. Тому під час побудови системи слід приділити особливу увагу формуванню традицій, вони надають стійкості системі, підвищують її життєздатність;
- у процесі побудови виховної системи спеціально створюють умови для самореалізації й самоствердження особистості учня, учителя, батьків, що сприяє їхньому творчому зростанню, виявленню індивідуальності, гуманізації ділових і міжособистісних взаємин у колективі.

2. Структура виховної системи

Складовими частинами виховної системи перш за все є її підсистеми. Це дидактична система, система виховної роботи та система управління. Дидактична система являє собою навчальну діяльність учнів і методичну — учителів. Під системою виховної роботи розуміють систему взаємопов'язаних виховних заходів. Система управління включає необхідний набір функцій, націлених на підтримання, функціонування й розвиток системи.

Характеризуючи структуру виховної системи закладу освіти, учені висловлюють різні точки зору щодо кількості та складу компонентів системи. Це можна пояснити як самою складністю системного утворення, так і тим, які саме компоненти слід уважати основними, найбільше важливими.

На нашу думку, основними компонентами виховної системи закладу освіти є такі:

- цілі, що виражені у висхідній концепції;
- діяльність, яка забезпечує досягнення цільових орієнтирів;
- суб'єкти діяльності, які беруть у ній участь;
- взаємини, які народжуються в процесі діяльності та спілкування;
- середовище системи, освоєне суб'єктом;
- управління, яке забезпечує інтеграцію компонентів у цілісну систему й розвиток системи.

3. Характерні риси виховної системи.

Науковці визначають такі **рис**и виховної системи школи.

1. Система соціальна — її ядро складають люди, їхні дії, потреби, мотиви. Мета й функції ВСШ соціально детерміновані, обумовлені суспільною потребою у створенні спеціальних умов для розвитку людського індивіда жити та працювати на користь собі, суспільству, оточуючим.

2. Система педагогічна — для досягнення мети використовують різноманітні принципи, методи, прийоми та форми педагогічної діяльності.

3. Система ціннісно орієнтована — цілі ВСШ є особисто значущими як для дорослих, так і для дітей.

4. Система цілісна — взаємозв'язок усіх структурних компонентів, інтеграція всіх видів діяльності.

5. Система відкрита — ВСШ має безліч зв'язків і відношень з навколишнім середовищем, що забезпечують функціонування й розвиток системи.

6. Система цілеспрямована — ціль у ВСШ відіграє роль системостворення й системостворювального фактора. У разі відсутності цільових орієнтирів виховна діяльність утрачає зміст.

7. Система складна й вірогідна — це обумовлено значною кількістю елементів і зв'язків між ними, майбутнє складних систем важко пророкувати, тому існує доля вірогідності.

8. Система самокерована, здатна до саморозвитку — основні джерела та резерви розвитку й успішного функціонування ВСШ знаходяться всередині неї самої, а не за її межами. Система сама здатна подолати суперечності свого

розвитку силами самих учасників педагогічного процесу, здатна до самоврядування.

4. Функції виховної системи

- Розвивальна — спрямована на стимулювання позитивних змін в особистості дитини й педагога, підтримання самовираження здібностей дітей і дорослих, забезпечення розвитку педагогічного й учнівського колективів;
- інтегровальна — сприяє поєднанню в одне ціле раніше розрізнених і не узгоджених виховних впливів;
- регулювальна — пов'язана з упорядкуванням педагогічних процесів і їхнім впливом на формування особистості дитини, учнівського й педагогічного колективів;
- захисна — спрямована на підвищення рівня соціальної захищеності учнів і педагогів, нейтралізацію впливу негативних факторів оточуючого середовища на особистість дитини;
- компенсувальна — передбачає створення умов для компенсації недостатньої участі сім'ї та соціуму в забезпеченні життєдіяльності дитини, розкритті й розвитку її нахилів і здібностей;
- корекційна — полягає в педагогічно доцільній корекції поведінки та спілкування школяра для зменшення негативного впливу на формування його особистості.

5. Етапи розвитку виховної системи

Будь-яка виховна система проходить у своєму розвитку *чотири етапи*: 1) етап становлення; 2) етап відпрацювання системи; 3) етап завершальний, кінцевого оформлення системи; 4) етап оновлення системи, її перебудови.

Головна мета *першого етапу* — вироблення нового педагогічного мислення, формування колективу односторонців. Визначають цілі, розробляють головні орієнтири. Триває педагогічний пошук, формуються стилі взаємин між усіма учасниками освітнього процесу, добирають технології, започатковують традиції. Взаємодія з оточуючим середовищем має стихійний характер. *Основними методами становлення ВСШ* є переконання, вимога, перспектива. Темпи системостворення на цьому етапі мають бути достатньо високими.

На другому етапі — відпрацювання системи — відбувається розвиток шкільного колективу, органів самоуправління, затверджують системостворювальні види діяльності, пріоритетні напрями функціонування системи, відпрацьовують найбільш ефективні педагогічні технології. На цьому етапі саме педагогічний колектив має бути ініціатором в організації життєдіяльності шкільного колективу. *Основними методами розвитку ВСШ* є методи організації різнобічної діяльності, стимулювання й мотивації.

На третьому етапі — завершальному — система стабільно функціонує, кріпнуть системні зв'язки, життя в школі упорядковується, виховна система працює в заданому режимі. Шкільний колектив представляє собою співтовариство дітей і дорослих, об'єднаних спільною метою, спільною діяльністю, взаєминами співробітництва, творчості. У центрі уваги —

виховання вільної, гуманної, духовної особистості, розвиток демократичного стилю керівництва та взаємин. *Основні методи* — самовиховання, перевиховання, самоуправління, саморозвитку, самоконтролю, самооцінювання.

Створення системи завжди пов'язано з прагненням її елементів до впорядкованості, цілісності. Таким чином, становлення виховної системи завжди є процесом інтеграційним. Однак інтеграція існує одночасно з протилежною тенденцією до дезінтеграції, зростання незалежності різних елементів системи, порушення взаємодії між ними. *Розв'язання суперечностей між інтеграційними і дезінтеграційними процесами є рушійною силою розвитку виховної системи.* Тому **на четвертому етапі** розвитку виховної системи закладу освіти відбувається її перебудова: революційним або еволюційним шляхом. Ця перебудова викликана посиленням дезінтегруючих явищ і призводить до кризи системи.

Причини виникнення кризи різноманітні, частіше вони обумовлені втому в колективі, припиненням удосконалення творчої діяльності, дефіцитом новизни, незадоволенням станом основних видів діяльності. Основними на цьому етапі є методи оновлення, розвитку творчості, зміни лідерів, створення інноваційних умов. На базі попередньої виховної системи може виникнути нова, яка зберігає деякі цінності та традиції старої системи. Відсутність нового витку розвитку системи призводить до її руйнації, ліквідації всіх основних системостворювальних зв'язків і форм. Дезінтеграція на цьому етапі відіграє позитивну роль, тому що сприяє активності особистості та її самовизначенню, вносить новизну, надає можливість вільного вибору й подальшого розвитку виховної системи. *Основні методи* — зміна лідерів, розвиток творчості, створення інноваційних умов діяльності.

6. Основні типи суперечностей у процесі розвитку виховної системи

1. Між особистістю й системою — включення людини в будь-які соціальні системи є специфічним, оскільки для людини за будь-яких змін дуже важко зберегти свободу й незалежність. Бути елементом системи означає втратити частину своєї незалежності, тому що людина в системі пов'язана з виконанням загальних норм і певних функціональних обов'язків. Дитина може не приймати образу життя школи через різні причини. У педагога також можуть бути причини неприйняття концепції керівництва закладу освіти.

2. Між матеріально-просторовим середовищем і системою — матеріальні об'єкти, які входять до виховної системи, вступають із нею в суперечність: неживі об'єкти (меблі, стеля, будова школи) не здатні до саморозвитку, тому вони швидко руйнуються, виходячи із ладу. Також можуть бути й найбільше гострі форми суперечностей, наприклад: у школі маленька актові зала, що стримує розвиток системи, оскільки неможливо збирати весь колектив, розвивати нові види діяльності.

3. Між соціальним середовищем і системою — стимулювати розвиток виховних систем може й зміна соціального середовища, наприклад, політична ситуація. Криза дитячих і молодіжних організацій, попередніх ідеалів руйнує

виховні системи, які склалися в попередні роки. Однак цей же фактор спонукає колективи шкіл самостійно формувати для себе ідеали й цінності, тобто виконувати ту роботу, яку до цього виконувала держава.

4. Між ситуацією й системою — ситуація може бути розглянута як елемент виховної системи. Ситуація — це стан системи в певний проміжок часу, певний спосіб виявлення виховної системи за конкретних умов. Доволі часто виникають суперечності між ситуаціями, що виникають на уроці й у позаурочній діяльності: педагоги відчують на уроках проблеми з дисципліною, іноді навпаки, навчальна діяльність на уроці дає більше можливостей для розвитку особистості.

Тема 2.1 . Виховна робота та її функції

План лекції

1. Сутність виховного процесу. Виховна робота та її функції.
2. Характеристика функцій управління виховною діяльністю в закладі освіти.
3. Роль педагогічної ради, методичної ради в управлінні виховною діяльністю.
4. Методичне забезпечення виховної роботи в закладі освіти.

1. Сутність виховного процесу. Виховна робота та її функції.

Виховний процес — це педагогічний, цілеспрямований процес взаємодії педагогів і вихованців, сутністю якого є створення умов для самореалізації суб'єктів цього процесу. Мета виховного процесу в гуманістичній педагогіці — найбільше повний розвиток людини, здатної до духовного і фізичного саморозвитку, самовдосконалення і самореалізації.

Виховний процес розглядають як цілісну динамічну систему, системостворним фактором якої є мета розвитку особистості вихованця, що реалізується у взаємодії педагога й учня. Виховний процес — ядро педагогічної діяльності освітньої установи. У той же час організація виховного процесу не обмежується його рамками і припускає врахування впливу всіх факторів соціального середовища. Рушійною силою виховного процесу є розв'язання суперечності між різноманітними (різноспрямованими) впливами на дитину й цілісним формуванням її особистості.

Виховний процес — створення базису формування особистісної культури, системи ціннісних ставлень до світу та самого себе; забезпечення співробітництва вихователя і вихованця, спрямованого на засвоєння вироблених людством культурних цінностей.

Виховна робота — конкретна педагогічна діяльність, вплив педагога на учня в рамках реалізації своїх професійних функцій. Виховна робота включає в себе реалізацію комплексу організаційних і педагогічних завдань, які виконує педагог із метою забезпечення оптимального розвитку особистості учня, вибір форм і методів виховання дітей відповідно до поставлених завдань і власне процес їх реалізації. Ця робота передбачає організацію спільної діяльності педагогів і учнів, регулювання відношень соціальних інститутів, які значно

впливають на дитину. Виховна робота є найважливішим компонентом виховного процесу, його основною складовою. Від того, як цю роботу проводять педагоги, наскільки вона адекватна актуальній педагогічній ситуації, залежить успіх педагогічної діяльності закладу освіти.

У виховній роботі слід виділити *три групи функцій*:

1) безпосередня взаємодія педагога і вихованця:

- вивчення індивідуальних особливостей розвитку вихованця, його оточення, інтересів;
- проектування виховних ситуацій;
- реалізація комплексу методів і форм індивідуальної роботи з дитиною;
- аналіз ефективності виховної взаємодії;

2) створення виховного середовища:

- згуртування колективу;
- формування сприятливої емоційної атмосфери;
- включення учнів у різноманітні види соціальної діяльності;
- розвиток дитячого самоврядування;

3) корекція впливу різних суб'єктів соціальних відносин дитини:

- психолого-педагогічна допомога родині;
- взаємодія з педагогічним колективом;
- корекція впливу засобів масової комунікації;
- нейтралізація негативних впливів соціуму;
- взаємодія з іншими педагогами й освітніми установами.

2. Характеристика функцій управління виховною діяльністю в закладі освіти.

Існує чимало підходів до визначення функцій управління виховною діяльністю в закладі освіти. Розглянемо основні.

Проаналізувавши й адаптувавши наукові праці *Г. Єльнікової, О. Мармази, З. Рябової, Ф. Хміля та інших*, ми визначили такі функції управління виховною діяльністю:

- *інформаційно-аналітична* – створення цілісної, циклічної системи інформації і банку даних на підставі вивчення фактичного стану виховного процесу й аналізу його кінцевого результату;
- *мотиваційно-цільова* – стимулювання педагогічної діяльності з метою досягнення бажаних результатів у сфері виховання;
- *планово-прогностична* – оптимальний вибір ідеальних і реальних цілей виховної діяльності й розробка програм їх досягнення шляхом поєднання перспективного прогнозування та поточного планування на всіх рівнях управління виховною роботою;
- *організаційно-виконавча* – реалізація особистісно зорієнтованого підходу до організації виховної діяльності педагогічного колективу, науково-практичне обґрунтування розподілу функціональних обов'язків із метою раціональної організації праці;
- *контрольно-діагностична* – поєднання на діагностичній основі адміністративного та громадського контролю виховного процесу

в закладі із самоаналізом, самоконтролем, самооцінкою кожного його учасника;

- *регулятивно-корекційна* – внесення певних коректив за допомогою оперативних способів, засобів і дій у процес управління виховною системою для підтримання її на запрограмованому рівні.

Функціональні ланки управління виховним процесом взаємопов'язані та послідовно, поетапно змінюють одна одну, утворюючи єдиний управлінський цикл (рис. 3).

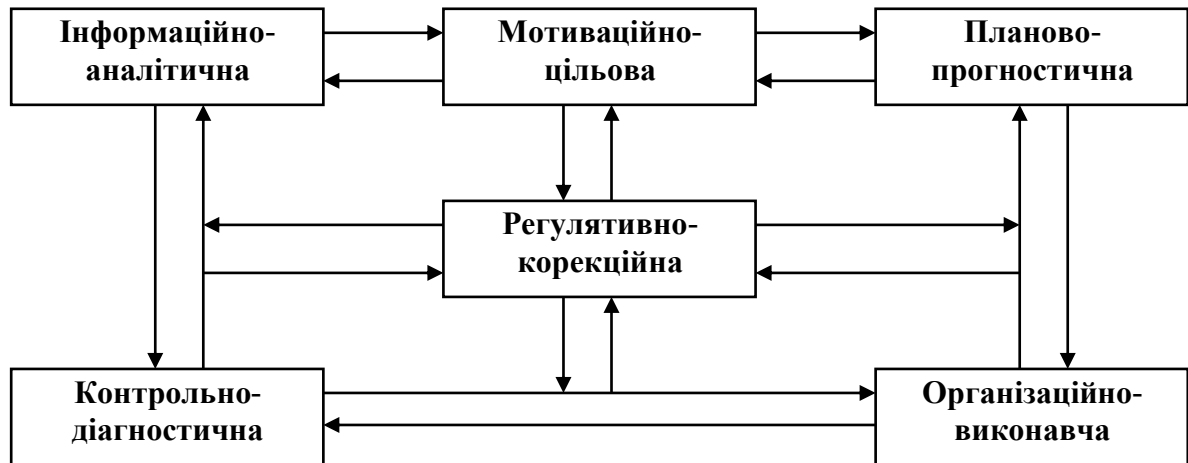

Рис. 3. Взаємозв'язок функцій управління виховною діяльністю.

Ланцюг функцій управління виховною діяльністю можна представити й іншим чином (рис. 4):

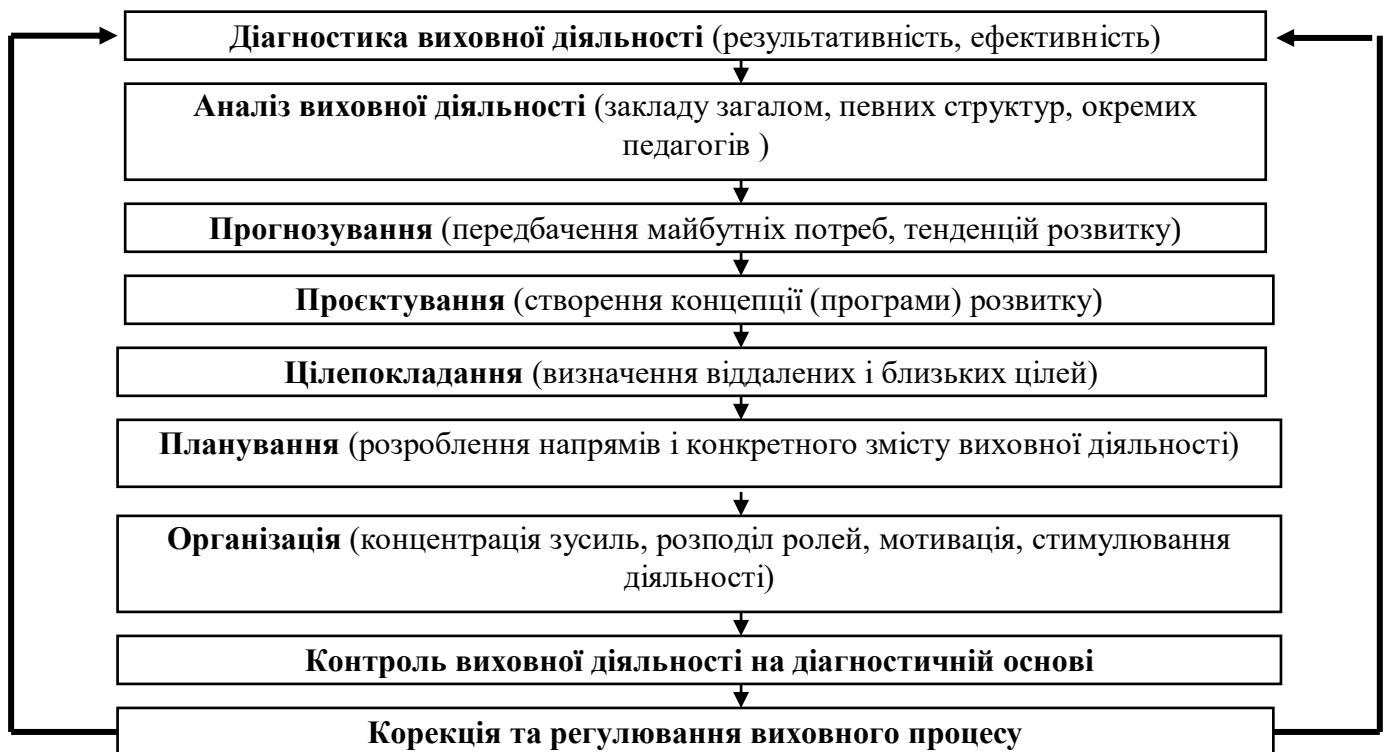

Рис. 4. Ланцюг управління виховною діяльністю.

Етапи управління виховним процесом також представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Етапи управління виховним процесом

Етапи	Зміст управлінських дій	Настанова	Рекомендації
1	Збір інформації	Для управління виховною роботою необхідно мати управлінську інформацію з питань удосконалення виховного процесу	Без інформації не можна управляти виховним процесом
2	Оцінка ситуації	Усю отриману інформацію необхідно усвідомити, проаналізувати, щоб мати чіткі уявлення про наявні ситуації і планувати наступні дії	Точна оцінка ситуації є визначальним фактором під час формування правильного управлінського рішення, спрямованого на досягнення поставлених цілей
3	Формування управлінського рішення	На цьому етапі оцінка ситуації перетворюється в управлінське рішення, яке є підґрунтям усіх наступних дій	Керівники на цьому етапі мають прийняти розгорнуті, складні управлінські рішення: 1) складання комплексного плану заходів, які мають бути виконані для досягнення поставленої мети (відповідь на питання: що має бути?); 2) визначають організаційні структури, виконавців (відповідь на питання: хто робить?); 3) виконавців наділяють ресурсами, необхідними для роботи (відповідь на питання: якими засобами?); 4) визначають конкретний термін виконання завдання і форми представлення результату (відповіді на питання: коли? У якому вигляді?);

			5) призначення відповідальних перед керівником за виконання всього завдання (відповідь на питання: хто відповідає?)
4	Видача завдання	Управлінське рішення треба довести до виконавців (інструктаж, наказ, розпорядження тощо)	Важливо, щоб підлеглі зрозуміли та прийняли завдання
5	Початок реалізації рішення	Метою реалізації рішення є отримання певних показників якості. При цьому необхідно виділити головні фактори і навчитися управляти ними	Під час управління якістю не можна просто ставити перед вихователем мету. Необхідно пояснити сенс і важелі управління процесом виховання, допомогти оволодіти цим процесом і створити в його рамках способи вдосконалення виховного процесу. Добровільний початок – це найголовніше у виховній роботі
6	Контроль і корекція роботи	Контроль – одна із складних функцій управління, треба використовувати різні форми і види контролю	Процес управління виховною роботою вимагає надійного зв'язку між керівною та керованою підсистемами на будь-якому рівні. Саме контроль забезпечує зворотній зв'язок, є важливим джерелом інформації
7	Досягнення мети	Якщо були пройдені всі етапи виховної роботи, то обов'язковим підсумком буде досягнення поставленої мети	Результат слід співвіднести з поставленою метою
8	Підведення підсумків, висновки та аналіз	Не можна успішно управляти виховним процесом, не аналізуючи його хід і розвиток, постійно не порівнюючи теперішній стан об'єкту	Там, де немає підсумків, висновків щодо виконаної роботи, не може бути і науковості управління виховною діяльністю

		з минулим станом. Треба підвести підсумки роботи, оцінити власні дії та дії підлеглих, використовуючи методи стимулювання і корекції поведінки (заохочення, покарання)	
--	--	--	--

3. Роль педагогічної ради, методичної ради в управлінні виховною діяльністю.

Відповідно до статті 40 ЗУ «Про повну загальну середню освіту» зі змінами 2023 рік № 463-IX від 16.01.2020, редакція від 24.11.2021, «Педагогічна рада є основним постійно діючим колегіальним органом управління закладу загальної середньої освіти (структурного підрозділу закладу професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти (у разі його створення))».

Повноваження педагогічної ради визначаються Законом України «Про повну загальну середню освіту», статутом закладу загальної середньої освіти чи положенням про відповідний структурний підрозділ закладу професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти.

Педагогічна рада утворюється за наявності не менше трьох педагогічних працівників. Усі педагогічні працівники зобов'язані брати участь у засіданнях педагогічної ради. Головою педагогічної ради є керівник закладу загальної середньої освіти (структурного підрозділу, що забезпечує здобуття загальної середньої освіти, закладу професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти).

Педагогічна рада:

схвалює стратегію розвитку закладу освіти та річний план роботи;

схвалює освітню (освітні) програму (програми), зміни до неї (них) та оцінює результати її (їх) виконання;

схвалює правила внутрішнього розпорядку, положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти;

приймає рішення щодо вдосконалення і методичного забезпечення освітнього процесу;

приймає рішення щодо переведення учнів на наступний рік навчання, їх відрахування, притягнення до відповідальності за невиконання обов'язків, а також щодо відзначення, морального та матеріального заохочення учнів та інших учасників освітнього процесу;

розглядає питання підвищення кваліфікації педагогічних працівників, розвитку їх творчої ініціативи, професійної майстерності, визначає заходи щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників, формує та затверджує річний план підвищення кваліфікації педагогічних працівників;

приймає рішення щодо визнання результатів підвищення кваліфікації педагогічного працівника, отриманих ним поза закладами освіти, що мають ліцензію на підвищення кваліфікації або провадять освітню діяльність за акредитованою освітньою програмою;

приймає рішення щодо впровадження в освітній процес педагогічного досвіду та інновацій, участі в дослідницькій, експериментальній, інноваційній діяльності, співпраці з іншими закладами освіти, науковими установами, фізичними та юридичними особами, які сприяють розвитку освіти;

може ініціювати проведення позапланового інституційного аудиту, громадської акредитації, зовнішнього моніторингу якості освіти та/або освітньої діяльності закладу загальної середньої освіти;

розглядає інші питання, віднесені законом та/або статутом закладу освіти до її повноважень.

Серед питань, які розглядає педагогічна рада, перебувають питання управління виховною діяльністю:

- удосконалення і методичне забезпечення виховного процесу, планування виховної роботи закладу освіти;
- підвищення кваліфікації педагогічних працівників, розвитку їхньої творчої ініціативи, упровадження у виховний процес досягнень науки і передового педагогічного досвіду;
- моральне та матеріальне заохочення здобувачів освіти та працівників закладу освіти.

Тематика засідань педагогічної ради залежить від специфіки потреб закладу освіти, але кількість засідань не має бути меншою, ніж 4 рази на рік. На тематичних педрадах бажано не рідше 1 разу на рік розглядати питання виховної діяльності.

Методична рада – це педагогічний колегіальний орган внутрішнього шкільного управління, який сприяє формуванню творчого підходу до педагогічної діяльності. Методична рада є консилиумом досвідчених педагогів-професіоналів, здійснює компетентний управлінський вплив на важливіші блоки освітнього процесу, аналізує його розвиток, розробляє на цій основі рекомендації щодо вдосконалення методики навчання й виховання. Методична рада сприяє виникненню педагогічної ініціативи та здійснює подальше управління розвитком такої ініціативи. Тематика засідань методичної ради школи залежить від специфіки потреб кожного окремого закладу, від науково-методичної проблеми, над якою працює колектив, вона є складовою частиною річного плану роботи і включає в себе, у тому числі, актуальні для закладу освіти питання виховної діяльності, наприклад:

- діагностика стану методичного забезпечення виховного процесу;
- розроблення й затвердження положення про проведення конкурсу «Класний керівник року», «Класний клас»;
- вивчення й використання в практичній діяльності передового педагогічного досвіду з питань виховної роботи;
- розроблення й удосконалення виховної системи закладу освіти;

- використання сучасних технологій та інновацій в організації виховного процесу;
- надання методичної допомоги знов призначеним класним керівникам;
- узагальнення досвіду виховної роботи кращих класних керівників;
- організація роботи учнівського самоврядування тощо.

Методична рада звітує про свою роботу перед *педагогічною радою*, контроль за діяльністю методичної ради здійснюється директором ЗЗСО відповідно до плану методичної роботи та внутрішнього шкільного контролю.

4. Методичне забезпечення виховної роботи в закладі освіти.

Серед численних функціональних обов'язків заступника директора школи з виховної роботи неабияке значення має організація методичної допомоги класним керівникам і всім категоріям педагогічних працівників, які беруть участь у виховній діяльності (соціальним педагогам, педагогам-організаторам, тьюторам, керівникам дитячих об'єднань і т.д.). Саме завдяки методичній роботі досягається потрібний рівень педагогічної кваліфікації всіх категорій вихователів.

Заступник директора з виховної роботи є головним методистом з виховної роботи в школі, саме тому він має постійно поглиблювати й удосконалювати свої знання. Адже від якості методичної допомоги залежить ефективність і результативність виховної роботи.

Планування методичної роботи слід проводити на діагностичній основі. Навчати методики виховної роботи можна лише на основі вивчення фахових труднощів тих людей, із якими будете працювати. Крім фахових проблем кожного педагога, потрібно також знати сильні його риси, рівень педагогічної кваліфікації, можливості, особливості, нахили й захоплення. Тільки тоді можна визначати зміст і форму методичної допомоги, яких він потребує і які найбільше відповідають його здібностям, досвіду та навичкам. Позитивне в роботі педагогів варто використовувати в організації методичної допомоги, бо узагальнення й поширення кращого досвіду у вихованні – одна з форм виховної роботи.

Ознайомлення з досвідом виховної роботи класних керівників, із їхніми фаховими проблемами можна організувати завдяки співбесіди з ними, шляхом спостереження, анкетування. Можна запропонувати такі запитання для анкетування класних керівників.

- Що з власного досвіду виховної роботи Ви могли би запропонувати колегам по школі?
- Які напрямки в роботі з дітьми Вам особливо вдаються?
- Якими методичними рекомендаціями щодо організації певних заходів, роботи з певними групами дітей і батьків Ви можете поділитися?
- Які нові педагогічні технології Ви знаєте; які з них застосовуєте в практичній роботі з класом?
- Що у Вас не виходить у роботі з дітьми; чому, на Вашу думку, не виходить?

- Чи маєте Ви труднощі під час аналізу або планування виховної роботи, окремих заходів?
- Які у Вас стосунки з дітьми та їх батьками: гарні, задовільні, конфліктні?
- Чи потребуєте Ви психологічної, методичної допомоги?

Зібраний у результаті анкетування матеріал дасть змогу впорядкувати картотеку щодо роботи з педагогічними кадрами: дасть можливість виявити позитивний досвід виховної роботи, сприятиме його поширенню; виявить важкі запитання виховної діяльності, які надалі треба буде розглянути на засіданнях методичних об'єднань класних керівників. Форми методичної роботи можуть бути різноманітними: індивідуальні та групові консультації, семінари, творчі майстерні, методичні об'єднання класних керівників, педагогічні мости, тижні педмайстерності, виставки творчих доробок, творчі звіти вчителів, які атестуються, відкриті уроки та позакласні заходи тощо. Розглянемо деякі форми методичної роботи.

Консультації – це основна форма індивідуальної методичної допомоги, найдоступніша й нескладна в організації. Проте слід пам'ятати, що вони вимагають від самого методиста (у нашому випадку – заступник директора з ВР) належної методичної підготовки. Може трапитися, що ЗДВР, якщо він не дуже досвідчений, не зможе відповісти на запитання. Не зважайте на це. У такому разі можна порекомендувати класному керівникові звернутися до фахівців (методист, психолог), до більше досвідчених класних керівників або пообіцяти дати відповідь через деякий час і обов'язково виконати свою обіцянку після консультації в районного методиста або після перегляду науково-методичної літератури. *Індивідуальні консультації* є, зазвичай, своєрідною «швидкою допомогою» вихователеві, мають суто особистий і конкретний характер. Часто це звичайна дружна бесіда, під час якої класний керівник отримує підтримку, розуміння, конкретну пораду. *Групові консультації* проводять за темами, які цікавлять кількох педагогів (виявити це за допомогою анкетування). Групові тематичні консультації заощаджують час ЗДВР, дають можливість для повного, усебічного охоплення проблеми, під час їх проведення виникає діалог. Інформацію про теми групових консультацій класним керівникам дають заздалегідь (вивішують на стенді, на сайті, у групах учителів). Для проведення консультації треба визначити один-два дні на тиждень, певні години та місце. Якщо є методичний кабінет, консультації варто проводити там, аби під рукою був необхідний методичний матеріал; відповідне оформлення допомагатиме налаштуватися на сприйняття матеріалу.

Орієнтовні теми для групових консультацій:

- Аналіз роботи класного колективу. Орієнтовна програма вивчення класного колективу.
- Планування роботи класу та класного керівника: форма та зміст.
- Організація учнівського самоврядування.
- Форми роботи з батьками.
- Цифрові технології в організації виховної роботи.
- Програма вивчення особистості учня. Вивчення рівня вихованості.

- Безпека життєдіяльності. Мінна небезпека.
- Створення інклюзивного освітнього середовища.
- Організація психологічної допомоги учасникам освітнього процесу.

Семінари класних керівників – за їх підготовку та проведення відповідає ЗДВР. Їх кількість визначається потребою вихователів, але не менше ніж 3-4 семінари на рік. До кожного заняття готують запитання з обраної проблеми, із якими учасників семінару треба ознайомити хоча би за тиждень. До роботи семінарів залучають психологів, соціологів, методистів, представників педагогічної науки. План проведення семінарів розробляє ЗДВР. На семінарах обговорюють конкретні питання виховної роботи: зміст, методика й технологія виховного процесу, соціальне виховання, психологічна служба тощо. *За формою проведення семінари можуть бути:*

- науково-практичні, на яких виступи представників педагогічної науки підтверджуються результатами практичної роботи педагогів-практиків;
- семінари-практикуми – відкриті заходи виховного характеру, ділова гра та ін. з наступним обговоренням з усіма учасниками семінару;
- теоретичні семінари – заняття, що підвищують теоретичний рівень класних керівників.

Теми, проблеми та запитання для обговорення на семінарах класних керівників бажано добирати, зважаючи на завдання та зміст виховної роботи в школі.

Методичні об'єднання класних керівників – одна з форм методичної роботи в школі, яка дає чудову нагоду для підвищення рівня фахової майстерності педагогів. Голова ШМО обирається з числа найдосвідченіших і шанованих у колективі педагогів-класних керівників. Його завданнями є планування роботи ШМО, підготовка та організація засідань ШМО, аналіз, коригування та підведення підсумків роботи. ЗДВР надає методичну допомогу ШМО. Якщо в школі багато класів, то ШМО може бути декілька – початкової школи, середньої та старшої школи. Плануючи роботу ШМО, варто окреслити коло його завдань:

- удосконалення та підвищення ефективності виховної роботи в школі;
- допомога класним керівникам в оволодінні інноваційними педагогічними технологіями;
- підвищення творчого рівня педагогів з урахуванням їхніх індивідуальних запитів;
- надання практичної допомоги педагогам в організації виховної роботи зі здобувачами освіти.

ШМО класних керівників обирає на навчальний рік одну загальну виховну проблему, пов'язану із загальною методичною темою школи, і на своїх засіданнях обговорює окремі її аспекти. Тобто члени ШМО визначають зміст і методику розв'язання обраної проблеми, ознайомлюються з досвідом роботи колег, виробляють єдину педагогічну позицію.

Крім виступів за темою, на засіданнях ШМО проводиться огляд науково-методичної літератури, ознайомлення з досягненнями педагогічної науки,

вирішуються поточні питання, затверджуються плани виховної роботи класних керівників, звітують учителі, які пройшли курси підвищення кваліфікації тощо.

Окрім ШМО можна створити *творчі групи* вчителів-однодумців, які працюють за певною темою, або готують будь-який виховний захід тощо. У такій групі також обирають керівника, складають план роботи і працюють за цим планом, розв'язуючи педагогічні проблеми. Засідання ШМО, творчих груп учителів рекомендовано проводити не менш одного разу на чверть. Для практичної спрямованості роботи ШМО слід обговорювати виховні заходи, відвідані членами ШМО, підготовку майбутніх заходів, дані діагностичних досліджень; затверджують цільові програми, характеристики вчителів, які атестуються.

Орієнтовні загальні теми для засідань ШМО класних керівників:

- 1) створення й розвиток виховної системи класу;
- 2) робота класного керівника із сім'єю учня;
- 3) організація роботи з пропагування здорового способу життя;
- 4) розвиток творчих здібностей учнів у позаурочній діяльності;
- 5) виховання ціннісних орієнтацій школярів.

Творчі майстерні – форма методичної допомоги класним керівникам, яку організує один або декілька педагогів, які мають високі результати у своєму виді діяльності. На 1-3 заняттях керівник творчої майстерні ознайомлює колег зі своєю методикою, показує на практиці підготовку та організацію проведеної роботи, допомагає колегам опанувати методику подібної роботи та проведення її у своїх класних колективах. Наприклад, класний керівник – учитель історії – розробив та успішно використовує у своєму класі систему екскурсійно-краєзнавчої роботи. Як керівник творчої майстерні із цієї теми («Екскурсійно-краєзнавча робота в класі»), він за кілька занять ознайомлює колег, які зацікавилися цією темою, із методикою підготовки, проведення й узагальнення результатів екскурсій і походів. Творчих майстерень може бути декілька, залежно від того, скільки існує педагогів із досягненнями з тієї або іншої галузі знань. Кількість учасників – 2-7 осіб, кількість занять – за потребою.

«Круглі столи» – така форма підвищення фахової майстерності вихователів припускає колективне обговорення актуальної для всіх педагогічної проблеми. Із запитаннями учасників ознайомлюють заздалегідь. Призначається ведучий, від компетентності якого залежить успіх обговорення проблеми. Ведучий має добре знати обговорюване питання; мати власну думку, проте зважати на міркування інших учасників обговорення; підтримувати хід розмови в потрібному руслі; узагальнювати сказане, стежити за регламентом виступів. За підсумками обговорення на КС можна скласти рекомендації.

Педагогічні вітальні – захист педагогами власних виховних концепцій, програм. Визначається кількість доповідей, час на кожен виступ, склад журі (оргкомітету), умови (використання відеоматеріалів, презентацій, наочних посібників, груп підтримки і т. д.). Ведучий за допомогою жеребкування визначає порядок виступів, оголошує доповідачів. Час та умови презентації мають бути однаковими для всіх учасників. Темі виступів можна об'єднати навколо однієї ідеї, наприклад: «Класне самоврядування», де кілька класних

керівників презентують свій досвід роботи за цим напрямом. Журі вирішує, чий виступ переконливіший, за заздалегідь розробленими критеріями, які запропонувала методична рада, або ШМО, або оргкомітет ПВ. Під час організації ПВ варто поклопотатися про облаштування кімнати, в якій вона буде проходити: про її оформлення, розташування столів, а також про «дрібниці» – олівці, папір для запису, стенд для вивішування плакатів тощо. Результатом ПВ можуть бути доповіді, реферати, відеофільми. Усе це поповнить методичний фонд школи.

Фундаментальні проблеми виховання, результати експериментальної виховної роботи можуть бути розглянуті під час проведення *педагогічних читань, науково-практичних конференцій*. Ці заходи вимагають ретельної підготовки, тому проводити їх бажано не більше одного разу на один-два роки. Ці форми методичної роботи мають, як правило, наукового керівника, відбуваються за певною схемою. Наприклад, науково-практична конференція починається з пленарного засідання, де виступають педагоги-науковці. Потім учасники конференції продовжують роботу в секціях, підводять підсумки роботи секції і всієї конференції загалом на підсумковому засіданні. Так само можуть відбуватись і педагогічні читання. Ці заходи можна проводити протягом двох днів. Як підсумок – випуск збірників за матеріалами конференції.

Під час проведення методичної роботи слід пам'ятати про повсякчасне відновлення знань класних керівників із соціальної педагогіки, психології, інклюзивної освіти тощо. Тому в системі навчання треба планувати зустрічі із соціологами, філософами, психологами, різноманітні психологічні тренінги тощо.

Незалежно від того, чи є в школі методичний кабінет, повинен бути інформаційний стенд для класних керівників, на якому ЗДВР вивішує оголошення, педагогічні новини, рекомендації з проведення найближчих заходів, тематику бесід і лекцій, розклад роботи музеїв і т.д.

Якщо в районі діє система підвищення кваліфікації класних керівників, треба охопити нею вихователів школи, контролювати відвідування районних семінарів і давати змогу виступити на засіданнях ШМО з повідомленнями. Адміністрація школи має всіляко заохочувати й ураховувати під час планування й атестації участь педагогів у методичній роботі та в обміні досвідом роботи з колегами.

Необхідно пам'ятати про значний ресурс – онлайнові освітні платформи, на яких можна пройти підвищення кваліфікації з будь-якого питання, навіть безкоштовно.

Тема 2.2. Види планів виховної роботи в закладі освіти

План лекції

1. Сутність та етапи планування.
2. Вимоги до планування.
3. Система планування виховної діяльності в школі.
4. Види та структура планів виховної діяльності.

1. Сутність та етапи планування.

Планування – це процес моделювання своєї діяльності чи якогось виду діяльності на певний період часу. Можна виділити *етапи планування*:

- 1) *підготовчий* – визначення предмета й відрізка часу, структурування предмета;
- 2) *аналітичний* – аналіз результатів і наявного досвіду; діагностика; узагальнення результатів аналізу;
- 3) *моделюючий* – цілепокладання, колективне планування, вибір змісту і засобів, прогнозування результатів, розподіл подій у часі;
- 4) *заключний* – вибір структури плану та його оформлення.

2. Вимоги до планування.

План є помічником у побудові виховної роботи, якщо відповідає таким *вимогам*:

- 1) *цільспрямованість* – реалізація конкретних цілей і завдань;
- 2) план *орієнтований на реалізацію потреб та інтересів вихованців*, їх розвиток, що передбачає урахування пропозицій школярів та батьків під час планування, вивчення їхніх ціннісних орієнтацій;
- 3) план – це *результат спільної творчості* педагогів, учнів, батьків;
- 4) план виховної роботи *передбачає зв'язок виховного процесу з життям* суспільства, практичною діяльністю дітей, що означає:
 - створення умов для застосування на практиці знань, отриманих на уроці, у позаурочний час;
 - відображення основних подій країни в житті колективу;
 - включення дітей в активну діяльність, перетворення оточуючого середовища;
- 5) орієнтація на *комплексний характер* планів, що передбачає:
 - різноманітність змісту і форм роботи, спрямованих на розвиток різнобічних інтересів та здібностей дітей;
 - позитивний вплив на різні сторони, властивості особистості;
 - включення школярів у різні види діяльності;
 - цілісність впливу на свідомість, почуття, поведінку;
 - єдність всіх напрямків виховання, всіх його видів. Кожний виховний захід має виконувати комплекс завдань щодо розвитку особистості;
 - органічне злиття виховання (зовнішніх педагогічних впливів) і самовиховання;
 - єдність і координація зусиль всіх учасників освітнього процесу;
- 6) план передбачає *створення умов для вибору учнями різних видів, форм діяльності, своєї позиції у роботі*;
- 7) *забезпечення спадкоємності змісту й форм діяльності*: урахування попереднього досвіду, бачення перспектив, уникнення невиправданого дублювання;

- 8) *конкретність і доцільність плану*, урахування особливостей учнівського та педагогічного колективів, рівня їх розвитку, традицій, що склалися;
- 9) *реальність і розумна насиченість плану*.

У процесі планування виховної роботи необхідно враховувати таке:

- результати виховної роботи, отримані в ході аналізу;
- виховні й організаційно-педагогічні завдання;
- матеріали, рекомендації педагогічної та методичної літератури з виховної роботи;
- передовий досвід країни, міста, школи;
- виховні можливості батьків, школи, громадськості;
- виховний потенціал оточення школи;
- традиційні свята навчального року;
- події, факти, пов'язані з життям країни, міста, села, із діяльністю та життям видатних людей;
- традиції школи;
- пропозиції учнів, батьків, учителів.

3. Система планування виховної діяльності в школі.

У ЗЗСО можна запропонувати таку систему планування:

- 1) перспективне планування ЗЗСО за такими напрямками: освітнє середовище, педагогічна діяльність учителів, діяльність здобувачів освіти, управлінські процеси;
- 2) план роботи школи на поточний навчальний рік – за тими самими розділами, що й перспективний план;
- 3) плани роботи педагогів (календарні, поурочні, плани роботи класних керівників, вихователів, педагогів-організаторів, шкільних психологів, соціальних педагогів);
- 4) план роботи методичного об'єднання класних керівників;
- 5) плани роботи учнівських гуртків, об'єднань, спортивних секцій;
- 6) план роботи шкільної бібліотеки;
- 7) особисте тижневе планування роботи керівників школи, зокрема заступника директора з виховної роботи;
- 8) план роботи батьківського комітету (якщо такий існує);
- 9) розклади факультативів, індивідуальних консультацій, позакласних заходів.

4. Види та структура планів виховної діяльності.

Існує багато видів планів, їх можна класифікувати за різними ознаками:

- 1) за охопленням змісту:
 - *комплексний план*: планується діяльність за всіма її напрямками та видами. Наприклад, план виховної роботи, план роботи педагога з дітьми і т.д.;
 - *тематичний план* – планується будь-який напрямок або вид діяльності (план роботи з батьками, профорієнтаційна робота тощо);
 - *предметний (конкретний) план*: планується конкретна справа (напр., план проведення Дня здоров'я, план проведення засідання ШМО);

2) за тривалістю періоду, що планується:

- *перспективний* – рік та більше;
- *етапний (періодичний)*: визначений період часу – чверть, семестр;
- *короткостроковий*: план найближчої перспективи – місяць, декада, тиждень (напр., Тиждень спорту; Декада правових знань);
- *оперативний*: на день.

Ці види планів тісно пов'язані, кожен наступний конкретизує, корегує попередній;

3) за суб'єктом планування:

- *індивідуальний*: планує одна людина;
- *колективний*: планує весь колектив або група, частина.

Із метою оптимального здійснення планування необхідно скласти перспективний план роботи школи, найдоцільніше на п'ять років. Зміст і форми перспективного плану можуть бути різними, оскільки їх вибір зумовлений не лише загальними педагогічними завданнями, але й показниками економічного та соціального розвитку певного адміністративно-територіального району, особливостями кожної школи.

Можна запропонувати таку *форму перспективного плану*:

№ з/п	Зміст роботи	Термін виконання	Відповідальні за виконання	Виконавці	Зауваження щодо виконання (перенесення, зняття, заміни)
1	2	3	4	5	6

Перспективний план може мати такі розділи.

1. *Вступ*, у якому підбивають орієнтовні підсумки виконання перспективного планування за минулий період, відзначають усе позитивне, аналізують прорахунки та причини, що їх зумовили. Розглядають доцільність комплектації школи, розстановку кадрів (у т.ч. класних керівників). Визначають основні завдання, формулюють проблеми, над якими працюватиме школа (у т.ч. виховні завдання).
2. *Основні напрями розвитку школи*: мережа класів, реформування освіти, тип та структура школи, кількість груп дошкільнят, груп подовженого дня, введення курсів варіативної частини навчальних планів, заходи щодо розвитку виховної системи освітньої установи (вивчення оточуючого середовища, установлення взаємозв'язків із ним тощо).
3. *Добір, розташування, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, їх соціальний захист, забезпечення наукової організації педагогічної праці*: таблиця потрібних школі педагогів на наступні роки, графік підвищення кваліфікації педагогів на атестаційних курсах, набуття вчителями вищої освіти з іншої спеціальності – за виробничої потреби.

4. Удосконалення навчання, виховання, підготовка до продуктивної праці учнів: тематика засідань педагогічної ради (у т.ч. з питань виховної діяльності), науково-практичних конференцій, педагогічних читань, інших методичних заходів, у т.ч. з питань виховної роботи; заходи з упровадження нових виховних технологій, графік поглибленого вивчення позакласної та позашкільної виховної роботи, вивчення досвіду роботи кращих класних керівників, експериментально-дослідницьку роботу з питань виховання, підготовку матеріалів з питань виховної діяльності для педагогічної ради, удосконалення взаємодії з сім'єю, громадськістю.
5. Розвиток навчально-матеріальної бази, поліпшення умов праці й відпочинку вчителів та учнів: обладнання укриттів, класних кімнат, їдальні, медпункту, спортивної зали, план розвитку навчальних кабінетів, поповнення тек, виготовлення дидактичного матеріалу тощо.

Структура розділу річного плану «Виховна позаурочна робота з учнівським колективом» може бути такою.

Тематичний період: _____

Мета: _____

Завдання: _____

Заходи щодо розвитку шкільного колективу

<i>Клас</i>	<i>Захід</i>	<i>Термін</i>	<i>Відповідальний</i>	<i>Відмітка про виконання</i>
1 - 11	Свято першого дзвоника	1.09.	ЗДВР, класні керівники	(робиться за результатом – виконано, перенесено, відмінено тощо)
1 -9	Бесіда «Правила повітряної тривоги»	02.09.	Петренко О. П.	
5 - 6	Волонтерська допомога притулку тварин	05.09.	Іваненко Т. С.	

Структура плану роботи методичного об'єднання класних керівників може виглядати таким чином:

- 1) стислий аналіз соціально-педагогічної ситуації розвитку учнів та аналіз роботи МО за попередній навчальний рік;
- 2) мета й педагогічні завдання роботи МО на наступний навчальний рік;
- 3) календарний план роботи МО, у якому наявні:
 - план засідань методичного об'єднання;

- графік відкритих виховних заходів, у т. ч. онлайнових;
- участь МО в масових загальношкільних заходах;
- 4) підвищення фахової майстерності класних керівників:
 - інформальна освіта класних керівників;
 - підвищення кваліфікації;
 - підготовка творчих робіт, виступів, доповідей;
 - атестація класних керівників;
- 5) вивчення й узагальнення педагогічного досвіду роботи класних керівників;
- 6) участь у тематичному й персональному контролі за виховним процесом.

*Орієнтовний календарний план роботи МО класних керівників
(витяг)*

№	Термін засідання	Зміст	Доповідач	Відмітка про виконання
1.	Серпень	1. Про результати роботи методичного об'єднання за попередній навчальний рік та основні напрями методичної та виховної роботи на новий навчальний рік. 2. Вибори голови методичного об'єднання класних керівників. 3. Затвердження плану роботи МО класних керівників та погодження планів виховної роботи класних керівників на навчальний рік. 4. Затвердження складів творчих груп учителів з питань виховної діяльності. 5. Анкетування класних керівників з метою з'ясування труднощів у роботі. 6. Про нові методичні надходження, видання та публікації з проблем виховної роботи	Павленко П.О. Павленко П.О. Момот О.Д. Вуліч О.Д. Бех І.В. Режко М.Л.	Виконано, протокол засідання МО № 4 від 30.08.2023
2.	Листопад	1. Про виконання рішень попереднього засідання МО. 2. Про результати планування виховної роботи в класах на I семестр, коригування планів роботи. 3. Про підготовку до районного семінару заступників директорів шкіл з виховної роботи. 4. Результати анкетування щодо методичних утруднень у виховній роботі класних керівників. 5. Із досвіду роботи класного керівника 8-Г класу І. Чавненко «Організація психологічної підтримки вихованців»	Момот О.Д. Павлова П.О. Павлова П.О. Бех І.В. Чавненко І. С.	Виконано, протокол засідання МО № 5 від 04.11.2023
3.	Січень	1. Про виконання рішень попереднього засідання.	Момот О.Д.	Виконано, протокол

		2. Про підвищення кваліфікації класних керівників. 3. Погодження планів роботи класних керівників на II семестр. 4. Про застосування цифрових технологій у виховній роботі. 5. Про виховну роботу з учнями під час канікул. 6. Огляд науково-методичної літератури з проблем виховання	Павленко П.О. Момот О.Д. Павленко П.О. Момот О.Д. Рєжко М.Л.	засідання МО № 1 від 09.01.2024
4.	Березень	1. Про виконання рішень попереднього засідання. 2. Про результати районного семінару заступників з виховної роботи. 3. Про технології організації роботи з батьками. 4. Про результати роботи творчих груп вчителів. 5. Огляд науково-методичної літератури з проблем виховання	Момот О.Д. Павленко П.О. Павленко П.О. Момот О.Д. Рєжко М.Л.	Виконано, протокол засідання МО № 2 від 30.03.2024
5.	Травень	1. Про виконання рішень попереднього засідання. 2. Про підсумки атестації класних керівників та підвищення кваліфікації. 3. Про результати роботи Учнівського парламенту. 4. Про організацію роботи учнівського самоврядування по класах. 5. Про підсумки роботи МО за навчальний рік. 6. Огляд науково-методичної літератури з проблем виховання	Момот О.Д. Павленко П.О. Сайко Н.В. Момот О.Д. Павленко П.О. Рєжко М.Л.	Виконано, протокол засідання МО № 3 від 15.05.2024

Структура плану виховної роботи *гуртка, ШМО, органу учнівського самоврядування*, наприклад, може виглядати таким чином.

1. Аналіз виховної роботи гуртка (ШМО, класу тощо) за минулий навчальний рік, у якому доцільно відбити такі аспекти: результати виховної роботи; характеристика змін, що відбулися в цьому колективі; реалізація поставлених виховних завдань; результати діяльності, досягнення, недоліки, їх причини.
2. Завдання виховної роботи на новий навчальний рік.
3. Зміст і форми роботи з учнівським колективом: (важливо передбачити теоретичні заняття, практичні роботи, дослід, модернізацію існуючих приладів та посібників, електронних тренажерів, підбиття підсумків і проведення творчих звітів, олімпіад, конкурсів, предметних тижнів, спортивних змагань, виступи перед батьками й учнями).

План роботи гуртка любителів книги

Захід	Мета заходу	Термін проведення	Форма проведення	Відповідальний	Відмітка про виконання
Організаційне засідання	Організація та планування діяльності гуртка	08.09.2023	Колективна творча справа	Керівник гуртка	Виконано (перенесено, відмінено)
«Мої захоплення»	Вивчення читацьких інтересів і захоплень дітей; налагодження психологічних стосунків у колективі гуртківців	15.09.2023	Вечір спілкування	П.І.Б.	виконано

Методика планування виховної роботи у класному колективі.

У класному колективі найчастіше зустрічаємо такі плани:

- *план виховної роботи класного керівника;*
- *план учнівського колективу;*
- *план роботи колективу за найважливішим напрямком на визначальний період – місяць, рік (напр., пошукова робота);*
- *план підготовки та проведення справи в колективі;*
- *план роботи творчого об'єднання, групи.*

План виховної роботи класного керівника – основний документ, який відображає зміст, форми й методи виховної роботи в класі.

Єдиної структури плану виховної роботи не існує. Наведемо *варіанти планів за структурою*:

I-й варіант.

1. Аналіз рівня вихованості вихованців і розвитку шкільного колективу:

- рівень суспільної активності учнів, традиції, мікроклімат у колективі, культура поведінки, ступінь розвитку самоврядування, позиція батьків щодо виховання дітей (узгодженість дій школи та сім'ї);
- виходячи із такого аналізу, формують конкретні реальні виховні цілі та завдання роботи.

2. Основні виховні справи з розвитку класного колективу:

- години спілкування,
- колективні творчі справи,
- зустрічі, вечори відпочинку, екскурсії тощо,
- участь у загальношкільних заходах.

3. Індивідуальна робота з дітьми:

- методи та прийоми залучення конкретних учнів до підготовки та проведення справ;

- надання допомоги учням із питань навчальної діяльності, спілкування з дорослими та ровесниками;
- планування роботи з дітьми різних категорій (девіантна поведінка, ВПО, діти, які втратили батьків під час війни, діти із багатодітних сімей тощо).

4. Робота з батьками:

- батьківські збори,
- лекторії, консультації з виховання дітей,
- залучення батьків до участі в заходах класного колективу.

II-й варіант.

1. Характеристика класу.
2. Організація класного колективу.
3. Взаємодія із суспільними організаціями.
4. Взаємодія з учителями-предметниками, керівниками гуртків, адміністрацією.
5. Робота із сім'єю та громадськістю.

III-й варіант.

1. Аналіз роботи за минулий період.
2. Завдання роботи на новий навчальний рік.
3. Організація роботи класного колективу за цільовими програмами:

дата	Цільові програми					
	Я - людина	Я – член сім'ї	Я – учень школи	Я – мешканець міста	Я – громадянин України	Я – мешканець планети
01-7.09.						
08- 15.09.						
16- 23.09.						
24- 30.09.						

Тема 2.3. Класний керівник і його діяльність

План лекції

1. Мета й завдання роботи класного керівника.
2. Функції класного керівника.
3. Документація класного керівника.

1. Мета й завдання роботи класного керівника

Класний керівник – педагог, який займається організацією, координацією, проведенням позаурочної виховної роботи.

Як правило, класного керівника призначає адміністрація школи з числа вчителів, які викладають у певному класі. На нього покладають виконання таких основних завдань:

- організація виховної та розвивальної діяльності – тільки там, де є діяльність, може бути виховання; тому необхідно організувати будь-яку діяльність, залучаючи учнів до різних її видів: навчальної, ігрової, трудової, спортивної;
- організація й розвиток колективу – вивчення завдань, які поставили перед колективом, налагоджування стосунків між членами колективу;
- допомога в становленні особистості учня – створення умов для реалізації нахилів та здібностей дитини;
- організація роботи з батьками – вивчення сімей, надання психолого-педагогічної допомоги у вихованні дітей;
- самовдосконалення – пошук ефективних форм, засобів виховання, підвищення педагогічної майстерності.

2. Функції класного керівника.

Найважливіші напрями діяльності класного керівника визначаються його функціями:

- 1) діагностувальна – вивчення учнів класу (особливості дітей, їх інтереси, нахили, потреби, рівень вихованості, мотиви поведінки, умови життя вдома, склад сім'ї і т. д.); дає змогу скласти дієвий і цілеспрямований план виховної роботи;
- 2) комунікативна – налагодження стосунків між дітьми, батьками, організація спілкування;
- 3) виховна – виконання завдань національно-патріотичного виховання, педагогічний вплив на учнів;
- 4) проєктна – передбачення перспектив розвитку виховної системи класу, розвитку кожної особистості;
- 5) організаційно-діяльнісна – залучення дітей до різних видів виховної діяльності, організація дозвілля учнів;
- 6) розвивальна – розвиток колективу, особистості, її якостей;
- 7) методична – надання методичної допомоги батькам у вихованні дітей;
- 8) стимулювальна – своєчасне виявлення зрушень на краще в розвитку кожного учня й відповідному заохоченні його до наступних корисних дій і вчинків;
- 9) оцінювальна – оцінка умов виховання, подій, вчинків;
- 10) захисна – відстоювання прав дитини, її свобод, гідності;
- 11) коригувальна – координація багатофакторних впливів, корекція дій, планів щодо розвитку вихованців.

3. Документація класного керівника:

класний журнал, план виховної роботи, особові справи учнів, таблиці успішності учнів, протоколи батьківських зборів, щоденники учнів, доробки виховних заходів, підсумки соціально-педагогічних досліджень, картки розвитку особистості вихованців.

Тема 2.4. Взаємодія учасників освітнього процесу

План лекції

1. Сутність, основні характеристики і типи взаємодії.
2. Взаємодія з батьками.
3. Організація учнівського самоврядування.

1. Сутність, основні характеристики і типи взаємодії.

Взаємодія є універсальною формою розвитку, двобічної зміни явищ як у природі, так і в суспільстві, яка зумовлює виникнення нового якісного стану в кожній ланці. Взаємодія відображає широке коло процесів оточуючої дійсності, за допомогою яких реалізуються причинно-наслідкові зв'язки, відбувається обмін між взаємодіючими сторонами, їх взаємна зміна.

Соціальна взаємодія здійснюється в процесі спільної діяльності та спілкування. У соціальному плані взаємодію людей розглядають також як спосіб забезпечення наступності поколінь. У дитини засвоєння досвіду та оволодіння ним завжди відбувається через дорослого або старшого в спільній діяльності. Взаємодія слугує засобом засвоєння культурної спадщини попередніх поколінь.

В умовах шкільного колективу передання досвіду, загальнолюдських цінностей відбувається в декількох напрямках:

- у процесі взаємодії педагогів та учнів, тобто в спеціально організованому освітньому процесі;
- у спільній діяльності старших і молодших школярів;
- у спільній діяльності за участю батьків і представників суспільних і громадських організацій.

Чим тісніше та різнобічніше контакти, чим вище рівень співпраці шкільних поколінь, тим успішніше розвиваються спадкоємні зв'язки між ними.

Як провідна мета взаємодії педагогів і школярів виступає розвиток особистостей взаємодіючих сторін, їх взаємовідносин, розвиток колективу та реалізація його виховних можливостей. Основними характеристиками взаємодії вважають: взаємопізнання, взаєморозуміння, взаємовідношення, взаємні дії, взаємовплив.

Виділяють різні типи взаємодії за різними ознаками:

- 1) за суб'єктом та об'єкт-суб'єктом: особистість – особистість (учень – учень; педагог – учень; педагог – батьки і т.д.), колектив – колектив (колектив молодших – колектив дорослих, клас – клас, учнівський колектив – педагогічний колектив і т.д.);
- 2) за змістом діяльності – взаємодія в навчальній, трудовій, естетичній та інших видах діяльності;
- 3) за наявністю мети – цілеспрямована взаємодія або стихійна взаємодія;
- 4) за ступенем керованості – керована, напівкерована, некерована взаємодія;
- 5) за характером взаємодії – в основі перебувають відносини взаємодіючих сторін до інтересів один одного, наявність усвідомленої загальної мети спільної діяльності, суб'єктність по відношенню один до одного. Існують

такі типи за такою характеристикою: співпраця, діалог, опіка, придушення, угода, конфронтація, індиферентність.

Для підвищення рівня співпраці між учасниками освітнього процесу адміністрації закладу освіти доцільно продумати систему підготовки педагогів та учнів до взаємодії один із одним та передбачити в її змісті єдність таких напрямів:

- психологічна підготовка, яка полягає у формуванні переконання про необхідність співпраці педагогів, дітей, батьків, прагнення до спільної діяльності та спілкування членів колективу;
- теоретична підготовка, яка передбачає вивчення впливу різних умов на характер, стиль, способи взаємодії і поведінку особистостей, вивчення психологічних особливостей вихованців;
- практична підготовка, спрямована на озброєння педагогів уміннями та навичками спільного планування, організації та підведення підсумків спільної діяльності в дитячому колективі, а також конкретними технологіями, напр., «мозкового штурму», діалогу з учнем, виходу із конфлікту тощо.

Формуванню комунікативних умінь і навичок спілкування, спільної діяльності в колективі сприяють ділові та продуктивні ігри, тренінг спілкування, тренінг з прийняття рішення в проблемній ситуації. Але для успішної взаємодії слід готувати також і вихованців: залучати їх до планування спільних творчих справ, до управління закладом освіти (розвиток самоврядування), до участі в спеціально організованих заняттях, зустрічах, дискусіях щодо взаємин між людьми, етики поведіння. Особливість психологічної і практичної підготовки полягає в тому, що вона здійснюється не тільки в спеціально організованих формах, але й усією побудовою, ходом, досвідом шкільного життя. Характер взаємодії адміністрації і педагогів проєцирується на взаємовідносини педагогів і вихованців.

2. Взаємодія з батьками.

*У сім'ї, образно кажучи,
закладається коріння, з якого
вирастають потім і гілки, і квіти, і плоди.
Сім'я – це джерело, водами якого
живиться повноводна річка нашої держави.
Василь Сухомлинський*

Виховання в сім'ї є першоосновою розвитку дитини як особистості. Батьки мають рівні права та обов'язки щодо освіти і розвитку дитини (ст. 55 Закону України «Про освіту»). На батьків покладено відповідальність за фізичне здоров'я і психічний стан дітей, створення належних умов для розвитку їх природних здібностей. Утримання своїх дітей до повноліття – це конституційний обов'язок кожного громадянина України (ст. 51 Конституції України).

Батьки здобувачів освіти, відповідно до вимог ст. 55 Закону України «Про освіту», мають право:

- захищати відповідно до законодавства права та законні інтереси здобувачів освіти;
- звертатися до закладів освіти, органів управління освітою з питань освіти;
- обирати заклад освіти, освітню програму, вид і форму здобуття дітьми відповідної освіти;
- брати участь у громадському самоврядуванні закладу освіти, зокрема обирати і бути обраними до органів громадського самоврядування закладу освіти;
- завчасно отримувати інформацію про всі заплановані у закладі освіти та позапланові педагогічні, психологічні, медичні, соціологічні заходи, дослідження, обстеження, педагогічні експерименти та надавати згоду на участь у них дитини;
- брати участь у розробленні індивідуальної програми розвитку дитини та/або індивідуального навчального плану;
- отримувати інформацію про діяльність закладу освіти, результати навчання своїх дітей (дітей, законними представниками яких вони є) і результати оцінювання якості освіти у закладі освіти та його освітньої діяльності.

Батьки здобувачів освіти зобов'язані (ст. 55 ЗУ «Про освіту»):

- виховувати у дітей повагу до гідності, прав, свобод і законних інтересів людини, законів та етичних норм, відповідальне ставлення до власного здоров'я, здоров'я оточуючих і довкілля;
- сприяти виконанню дитиною освітньої програми та досягненню дитиною передбачених нею результатів навчання;
- поважати гідність, права, свободи і законні інтереси дитини та інших учасників освітнього процесу;
- дбати про фізичне і психічне здоров'я дитини, сприяти розвитку її здібностей, формувати навички здорового способу життя;
- формувати у дитини культуру діалогу, культуру життя у взаєморозумінні, мирі та злагоді між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами, представниками різних політичних і релігійних поглядів та культурних традицій, різного соціального походження, сімейного та майнового стану;
- настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства;
- формувати у дітей усвідомлення необхідності додержуватися Конституції та законів України, захищати суверенітет і територіальну цілісність України;
- виховувати у дитини повагу до державної мови та державних символів України, національних, історичних, культурних цінностей України, дбайливе ставлення до історико-культурного надбання України;

- дотримуватися установчих документів, правил внутрішнього розпорядку закладу освіти, а також умов договору про надання освітніх послуг (за наявності);
- сприяти керівництву закладу освіти у проведенні розслідування щодо випадків булінгу (цькування);
- виконувати рішення та рекомендації комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) в закладі освіти.

Значну роль у вихованні школярів мають спільні дії закладу освіти та сім'ї, ефективність яких залежить від особливостей організації роботи з батьками в закладах освіти.

Головними завданнями роботи закладу освіти із сім'єю є:

- пропагування педагогічних знань із метою підвищення педагогічної грамотності батьків;
- організація заходів, спрямованих на оволодіння батьками системою умінь, необхідних для організації діяльності дитини вдома;
- гуманізація змісту та форм роботи із сім'єю і взаємин «педагоги – батьки».

Основною ланкою між закладом і сім'єю виступає класний керівник, або вихователь, або куратор. Роботі з батьками треба надавати системного характеру, використовуючи різні напрями, форми і методи роботи, як і з батьками, так і з учителями, вихователями.

До основних напрямів роботи з батьками відносяться:

- 1) вивчення сім'ї;
- 2) індивідуальна робота з сім'єю;
- 3) педагогізація сім'ї;
- 4) залучення батьків до організації освітнього процесу;
- 5) залучення батьків до управління закладом освіти.

Вивчення сім'ї виховання дозволяє педагогу ближче познайомитися з ним, зрозуміти стиль життя сім'ї, її устрій, традиції, духовні цінності, виховні можливості, взаємини виховання з батьками. При цьому можна використовувати комплекс традиційних методів психолого-педагогічної діагностики: спостереження, бесіду, тестування, анкетування, ділові ігри, матеріали дитячої творчості тощо. Вивчення сім'ї – справа делікатна, яка вимагає від педагога прояву поваги до всіх членів сім'ї, бажання надати допомогу у вихованні дітей. Педагогу важливо дотримувати таких правил:

- батьки і діти не мають відчувати себе об'єктами вивчення;
- вивчення має бути цілеспрямованим, планомірним і систематичним;
- методи вивчення мають бути пов'язані з методами виховання;
- психолого-педагогічні методи мають бути різноманітними й застосовуватися в комплексі;
- педагог має вміти уважно й тактовно слухати батьків, систематизувати й упорядковувати висновки, спостереження, зауваження.

У процесі вивчення сім'ї треба звернути увагу на таке:

- загальні відомості про сім'ю: структура сім'ї, вік, професія батьків, побутові й санітарно-гігієнічні умови життя сім'ї, матеріальне забезпечення;
- загальні відомості про дітей: їх вік, інтереси, рівень вихованості;
- виховні можливості сім'ї: виховна активність батьків та рівень їхньої педагогічної культури, громадська спрямованість сімейного колективу, психологія родинних стосунків, сімейні традиції, наявність куточка дитини, виконання дитиною режиму дня, робота батьків над формуванням загальної культури дитини, розвитку її здібностей, таланту, культура дозвілля і використання вільного часу, ставлення батьків до закладу освіти, хто з членів сім'ї здійснює найбільший вплив на учня.

Індивідуальна робота з сім'єю обумовлена багатьма чинниками (особливості дитини, завдання щодо розвитку цієї конкретної дитини, побутові умови життя сім'ї, вік батьків, їх освіченість, загальний рівень культури тощо). Наявність повної інформації про сім'ю дозволить обрати такі форми роботи з батьками, які усунуть бар'єри в спілкуванні та допоможуть побудувати оптимальне й раціональне співробітництво.

Педагогізація сімей – підвищення педагогічної культури сім'ї, педагогічний всеобуч, під яким розуміють здійснення родинно-національного виховання на основі відроджуваних традицій української етнопедагогіки, кращих надбань вітчизняної та світової педагогіки й формування на цьому ґрунті педагогічної культури батьків. Для педагогізації сімей використовують різноманітні форми:

- університет педагогічних знань – ця форма психолого-педагогічної просвіти батьків допомагає озброїти їх необхідними знаннями, основами педагогічної культури, ознайомити з актуальними питаннями виховання з урахуванням віку і запитів батьків, сприяє встановленню контактів батьків із громадськістю, сім'ї та школи, взаємодії батьків і педагогів у виховній роботі. Програма Університету складається з урахуванням контингенту вихованців та їхніх батьків. Форми організації: лекції, бесіди, практикуми, конференції тощо. *Лекції* – це форма психолого-педагогічної просвіти, яка розкриває сутність тієї чи іншої проблеми виховання. Головне в лекції – науковий аналіз виховних явищ, ситуацій. Тому в лекції треба висвітлювати причини явищ, умов їх протікання, механізм поведінки дитини, закономірності розвитку її психіки, правила сімейного виховання. Тематика лекцій має бути різноманітною. *Конференція* передбачає розширення, поглиблення і закріплення знань про виховання дітей. Конференції можуть бути науково-практичними, теоретичними, читацькими, з обміну досвідом, конференції матерів або батьків. Така форма потребує ретельної тривалої підготовки, тому рекомендовано її використовувати не частіше 1 разу на рік. Відкривається конференція виступом керівника закладу освіти, потім зі стислим заздалегідь підготовленими повідомленнями виступають батьки (таких виступів 3-4), після цього слово надають усім бажаючим. Наприкінці підводять підсумки конференції. Може бути прийнята резолюція. *Практикум* – форма вироблення в батьків педагогічних умінь щодо

виховання дітей, ефективного розв'язання виникаючих педагогічних ситуацій, своєрідне тренування педагогічного мислення батьків-вихователів. Пропонується знайти вихід з будь-якої ситуації, яка може виникнути в сім'ї, або у відносинах сім'ї та школи тощо, пояснити свою позицію;

- відкриті уроки, виховні заняття, виховні заходи тощо. Допомагають батькам побачити свою дитину в колективі дітей, її особливості, спостерігати за її участю в певному заході, зіставити свої враження з реальними можливостями дитини, відкрити для себе ще не виявлені сторони особистості, інтереси, таланти. Також проводять із метою ознайомлення батьків із новими програмами, методикою викладання, вимогами педагога. Найчастіше такі уроки/виховні заходи практикують у початкових класах;
- індивідуальні тематичні консультації – з одного боку, ураховують побажання батьків ліквідувати теоретичний вакуум із певної проблеми, планують їх заздалегідь, щоб надати можливості педагогові підготуватися до цієї зустрічі ґрунтовно. З іншого боку, дозволяють педагогові отримати допомогу від батьків у вихованні дитини, необхідні відомості про дитину;
- організація роботи творчих груп за інтересами – колективна форма просвіти батьків, яка об'єднує навколо певної проблеми зацікавлених осіб. Наприклад, творча група для батьків обдарованих дітей, які вивчають їх особливості, можливі проблеми щодо входження до соціуму, структуру дозвілля, можливості розвитку природних даних дитини і т. д.
Залучення батьків до організації освітнього процесу передбачає таке:
 - участь у батьківських зборах;
 - організацію гуртків, секцій, клубів, керівниками яких можуть бути батьки;
 - організацію колективних творчих справ із залученням батьків (День Українського козацтва, святкування Дня матері, батька, свята «Моя бабуся» тощо);
 - допомогу в укріпленні матеріально-технічної бази.

Шкільні батьківські збори проводять, як правило, два рази на рік. На них батьків ознайомлюють із документами про школу, з основними напрямками, завданнями та підсумками роботи. Класні збори проводять 4-5 разів на рік, на них обговорюють завдання навчально-виховної роботи в класі, її планування та засоби виконання завдань розвитку підростаючого покоління. Тематику зборів обирають усі батьки, її затверджують на засіданні батьківського комітету. Збори батьків бувають організаційними, підсумковими, тематичними, диспутами, тощо.

Залучення батьків до управління закладом освіти обумовлено тим, що вони є свого роду соціальними замовниками закладу освіти, тому вони повинні мати можливість впливати на діяльність закладу освіти, брати участь у шкільному житті. Вони входять до Ради закладу освіти (відповідно до Статуту ЗЗСО), можуть створювати свої органи самоуправління та вирішувати

деякі питання життя закладу самостійно. Батьківський комітет може мати комісії, секції та інші робочі органи.

Для підвищення ефективності взаємодії з батьками треба вивчати результати взаємодії та будувати діяльність на діагностичній основі.

3. Організація учнівського самоврядування.

У психолого-педагогічній науці існують різні підходи до визначення поняття «самоврядування». Так, його розглядають як самодіяльний початок у діяльності учнівського колективу, що допомагає розвивати організаторські якості особистості, навчає учнів навичок і прийомів організаторської діяльності, у числі яких вміння планувати, правильно розподіляти доручення, налагоджувати облік і контроль.

М. І. Приходько розглядає самоврядування як цілеспрямовану, конкретну, систематичну, організаційну й передбачувану за результатами діяльність, у процесі якої реалізуються функції управління, направлені на виконання завдань, що стоять перед школою.

Умови, які забезпечують самоврядування в школі:

- самоврядування повинно мати оптимальну структуру і розвиватися не за рахунок збільшення кількості органів, а за рахунок ускладнення завдань, які стоять перед ними;
- самоврядування не існує без забезпечення, без підтримки педагогів;
- конкретна відповідальність органів самоврядування і персональна відповідальність їх членів;
- самоврядування має бути упорядкованим, із відкритим характером роботи всіх органів, з інформуванням про всі рішення. Учні мають знати, де, коли, які питання будуть обговорюватися, вони можуть вносити свої пропозиції, впливати на життя колективу.

Мета самоврядування – виховання соціально зрілої, творчої, ініціативної особистості, підготовка до майбутнього виконання обов'язків щодо участі в керівництві державними, суспільними справами, тобто набуття знань, умінь, навичок різної самодіяльності.

Завдання самоврядування: забезпечення нормальної роботи всіх колективів у школі, оптимальне виконання повсякденних справ з урахуванням інтересів учнів, тобто щоб кожному було добре і щоб усе залежало від нього самого.

Принципи організації самоврядування:

- принцип педагогічного сприяння, педагогіка співробітництва;
- принцип наступності та змінності активу, установлення товариських взаємовідносин, старших із молодшими (різновікові групи в органах самоврядування); кожен учень проходить через роль голови або його заступників, виступає як організатором, так і пересічним виконавцем справи;
- принцип конкретної предметної діяльності – колектив створює органи самоврядування під традиційну діяльність, або під ту, яку треба розвивати;

- принцип єдиного планування – скоординованість усіх планів, єдність дій учительського та учнівського колективів;
- принцип розвитку ініціативи та самодіяльності – педагоги виступають у ролі консультантів, навчають дітей самоорганізації, стимулюють ініціативу;
- принцип єдності прав і обов'язків учнів – поєднання громадських та особистих інтересів у роботі органів учнівського самоврядування;
- принцип демократизації та гуманізації виховного процесу;
- принцип зв'язку виховання з реальним життям;
- принцип відповідності віковим та індивідуальним особливостям учнів;
- принцип свідомості, самодіяльності, активності учнів.

Мета, завдання, принципи самоврядування визначають його основні *функції*:

- опрацювання та прийняття рішення, завдання;
- доведення прийнятого рішення до відома колективу;
- організація й виконання прийнятого рішення;
- створення умов для виконання рішення;
- отримання інформації про хід виконання рішення, контроль;
- аналіз, оцінювання діяльності.

Структура самоврядування має бути динамічною, відрізнятися варіативністю, являти собою поєднання однакових колективів, різновікових, співробітництво різних поколінь (класні органи, комітети, Велика рада школи).

Тема 2.5. Кількісна та якісна оцінка ефективності виховного процесу

План лекції

1. Особливості вивчення результатів та ефективності виховання.
2. Кількісна та якісна оцінка ефективності виховного процесу.
3. Діагностика дитячого колективу, взаємин між учасниками педагогічного процесу.
4. Вимоги до вивчення результатів та ефективності виховного процесу.
5. Використання барвограм в оцінюванні результатів та ефективності виховної роботи.

1. Особливості вивчення результатів та ефективності виховання.

Вивчення результатів та ефективності виховного процесу – одне з найскладніших питань педагогічної теорії та практики. Складність обумовлена таким:

- на стан, результати, ефективність виховного процесу впливають не тільки умови власне закладу освіти, а й зовнішнього середовища. У «чистому вигляді» визначити результат впливу виховної роботи на досягнення поставлених педагогічних завдань неможливо;
- відсутність розроблених загальних критеріїв вихованості особистості з урахуванням актуальних вимог до виховання.

Але, не дивлячись на ці перешкоди та складності, вивчати ефективність виховного процесу необхідно, тому що в разі відсутності такого вивчення ми прирікаємо дітей до стихійного існування та розвитку.

Під результатом виховного процесу розуміють, по-перше, ті зміни, які відбулися з учасниками педагогічного процесу та у відносинах між ними, по-друге, результатом процесу виховання є як *рівень вихованості дитини*, так і *рівень вихованості колективу*.

Ефективність виховного процесу – ступінь досягнення запланованого результату відповідно до витрачених педагогічних зусиль і засобів.

Діагностика – це оціночна процедура, яка направлена на з'ясування ситуації, виявлення дійсного рівня вихованості. Дані діагностичного дослідження співвідносять із вихідними характеристиками, різниця між початковим та кінцевим результатом визначає результативність виховного процесу. Через діагностику педагог визначає, як реалізовано педагогічні завдання, які з них вимагають подальшого виконання.

Досвід засвідчив, що діагностика має прямий зв'язок з етапами управління розвитком особистості, відповідно до цього виявлено *три типи діагностики*:

- початкова;
- коригувальна (поточна);
- узагальнювальна (підсумкова).

Початкова діагностика пов'язана з плануванням і управлінням класним колективом. Перед визначенням виховних завдань, які будуть реалізовані в навчальному році (семестрі й т.д.), педагог вивчає рівень вихованості учнів. Визначено три основних варіанти початкової діагностики:

- 1) колектив сформовано вперше і педагог не знайомий з учнями;
- 2) колектив не новий, а педагог уперше починає роботу з класом;
- 3) колектив і педагог уже працювали разом.

У першому варіанті початкову діагностику використовують для всебічного вивчення учнів. У другому – педагог вивчає не тільки учнів, а й власне колектив як складну динамічну систему. Третій варіант надає можливість педагогові провести вибіркову діагностику колективу й особистості, що є доповненням до інформації, отриманої раніше.

Поточну (коригувальну) діагностику проводять у самому процесі організації діяльності, орієнтуючи педагога на зміни, що відбуваються в учнях, одночасно оцінюють правильність раніше прийнятих рішень. Інформація, отримана в результаті поточної діагностики, допомагає педагогу швидко, точно і з мінімумом помилок коректувати свою роботу й удосконалювати стиль взаємин із дітьми, методику виховної роботи. Через коригувальну діагностику педагог може швидко реагувати на зміни в рівні вихованості школярів, тим самим забезпечити можливість більш активної, самостійної і творчої їх участі і в діяльності колективу.

Узагальнювальну діагностику проводять наприкінці кожного навчального року. Дані діагностичного вивчення зіставляють із вихідними (початковими) характеристиками вихованості, різниця між початковим і остаточним

результатами визначає результативність процесу виховання. Отримані дані педагог використовує для корекції педагогічного впливу протягом наступного навчального року.

2. Кількісна та якісна оцінка ефективності виховного процесу.

*Те, що існує, існує в певній кількості,
і, отже, може бути вимірено.*

Е. Торндайк

До кількісних показників ефективності виховного процесу пропонуємо включити такі:

- кількість дітей, які беруть участь у роботі різноманітних гуртків, студій, секцій, клубів як у навчальному закладі, так і поза ним;
- соціальна активність, що виявляється в кількості учасників та кількості акцій суспільно корисних справ, екологічного руху, милосердя тощо;
- ступінь участі батьків учнів у загальношкільних виховних та суспільно корисних акціях і справах;
- кількість правопорушень, скоєних учнями;
- кількість дітей, поставлених адміністрацією закладу освіти на облік за факти асоціальної поведінки;
- кількість проведених виховних заходів;
- кількість відкритих гуртків, секцій тощо;
- наявність в установі відповідних посад працівників, органів самоврядування, які сприяють організації виховної діяльності;
- відповідність матеріально-технічного забезпечення заходів, гуртків цілям і завданням їх діяльності.

Крім цього, характеризуючи заклад освіти, у тому числі виховну роботу, організовану в цьому закладі, слід ураховувати *якісні показники*:

- рівень вихованості здобувачів освіти;
- рівень розвитку колективів (дитячих, педагогічного);
- рівень взаємодії з батьками та громадськістю;
- психологічний клімат у колективах;
- укомплектованість закладу кваліфікованими спеціалістами;
- програмно-методичне забезпечення виховної діяльності;
- професійно-педагогічна позиція педагогів (їхні ціннісні орієнтації, гуманістична спрямованість тощо).

3. Діагностика дитячого колективу, взаємин між учасниками педагогічного процесу.

Колектив – соціальна спільність людей, які об'єднані на основі суспільно значущих цілей, спільних ціннісних орієнтацій, спільної діяльності та спілкування. Основною категорією педагогіки є виховний колектив, який складається із двох взаємопов'язаних частин – педагогічного колективу (вихователі, учителі) й дитячого колективу (вихованці). Дитячий колектив має

свою специфіку: для дитини він – середовище, у якому вона живе, намагається самоствердитися, отримати можливості для самореалізації; для педагога – об'єкт впливу за допомогою інструментів виховання. Колективом можна назвати лише групу високого ступеню розвитку, тому його можна характеризувати як мету виховних зусиль педагога. Дитячий колектив насамперед має формальну структуру, що, як правило, задається дорослими, і неформальну, яка виникає на підставі міжособистісних взаємин. Найважливішою умовою формування колективу є організація спільної діяльності. Особливий внесок належить А. С. Макаренку, який розробив засади методики згуртування й виховання дитячого колективу, до яких він відніс: постановку суспільно значущої й захоплюючої для дітей *перспективи*, включення дітей у *суспільну діяльність*, розвиток *самоврядування та традицій*, що закріплюють колективні досягнення. У своєму розвитку колектив проходить відповідні етапи:

1 етап – піщаний розсип. Учні в колективі – «самі по собі», начебто і разом, і в той же час – кожен окремо. Немає того, що об'єднувало би дітей, вони погано знають один одного та не бажають іти назустріч один одному. Відсутні загальні інтереси, немає авторитетного штабу. Група дітей існує формально, не приносячи радощів і задоволення всім, хто до неї входить;

2 етап – м'яка глина. У діях учнів, які перебувають на цій стадії, помітні перші зусилля щодо згуртування колективу. З'єднуючим ланцюгом у цій групі є формальна дисципліна та вимоги старших. Відносини в групі: від доброзичливих – до конфліктних. Існують невеликі приятельські групи. У цій групі немає сильного організатора, або є, та він нездатний себе виявити, його ніхто не підтримує. В учнів та організатора ще немає достатнього досвіду спільної роботи. У мікрогрупах діти мало спілкуються між собою, більше сваряться;

3 етап – мерехтливий маяк. Колектив, який формується, турбується про те, щоби кожен ішов правильним шляхом. Переважає бажання працювати спільно, разом проводити вільний час, допомагати один одному. У групі є ті, на кого можна покластися. Діє актив, відчувається вплив організаторів, група має свою індивідуальність. Цій групі бракує наполегливості в подоланні проблем, деякі члени групи ще не здатні підкорятися колективним вимогам, ініціатива недостатня. Активність виявляється епізодично;

4 етап – червоний парус. Дружна участь і зацікавленість спільними справами поєднуються із взаємною вимогливістю. Керують колективом грамотні організатори, авторитетні педагоги. До них звертаються по поради та безкорисливо отримують їх. У більшості членів колективу виявляється почуття гордості за кожного члена колективу. Зміцнюються зв'язки з іншими колективами. Колектив загалом ще не готовий критично визнавати свої помилки;

5 етап – палаючий факел. У колективі безкорисливо приходять на допомогу один одному, приносячи користь загальній справі. Усіх об'єднує єдина воля, взаєморозуміння, ділове співробітництво, відповідальність кожного не тільки за себе. Бачення колективу через образи-символи, уміння співвіднести реальне

життя учнівського колективу з еталонним «малюнком» – важлива частина діагностики колективу.

Неможливо та недоцільно встановлювати єдині для всіх закладів освіти, колективів критерії та показники ефективності/якості/результативності виховного процесу, тому що вони можуть бути розроблені самими учасниками з урахуванням цілей і завдань роботи, основних ідей концепції, етапу розвитку виховної системи. Ці критерії мають бути конкретними, зрозумілими, доступними. Наведемо приклади схем вивчення рівня розвитку дитячого колективу.

Орієнтовний план вивчення учнівського колективу (1 варіант)

1. Склад класу за віком і статтю.
2. Наявність органу самоврядування. Актив класу. Наявність у нього авторитету серед учнів. Характеристика активістів (ініціативність, самостійність, наполегливість, вимогливість, організаторські здібності). Наявність у класі неофіційного активу, його характеристика, стосунки з офіційним активом.
3. Стан згуртованості й організованості класу. Уміння розподілити роботу й обов'язки, уміння підкорятися розпорядженням уповноважених осіб, критика й самокритика в колективі. Стан дисципліни в класі. Взаємини між учнями, на чому вони ґрунтуються: на спільній роботі, інтересах, визнанні авторитету, взаємодопомозі тощо. Наявність малих груп, основа їх виникнення, ступінь зацікавленості загальними справами колективу. Характер і спрямованість товаришування та дружби. Взаємини між хлопчиками й дівчатками.
4. Моральні переконання й ідеали учнів класу. Інтерес до суспільно-політичних подій. Рівень розвитку почуття національної самосвідомості.
5. Успішність класу. Загальний показник успішності класу з навчальних дисциплін. Ставлення учнів до окремих навчальних предметів і вчителів. Взаємодопомога в навчанні. Дисципліна на уроках. Невстигаючі учні, причини їхнього невстигання. Кількість учнів із високим, достатнім, середнім, низьким рівнем навчальних досягнень.
6. Громадська робота класу. Інтерес до загальношкільних подій, види суспільно-корисної праці та характер її виконання. Громадські обов'язки.
7. Кругозір учнів. Їх загальний розвиток, інтерес до мистецтва, літератури, спорту. Форми його вияву – спільні вебінари, заходи, екскурсії, дискусії, колекціонування тощо.
8. Культура поведінки учнів у школі та поза нею.
9. Висновки та рекомендації щодо розвитку учнівського колективу.

Орієнтовний план вивчення учнівського колективу (2 варіант)

1. Склад класу:
 - віковий склад;
 - пізнавальний рівень розвитку учнів;
 - працездатність і успішність;

- суспільне обличчя класу, інтерес до суспільних справ, виконання суспільних доручень.
2. Згуртованість класу:
- чи є групи за діловими інтересами або негативного характеру, як учні ставляться один до одного, як вони ставляться до справ класу;
 - чи подобається їм разом проводити час у школі та поза нею, разом розважатися або навчатися;
 - чи товаришують хлопчики й дівчатка;
 - є чи ні в класі “кругова порука”;
 - чи переживають учні удачі та невдачі свого класу, чи вболівають за свій колектив.
3. Організованість класу:
- чи вміють учні самі організуватися для виконання колективних справ, розподіляти між собою роботу та найбільше раціонально виконувати її;
 - чи вміють терпляче й уважно вислуховувати один одного;
 - чи підпорядковуються розпорядженням уповноважених осіб.
4. Суспільна думка в класі:
- які вчинки своїх однокласників учні схвалюють, які – засуджують;
 - як та в якій формі вони висловлюють своє схвалення або незадоволення;
 - чи є розбіжності між тим, що говорять, і тим, що роблять.
5. Характер зв'язків у колективі:
- що пов'язує школярів: спільне місце проживання, місце за партою, інтереси та інше;
 - чи спілкуються учні поза школою;
 - чи уважні учні один до одного, чи намагаються допомогти, у чому виражається ця допомога;
 - чи висувають вимоги до своїх друзів, чи здатні побачити їхні недоліки;
 - як клас ставиться до дезорганізаторів, відмінників, невстигаючих, активу.
6. Актив класу:
- склад активу;
 - чи має актив авторитет;
 - чи виконують його розпорядження;
 - чи є учні, які постійно є членами активу.
7. Зв'язок класного колективу із загальношкільним колективом:
- чи знають у класі про те, що відбувається в школі та в інших класах;
 - чи виконують загальношкільні доручення;
 - як бере участь клас у загальношкільних заходах.
8. Заходи щодо подальшого згуртування класного колективу:
- які педагогічні заходи треба провести в класі з метою згуртування та організації класного колективу;

- як використовувати класний колектив для виховного впливу на окремих учнів.

*Аналіз роботи класу протягом 20__/20__ навчального року
(шкала полярних думок)*

	5	4	3	2	1	
1. Клас об'єднала одна спільна мета діяльності						У класі є тільки окремі особистості, які прагнуть досягти мету, що постала перед колективом
2. Клас становить єдине ціле						Клас не становить єдиного цілого, розподілений на окремі групи, які не товаришують одна з одною
3. Досягнення позитивних результатів у роботі захоплююче для всіх або для більшості членів класу						Кожен захоплений лише тим, що являє інтерес для нього, не зважаючи на інтереси всього колективу
4. Клас активний, сповнений творчої енергії						Клас інертний, пасивний
5. Кожен член колективу прагне згуртувати клас						У класі панує недоброзичлива атмосфера
6. Діти прагнуть постійно спілкуватися один з одним						У дітей немає прагнення постійно спілкуватися один з одним
7. Доброзичливість у взаємовідносинах						Конфліктність у взаємовідносинах, антипатія, відштовхування
8. У класі існує справедливе ставлення до всіх членів колективу, намагання підтримати слабких у суспільній діяльності						Клас помітно розділений на «привілейованих» і «зневажених», у ньому зневажливо ставляться до слабких
9. Під час аналізу справ критичні зауваження сприймаються доброзичливо,						Критичні зауваження сприймаються недружелюбно, створюючи нервову

спостерігається прагнення усвідомити та виправити недоліки						атмосферу в класі
10. Під час позакласної роботи діти працюють разом						Відсутнє прагнення до спільної праці, кожний прагне виконати тільки своє особисте завдання, не бажає допомогти товаришу
11. У трудових справах діти виявляють ініціативу, активність, кмітливість						У трудовій діяльності виявляються тільки старанність і ретельність
12. Клас має здібних організаторів						Клас не має організаторів
13. Самоврядування посідає провідну роль у роботі класу						Самоврядування пасивне, безініціативне
14. Самоврядування посідає не тільки керівну роль, а й самі учні беруть активну участь у підготовці та проведенні справ						Органи самоврядування займають позицію контролера-спостерігача
15. Перевага мажорного, піднесеного, бадьорого спільного настрою в класі						Перевага песимістичного настрою в класі
16. Клас має вихід на школу (заходи, сайт, блог тощо)						Клас не має виходу на інші класи

Методика оброблення результатів

Кожному твердженню треба присвоїти певну кількість балів: якщо ви схиляєтесь у своїх оцінках до вислову в лівому стовпці, то оцінка наближається до 5 балів, у правому – навпаки, до 1 бала.

Підрахуйте загальну отриману кількість балів та з'ясуйте рівень розвитку класного колективу за такою шкалою:

- 80 – 68 балів – високий рівень;
- 67 – 60 балів – середній рівень;
- 59 – 49 балів – критичний рівень;
- 48 – 1 бал – дуже низький.

4. Вимоги до вивчення результатів та ефективності виховного процесу.

У процесі вивчення здобувачів освіти треба дотримувати таких *принципів*.

1. Принцип *цілісного вивчення учня*, який означає намагання зрозуміти своєрідність кожного вихованця в цілому, спостерігати за ним у максимально широкому діапазоні занять, як колективних, так і індивідуальних – навчання, суспільна діяльність, діяльність у гуртках, самообслуговування, вільне спілкування тощо.
2. Порівняння *успіхів і недоліків учня з його особистим досвідом*, а не з досвідом інших учнів (різні типи темпераменту, фізичне здоров'я, здібності, темпи індивідуального розвитку – усе це не може сприяти об'єктивному оцінюванню дитини, якщо її порівнювати з іншою дитиною).
3. Принцип *урахування вікових особливостей школяра*, його «живої природи».

Також під час діагностування необхідно дотримувати педагогічних умов:

- зберігати потай педагогічну мету, щоб учні-респонденти не знали, що і для чого насправді вивчають;
- повністю виключити педагогічний тиск, нейтралізувати колективний вплив, тиск у формі повчань, зауважень тощо;
- забезпечити умови щодо зменшення взаємного впливу дітей один на одного, створити умови щодо ізоляції кожного вихованця;
- зберігати анонімність отриманих результатів, таємницю індивідуальних відповідей для школярів, учителів, батьків; оголошують у разі необхідності загальні результати та як приклади – анонімно – індивідуальні;
- робити єдину математичну обробку матеріалів і результатів, які отримані, для кожного класу, кожної вікової категорії дітей, щоб зіставляти щороку;
- використовувати різні методики, цікаві для дітей;
- формувати пакет методик на весь навчальний рік.

5. Використання барвограм в оцінюванні результатів та ефективності виховної роботи.

Барвограми використовують для оцінювання виховної роботи за окремий період, на початку та наприкінці виховного заходу тощо. Барвограми можуть бути виконані у вигляді метелика – кожне крильце ототожнює собою певну чверть; їжака – на нього учні покладуть яблучка певного кольору залежно від того, чи сподобався їм виховний захід; дерево настрою; кошику – «Моє ставлення до справи» (у кошик діти покладуть квіти певного кольору):

- червоний колір – «Дуже сподобалось, хочу взяти участь наступного разу»;
- жовтий – «Загалом було цікаво, не жалкую про витрачений час»;
- помаранчевий – «В основному справа виправдала мої очікування, проте не все так гарно»;
- синій – «Мені часом було нецікаво»;
- зелений – «Наступного разу візьму участь, проте необхідно змінити правила/зміст...»;
- фіолетовий – «Марно витрачений час».

Можна за допомогою кольору визначити ступінь активності учнів щодо участі у виховних заходах: червоний – «Я був активним учасником», жовтий – «Я був ініціатором багатьох справ», зелений – «Іноді брав участь у заходах», синій – «Не брав участі в тому, що проводилося».

Барвограма «Людина»: після проведеного заходу його учасники приклеюють надписи з тим, що їм принесло користь – на рівні голови – для розвитку пізнавального світогляду, на рівні серця – для розвитку емоційної сфери, а якщо щось було зайвим, то цей надпис – під ногами людини.

Для підрахунку результатів якоїсь гри використовують таку систему (замість традиційної бальної системи): яблуко – «У яблучко!», кубок – «Тримаймо стрій!», човен – «Пливемо за течією», будильник – «Прокинься та співай».

Можна розробити кольорову систему задля вивчення рівня вихованості учнів, певних ланок, напрямів виховної роботи, структурних підрозділів тощо.

Тема 2.6. Види і рівні аналізу виховної роботи

План лекції

1. Сутність і види аналізу виховної діяльності.
2. Інформаційне забезпечення аналітичної діяльності з питань виховання в закладі освіти.
3. Методика аналізу та самоаналізу виховної діяльності в закладі освіти.

1. Сутність і види аналізу виховної діяльності

Результати чисельних досліджень переконливо свідчать, що якість виховної діяльності перебуває в тісному взаємозв'язку з умінням керівників і педагогів освітніх установ аналізувати стан виховної діяльності. Представники педагогічного менеджменту наголошують на неможливості цілеспрямованого управління педагогічними явищами та процесами без систематичної й уміло організованої аналітичної діяльності. За влучним висловлюванням Олександра Мойсеєва, управління без аналізу — це вершник без голови.

Науковці звертають увагу на неминучість зростання ролі аналітичної функції в період здійснення масштабних перетворень педагогічних систем, тобто в сучасний період розвитку вітчизняної системи навчання та виховання.

Аналіз — окрема функція управління, оскільки має специфічні місце, роль, мету, завдання, характер, методи, зміст, структуру, об'єкт, суб'єкт, принципи, види. Аналіз — розподіл цілого на складові. Педагогічний аналіз — функція управління школою, спрямована на вивчення стану, тенденцій розвитку, об'єктивне оцінювання результатів педагогічного процесу та вироблення на цьому підґрунті рекомендацій щодо впорядкування системи або її переведення в більш якісний стан. Відповідно до цього метою аналізу виховної діяльності є оцінювання результатів виховного процесу за поточний період, знаходження найкращих варіантів його подальшого розвитку, розроблення й обґрунтування цілей і завдань на новий період.

Принципи, методологічні підходи до здійснення аналітичної діяльності та загальну класифікацію видів аналізу ми розглядали під час вивчення теорії

організацій, тому сьогодні зосередимо увагу на видах аналізу саме виховної діяльності.

В науковій літературі виділяють види аналізу виховної діяльності за різними ознаками:

1) за метою (для чого аналізують):

- об'єктивне оцінювання виховної діяльності;
- підбиття підсумків роботи та визначення завдань виховання на майбутнє;
- ліквідація недоліків у виховній діяльності, системі;
- виявлення педагогічних резервів щодо здійснення виховної діяльності;
- регулювання ходу виховного процесу на підставі оперативної інформації;
- узагальнення перспективного педагогічного досвіду з виховання;

2) за суб'єктом (хто аналізує):

- адміністративний (керівник і його заступники);
- громадський (аналіз за участю всіх членів навчально-виховного процесу, колег, учнів);
- самоаналіз (аналіз, який проводить класний керівник (вихователь));

3) за змістом:

- комплексний аналіз — охоплює всі напрями роботи (аналіз виховної роботи школи протягом навчального року);
- тематичний або локальний (окремий напрям роботи, приміром, патріотичне виховання, аналіз роботи школи під час весняних канікул);

4) за повторюваністю (частота здійснення аналізу):

1. періодичний — певні періоди (місяць, квартал, семестр);
2. постійний (оперативний) — щоденний;
3. підсумковий — підсумки роботи за рік, підсумки роботи творчої групи класних керівників;

5) за рівнем:

- стихійно-емпіричний (мету не усвідомлено, дії не пов'язано та не сплановано);
- емпіричний (установлення зовнішніх зв'язків);
- науковий (єдина цільова програма, перехід від опису до пояснення та прогнозування);

6) за об'єктом (що аналізують):

- аналіз виховної системи навчального закладу;
- аналіз виховної діяльності навчального закладу;
- аналіз освітнього середовища;
- аналіз роботи окремих структурних підрозділів (заступник директора з ВР, вихователь-методист, ШМО класних керівників, творча група, учнівське самоврядування тощо);
- аналіз розвитку дитячого колективу;
- аналіз діяльності класного керівника (вихователя, куратора);
- аналіз форми виховної діяльності (виховної години, екскурсії, КТС тощо);
- аналіз вихованості дітей.

Загальну логіку аналізу, його стадії можна умовно подати за допомогою двох взаємопов'язаних розумових операцій — аналізу та синтезу:

СИНТЕЗ 1 — АНАЛІЗ — СИНТЕЗ 2

Синтез 1: висновки про те, як загалом досягнуто поставленої мети, факти, цифри, які підтверджують цей висновок.

Аналіз: що робили для досягнення поставленої мети, яку виховну роботу проводили, що і як вплинуло на її досягнення (характеристика ступеня впливу різних педагогічних засобів на досягнення мети).

Синтез 2: висновки про найефективніші педагогічні засоби, невикористані можливості та резерви, причини зниження або підвищення результативності виховної діяльності.

2. Інформаційне забезпечення аналітичної діяльності з питань виховання в закладі освіти

В управлінні виховною діяльністю функцію аналізу тісно пов'язано з інформаційною функцією. Наприклад, науковці з освітнього менеджменту визначають саме інформаційно-аналітичну функцію, яка передбачає створення цілісної, циклічної системи інформації та банку даних на підставі вивчення фактичного стану виховної діяльності й аналізу його кінцевого результату.

Головним системотворним чинником системи цільового інформаційного забезпечення є цілі управління виховною діяльністю, оскільки вони визначають зміст і раціональний варіант відбору необхідної зовнішньої та внутрішньої інформації. Крім того, необхідно спиратися на нормативно-правову базу виховання, а саме:

- Загальну декларацію прав людини;
- Декларацію прав дитини;
- Конвенцію ООН про права дитини;
- Конституцію України;
- Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про охорону дитинства», «Про молодіжні та дитячі громадські організації» та ін.;
- накази та листи МОНУ.

Для створення інформаційного блоку з питань управління виховною діяльністю враховують:

- 1) тип закладу освіти;
- 2) мету виховної діяльності;
- 3) основні напрями виховної діяльності;
- 4) структуру управління виховною діяльністю;
- 5) суб'єкти виховної діяльності;
- 6) зворотний зв'язок.

Приміром, для ЗЗСО можна запропонувати орієнтовний інформаційний блок із питань управління виховною діяльністю (*таблиця 2*).

Інформаційний блок «В»: Управління виховною діяльністю

Мета: збирання, оброблення, використання інформації про стан виховної діяльності та якість управління нею

№ з/п	Зміст інформації	Термін збирання, відповідальний за збирання й оброблення інформації											Узагальнення та вихід інформації
		08	09	10	11	12	01	02	03	04	05	06	
1	Плани виховної роботи		ЗВ				ЗВ						Довідка, НД
2	Організація годин спілкування по класах			ПО			ПО			ПО			Довідка, МО
3	Організація роботи шкільних клубів, гуртків, секцій			ПО				ПО					Довідка, НЗ
4	Організація роботи МО класних керівників	КМО		КМО			КМО			КМО			Наказ, МР
5	Рівень вихованості учнів			ЗВ							ЗВ		Наказ, ПР
6	Рівень розвитку учнівських колективів			КК							КК		Довідка, МО
7	Рівень розвитку виховної системи ЗО									ЗВ			Інформація, ПР
8	Упровадження ППД із проблем виховання				ЗВ							ЗВ	Наказ, МР
9	Система роботи класних керівників					ЗВ							Довідка, МР
10	Організація роботи органу самоврядування здобувачів освіти		ЗВ				ЗВ			ЗВ			Наказ, НД
11	Організація роботи з формування ціннісних орієнтацій здобувачів освіти		ЗВ			ЗВ			ЗВ				Довідка, НЗ
12	Організація спільної діяльності ЗО, сім'ї та громадськості		ЗВ						ЗВ				Наказ, НД
13	Стан роботи з попередження дитячого травматизму, у т.ч. мінної безпеки												
14	Результативність участі здобувачів освіти у виховних заходах поза межами ЗО				ПО						ПО		Довідка, ПР

Умовні скорочення:

ЗВ — заступник директора з виховної роботи;	ПР — педагогічна рада;
ПО — педагог-організатор;	МР — методична рада;
ПС — психологічна служба;	НД — нарада при директорі;
КМО — керівник методичного об'єднання класних керівників;	НЗ — нарада при заступнику директора;
КТГ — керівник творчої групи вчителів;	МО — методичне об'єднання класних керівників
КК — класний керівник;	

3. *Методика аналізу та самоаналізу виховної діяльності в закладі освіти* (за об'єктом)

3.1. *Аналіз вихованості здобувачів освіти*

Об'єкт аналізу: вихованість здобувачів освіти.

Предмет аналізу: рівні вихованості здобувачів освіти (сформованість ціннісних орієнтацій).

Єдиних критеріїв і стандартів вихованості не існує, тому ми спираємося на Концепцію та Стратегію національно-патріотичного виховання, інші законодавчі документи, мету виховної діяльності, вікові особливості дітей.

Отже, аспекти аналізу рівнів вихованості можна подати так (*таблиця 3*).

Таблиця 3

Аналіз рівнів вихованості здобувачів освіти

Предмети аналізу	Аспекти аналізу
Ціннісне ставлення до суспільства та держави	Патріотизм, політична культура, розвинена правосвідомість тощо
Ціннісне ставлення до людей	Відповідальність, чесність, працелюбність, гідність, справедливість, милосердя, толерантність, здатність прощати та просити пробачення тощо
Ціннісне ставлення до себе	Життєва позиція, самооцінка, прагнення до саморозвитку тощо
Ціннісне ставлення до природи	Усвідомлення цінності природи в житті людини, відповідальність за неї, здатність поводитися екологічно безпечно; уміння протистояти проявам споживацько-утилітарного ставлення до природи, здійснення природоохоронної діяльності тощо
Ціннісне ставлення до праці	Працьовитість, охайність, бережливість, уміння раціонально розподіляти робочий час тощо
Ціннісне ставлення до мистецтва	Естетичні почуття, дії, вчинки, пов'язані з мистецтвом; творча діяльність у мистецькій сфері тощо

3.2. *Аналіз форми виховної діяльності*

Об'єкт аналізу: форма виховної діяльності.

Предмет аналізу:

- реалізація поставленої мети та завдань;
- діяльність учителя;
- діяльність здобувачів освіти;
- взаємини вчителя та здобувачів освіти;
- оптимальність методів, прийомів і форм виховання.

Аналіз форми виховної роботи можна вважати якісним, якщо він має такі ознаки:

- чітко й осмислено сформульовано мету та завдання аналізу форми виховної роботи і відповідно до них побудовано програму спостереження за реалізацією цієї форми;
- під час аналізу присутній рух до поставленої мети відповідно до програми;

- у процесі аналізу виділено основні частини роботи, етапи й елементи, визначено, який із них є провідним, системотворчим, а які будуть умовними для ефективного його здійснення;
- аналізують системотворчі зв'язки форми виховної роботи;
- характеризують мікроструктури кожного етапу (змісту, методів, прийомів, форм організації діяльності учнів) в аспекті реалізації виховних завдань;
- виконання завдань кожного етапу пов'язане з виконанням завдань наступних етапів і досягненням цілей;
- визначають, як взаємодія етапів, елементів роботи впливає на кінцевий результат;
- характеризують місце та роль форми виховної роботи в системі діяльності колективу;
- структуру, функціонування форми роботи, її кінцевий результат досліджують відповідно до мети відвідування заходу та програми спостереження;
- висновки й оцінювання якості проведеної роботи здійснюють з огляду на кінцевий результат;
- формують конкретні пропозиції з усунення недоліків, виявлених педагогом під час аналізу, вказують засоби та час їхнього виправлення.

Під час організації аналізу форм виховної роботи, педагоги стикаються з низкою труднощів і проблем. Серед них — вибір схеми, структури аналізу. Цей вибір залежить від:

- а) цілей і завдань аналізу;
- б) особливостей форми виховної роботи (класна година, КТС, екскурсія, етична бесіда, засідання гуртка тощо);
- в) позиції педагога, який здійснює аналіз (спостерігач, організатор, член адміністрації), і його досвіду.

Існують різні види аналізу форми виховної діяльності. Зокрема, науковці виділяють *цілісний і системний аналізи* виховного заходу.

Приміром, *цілісний аналіз* виховного заходу відбувається *на етапі проведення* за певними критеріями: доцільності заходу; реалізації мети; організації діяльності під час проведення заходу; характеру взаємин «учитель — учні» та «учні — учні»; здійснення комплексного підходу до виховання; урахування індивідуальних особливостей учнів; результативності виховного заходу; діяльності педагога під час проведення заходу. Системний аналіз всіх етапів виховного заходу відбувається за всіма критеріями цілісного аналізу. Його метою може бути виявлення найкращих чи найгірших етапів виховного заходу й окремих критеріїв. Системний аналіз дає розгорнуту картину не лише проведення, але й підготовки та підбиття підсумків виховного заходу.

3.2.1. Цілісний аналіз

Розглянемо предмети й аспекти *цілісного аналізу* форми виховної діяльності.

Орієнтовна схема цілісного аналізу виховного заходу (1-й варіант)

1. Педагогічна доцільність проведення заходу: що виявилось причиною вибору — традиція, пропозиція дітей, учителя, ініціатива батьків, результати вивчення вчителем вихованості учнів, підготовка до загальношкільної справи тощо.
2. Визначеність і обґрунтованість мети та завдань виховної справи, їх реалізація.
3. Предметна діяльність здобувачів освіти: ступінь їхньої активності та самостійності, почуття колективізму, дружби, товаришування, діловитості, відповідальності.
4. Відповідність змісту, форми, методів і прийомів виховання поставленій меті та завданням.
5. Здійснення комплексного підходу до виховання учнів: реалізація основних напрямів виховання і вплив на всі сфери особистості вихованця (пізнавальний світогляд, емоційно-вольова, дієво-практична сфери).
6. Урахування вікових та індивідуальних особливостей здобувачів освіти: організованість, уважність, зібраність, вольова активність учнів, їхнє захоплення справою, участь у роботі «важких», пасивних, слабо неуспішних дітей.
7. Рівень взаємодії та співробітництва здобувачів освіти й учителів: стиль спілкування, міжособистісні взаємини, групові контакти, колективна творчість, демократизм, гласність у роботі.
8. Результативність виховного заходу: адекватність отриманого результату поставленій меті; що зроблено корисного для покращення оточуючого життя, для свого колективу, для людей, суспільства; задоволеність результатами роботи вчителя та здобувачів освіти.
9. Професійна діяльність вихователя: організаторські навички, комунікабельність, стиль спілкування, здатність орієнтуватися в складних педагогічних ситуаціях, вплив на вихованців, особисті якості вчителя.

Орієнтовна програма спостереження й аналізу виховного заходу (2-й варіант)

Дата «___» _____ 20__ року.

Прізвище й ініціали класного керівника (вихователя) _____

Мета відвідування _____

Тема заняття _____

Форма проведення _____

№ з/п	Предмети й аспекти аналізу виховного заходу	Висновки, зауваження
1	Тема заходу Актуальність, мотивація вибору, відповідність віковим особливостям, запитам, інтересам групи дітей. Участь дітей у виборі теми	
2	Форма проведення заходу Доцільність вибору саме цієї форми, її відповідність психофізіологічним особливостям школярів. Урахування можливості активної участі в обраній формі всіх чи більшості вихованців	
3	Мета заходу	

	Чіткість формулювання, конкретність, спрямування на підвищення рівня розвитку, вихованості здобувачів освіти	
4	Підготовка заходу Наявність і продуманість плану чи програми підготовки. Конкретність доручень учням, доведення до них кінцевої мети заходу, змісту організаторської діяльності в процесі підготовки, їх прав та обов'язків	
5	Активність і самостійність школярів Створення тимчасового керівного органу «Ради справи», штабу, комітету для підготовки заходу. Якість роботи органу	
6	Проведення заходу Гуманність і демократичність відносин учасників заходу. Точність та організованість початку заходу. Естетичність оформлення. Підготовка учнів до активного сприйняття нової інформації. Змістовність заходу: достовірність, науковість, емоційна насиченість фактичного матеріалу, зв'язок із життям, опертя на життєвий досвід учнів. Доцільність вибору методів і методичних прийомів. Роль педагога у проведенні заходу. Дії учнів: активність, увага, зацікавленість. Наявність елементів дискусії, проблемності, відвертої розмови про хід проведення заходу. Використання наочності, технічних засобів навчання. Спрямування заходу на розвиток особистості, загальнолюдських рис, на підвищення загальнокультурного рівня розвитку	
7	Загальні висновки та рекомендації, визначення терміну повторного аналізу Досягнення мети, реалізація розвивальних, виховних, пізнавальних можливостей заходу. Ставлення вихованців до заходу. Результативність заходу: формування в учнів громадської позиції, морально-вольових якостей, уявлень, відповідальності за свої дії, естетичних почуттів, трудових, санітарно-гігієнічних і спортивних навичок, шанобливого ставлення до людей тощо	

Однак це дійсно орієнтовна схема цілісного аналізу, оскільки вона не враховує мети відвідування. Отже, визначення предметів та аспектів аналізу має відповідати меті відвідування.

Приклади постановки мети відвідування форми виховної діяльності.
Визначити (вивчити, виявити):

- рівень педагогічної кваліфікації класного керівника (вихователя, куратора);
- характер взаємин педагога та вихованців;
- рівень згуртованості дитячого колективу;
- оптимальність змісту виховного заходу;
- розвиток самостійної та творчої активності учнів;
- стиль роботи класного керівника;
- забезпечення індивідуального та диференційного підходів до учнів;
- оптимальність вибору методів і форм виховної діяльності тощо;
- труднощі в роботі класного керівника.

Наведемо приклад визначення предметів та аспектів цілісного аналізу залежно від мети відвідування.

Програма спостереження й аналізу виховного заходу (3-й варіант)

Дата « _____ » _____ 20 ____ року

Прізвище й ініціали класного керівника (вихователя) _____

Мета відвідування: визначити оптимальність змісту виховного заходу.

Тема заняття _____

Форма проведення _____

Предмет аналізу	Аспекти аналізу	Висновки, зауваження
Цілі та завдання	• Чіткість, коректність формулювання; • відповідність віковим особливостям учнів; • відповідність соціально-педагогічній ситуації в класі	
Оформлення й обладнання	• Продуманість, сучасність, оригінальність оформлення; • необхідність для реалізації задуму виховного заходу, забезпечення емоційно-психологічного клімату; • дотримання санітарно-гігієнічних умов	
Оптимальність змісту виховного заходу	• Науковість; • доступність інформації; • новизна; • емоційність; • можливість виховного впливу на вихованців; • зв'язок із життєвим досвідом учнів; • обізнаність організаторів зі змістом, їхня ерудованість	
Результати	• Адекватність отриманих результатів поставленій меті; • раціональність використання часу, інших ресурсів; • задоволеність педагога й учнів результатами роботи	

Основні висновки та пропозиції _____

Термін повторного аналізу _____

Підпис експерта _____ Підпис класного керівника _____

Відповідно до поставленої мети формулюють пропозиції за результатами аналізу:

- враховувати рівень вихованості здобувачів освіти під час визначення мети та завдань заходу;
- посилити роль учнівського активу щодо підготовки та проведення заходу;
- залучити всіх вихованців (їх більшість) до різних видів діяльності під час підготовки заходів;
- продумати форми заохочення й активізації мислення здобувачів освіти в процесі пізнавальної діяльності;
- доцільно співвідносити використання різних груп методів виховання;
- поєднувати колективні, групові й індивідуальні форми виховної роботи під час проведення заходу;

- поглибити самоосвітню роботу над удосконаленням педагогічних знань і вмінь;
- рекомендувати опанувати науково-методичну літературу з проблеми;
- вчити дітей робити висновки, узагальнювати, аналізувати;
- звертати увагу на культуру мовлення вихованців.

3.2.2. Системний аналіз

Розглянемо приклад системного аналізу форми виховної діяльності.

Системний аналіз і самоаналіз якості виховного заходу

Шкала оцінювання:

3 бали — характеристика виявляється на високому рівні;

2 бали — виявляється на достатньому рівні;

1 бал — виявляється частково;

0 балів — не виявляється.

№	Характеристики оцінювальної діяльності	Кількість балів	
		самоаналіз	аналіз
1	Етап постановки цілей і завдань		
1.1	Діагностико-аналітичне підґрунтя визначення педагогом змісту виховного заходу		
1.2	Соціальна та педагогічна важливість мети, її конкретність і чіткість: • уміння визначати та ставити перед вихованцями особистісно важливі цілі, їхня відповідність інтересам вихованців; • ступінь зацікавленості вихованців у проведеному заході; • уміння вихователя визначати цілі, пов'язані з корекцією дезадаптивної поведінки вихованців; • реальність і досяжність цілей за певних умов, конкретний відрізок часу		
1.3	Компетентність педагога під час визначення варіантів майбутньої діяльності: • володіння педагогом арсеналом форм виховного заходу, що відповідають його цілям і змісту; • уміння педагога залучити вихованців до процесу висування ідей і пропозицій; • обговорення варіантів майбутньої творчої справи		
2	Етап колективного планування виховного заходу		
2.1	Організаторська діяльність педагога з формування мікроколективів		
2.2	Готовність педагога до висування варіантів плану проведення заходу		
2.3	Ступінь активності вихованців у розроблянні плану проведення заходу		

2.4	Чіткість уявлень вихованців про їхню роль у майбутньому заході		
3	Етап організації виховного заходу		
3.1	Чіткість і визначеність завдань мікроколективам у процесі підготовки заходу		
3.2	Активність вихованців у процесі підготовки заходу		
3.3	Ступінь сприяння та допомоги вихованцям на етапі підготовки заходу		
4	Етап безпосереднього проведення заходу		
4.1	Оцінювання основних характеристик і поведінки вихованців: • активність вихованців у процесі проведення заходу; • зацікавленість учнів у процесі всього часу проведення; • ступінь ініціативності та творчості вихованців; • рівень самостійності здобувачів освіти; • ступінь емоційності вихованців; • ступінь дисциплінованості та відповідальності; • загальний стиль і культура спілкування вихованців між собою		
4.2	Оцінювання змісту виховного заходу: • гуманістична спрямованість, науковість змісту заходу; • доступність змісту виховного заходу для дітей певного віку; • ступінь актуальності (зв'язок із життям) змісту заходу; • доцільність і пізнавальна цінність змісту; • новизна й оригінальність змісту; • естетичність, дієвість оформлення		
4.3	Оцінювання способів діяльності вихователя: • компетентність вихователя та рівень його ерудиції під час проведення заходу; • ступінь демократичності під час спілкування з вихованцями; • емоційність педагога, виразність його ставлення до того, що відбувається; • виразність, дохідливість мови педагога, позитивне оцінювання та підтримання успіху вихованців; • зовнішній вигляд вихователя, його міміка та жести; • ступінь раціональності й ефективності використання часу		
5	Етап підбиття підсумків, оцінювання результатів заходу		

5.1	Активність вихованців у процесі оцінювання результатів проведеної справи		
5.2	Поєднання позитивної персональної оцінки вихованців із детальним розбором, негативним оцінюванням недоліків проведеного заходу		
5.3	Співвідношення цілі (завдань) та результату виховного заходу		
5.4	Ступінь виховного впливу заходу		
5.5	Ступінь навчального та розвивального значення заходу		
6	Етап організації післядії		
6.1	Оцінювання набутого колективом досвіду		
6.2	Визначення необхідних коректив, змін щодо наступної діяльності колективу		
Загальна якість діяльності			

Максимальна кількість балів: 123.

Кількість балів, виставлених педагогом: _____.

Кількість балів, виставлених експертом: _____.

Відповідно до набраних балів установлюють рівень якості виховного заходу:

110–123 балів — високий рівень;

86–109 балів — достатній рівень;

61–85 балів — середній рівень;

0–60 балів — низький рівень.

3.2.3. Самоаналіз форми виховної діяльності

Самоаналіз корисний тим, що він дає можливість зрозуміти закономірність чи випадковість недоглядів, сформувані уявлення, як власне класний керівник (вихователь) ставиться до виховного заходу, в чому вбачає його переваги та недоліки.

Самоаналіз діяльності вчителя під час підготовки та проведення виховного заходу

1. Оцінювання педагогічного обґрунтування виховного заходу, доцільності його проведення й обраної форми.
2. Визначення місця виховного заходу в системі освітньої роботи класу, його зв'язки з навчальною, виховною та розвивальною діяльністю.
3. Оцінювання ступеня досягнення мети заходу.
4. Характеристика учасників заходу, охоплення їх активною діяльністю під час складання плану, підготовки та проведення заходу.
5. Оцінювання результативності виховного заходу, його пізнавальної та виховної цінності.
6. Оцінювання психологічного стану здобувачів освіти під час підготовки та проведення заходу.
7. Визначення переваг та недоліків під час проведення заходу.
8. Висновки на майбутнє.

3.3. *Аналіз діяльності класного керівника*

Об'єкт аналізу: діяльність класного керівника.

Предмет аналізу:

- професійна науково-теоретична підготовка;
- виконання основних видів діяльності (функцій): планово-прогностична, організація виховної роботи з учнями та батьками, співпраці з колегами; контрольна-аналітична, методична, діагностична діяльність тощо;
- професійні й особистісні якості;
- підвищення професійного рівня.

3.4. *Аналіз розвитку учнівського колективу*

Об'єкт аналізу: розвиток учнівського колективу.

Предмет аналізу:

- рух до мети, перспективи в соціально важливій діяльності;
- суспільні зв'язки;
- самоврядування;
- громадська думка;
- дисципліна та взаємовимогливість;
- співробітництво й узгодженість у роботі;
- прагнення до спілкування у вільний час;
- дружба та взаємна допомога;
- творче самовираження особистості.

3.5. *Аналіз роботи МО класних керівників (КК)*

Вступ (стисло нормативно-правова база діяльності, актуальність і доцільність проблеми, над якою працювало МО КК).

Розділ I. Робота з класними керівниками

1.1. Кількісно-якісний склад членів методичного об'єднання КК (у вигляді таблиці).

1.2. Підвищення професійного рівня членів методичного об'єднання КК (теми самоосвітньої діяльності членів МО, підвищення кваліфікації, основні форми самоосвіти, напрями самоосвіти, результати атестації).

1.3. Відвідування членами МО тематичних семінарів (участь у семінарах, майстернях, майстер-класах тощо у вигляді таблиць).

1.4. Засідання методичного об'єднання КК (основні питання, над якими працювали).

1.5. Робота з молодими та новопризначеними КК (зміст і форми роботи).

1.6. Відвідування виховних заходів (загальні висновки за результатами відвідування, рівні проведення виховних заходів).

1.7. Видавнича діяльність членів МО КК (перелік друкованих робіт членів МО).

1.8. Організація вивчення й упровадження перспективного педагогічного досвіду (який досвід вивчали, хто і як упроваджував).

1.9. Участь КК у професійних конкурсах (вказати).

Розділ II. Робота з учнями

- 2.1. Робота з обдарованими учнями.
- 2.2. Робота психологічної служби.
- 2.3. Співпраця з іншими закладами освіти.
- 2.4. Предметні тижні.
- 2.5. Участь у конкурсах (у вигляді таблиці з результатами).
- 2.6. Позакласна виховна робота з учнями (основні виховні заходи).

Результати роботи методичного об'єднання КК (загальний висновок про ступінь досягнення мети).

Завдання на наступний навчальний рік (конкретно зазначити).

3.6. Аналіз освітнього середовища

Об'єкт аналізу: освітнє середовище.

Предмет аналізу: параметри розвитку освітнього середовища.

Базові параметри:

- широта;
- інтенсивність;
- модальність;
- ступінь усвідомлення;
- стійкість.

Параметри другого порядку:

- емоційність;
- узагальненість;
- домінантність;
- когерентність (узгодженість впливів);
- принциповість;
- активність.

Цей аналіз має бути предметом спеціального дослідження. Його проводять із використанням методики векторного моделювання освітнього середовища.

3.7. Аналіз виховної діяльності закладу освіти (комплексний)

Комплексний аналіз — аналіз підсумків роботи ЗО за рік — найскладніший. Він являє собою специфічний колективний пошук. Проаналізувати перебіг виховного процесу, його результати й організацію неможливо. Слід визначити для аналізу основні блоки виховної діяльності, які відображають завдання та пріоритетні напрями виховання. Кожен блок є самостійним — з одного боку, а з іншого — лише складова частина виховної діяльності. Обирають для аналізу лише блоки, які мають основний вплив на досягнення мети та виконання виховних завдань.

Отже, *об'єкт аналізу:* виховна діяльність закладу освіти.

Предмет аналізу: блоки виховної діяльності, які відображають основні завдання та напрями виховання.

Увесь хід аналізу виховної роботи за рік можна розподілити на *три великих періоди*: підготовчий, безпосереднього збирання інформації та завершальний. *Підготовчий період* триває протягом усього навчального року, в його підґрунті перебуває систематичне, цілеспрямоване збирання інформації та її первинне обробляння. Він дає змогу визначити тенденцію певного явища, надати йому попередньої негативної або позитивної оцінки, скоригувати педагогічний процес. Період із березня по травень — *цілеспрямована аналітична робота*, до участі в якій залучають усіх учасників освітнього процесу. Спеціально організована творча група педагогів під керівництвом адміністрації складає план аналітичної роботи, який містить:

- вивчення результатів виховного процесу в первинних колективах і школі загалом;
- проведення колективного аналізу в первинних колективах;
- проведення колективного аналізу на загальношкільному рівні.

Завершальний етап — оформлення результатів, їх обробляння, висновки, пропозиції (червень).

Наведемо орієнтовну схему аналізу виховної діяльності в закладі освіти.

Схема аналізу виховної діяльності ЗЗСО за рік (семестр)

1. Постановка та досягнення виховної мети, визначеної ЗЗСО.
2. Виявлення та розв'язання проблем виховного характеру.
3. Виховна робота з учнями по класах, рівень загальної культури та дисципліни.
4. Згуртованість шкільного колективу та класних учнівських колективів.
5. Національна спрямованість виховної роботи, її результативність.
6. Запровадження інноваційних ідей, методів і форм виховання здобувачів освіти, їхня ефективність.
7. Система індивідуальної роботи з педагогічно занедбаними дітьми, які мають схильність до правопорушень.
8. Система виховної роботи з дітьми пільгового контингенту, соціальний захист здобувачів освіти.
9. Ефективність роботи методичного об'єднання класних керівників.
10. Учніське самоврядування та його вплив на роботу ЗЗСО.
11. Результативність виховної роботи ЗЗСО за рік (півріччя) — рівень вихованості здобувачів освіти, їх загальної культури, поведінки тощо.
12. Аналіз виховної роботи ЗЗСО за напрямками (ціннісні орієнтації).
13. Аналіз роботи гуртків, клубів, секцій.
14. Аналіз роботи з профілактики дитячого травматизму, у т.ч. мінної небезпеки.
15. Аналіз роботи з батьками та громадськістю.
16. Висновки про якість реалізації мети та завдань, які виникають перед виховною підсистемою.
17. Визначення мети та завдань на новий навчальний рік.
18. Розробляння плану роботи виховної підсистеми на новий навчальний рік.

ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття № 1

Тема. *Умови та правила реалізації принципів виховання. Зміст виховання*

Мета: визначити сутність поняття «принципи виховання»; розвинути вміння здобувачів освіти щодо створення умов і дотримання правил реалізації принципів виховної діяльності в практиці роботи; окреслити зміст виховання на сучасному етапі розвитку України.

Питання для обговорення

1. Сутність поняття «принципи виховної діяльності».
2. Подібність і відмінність принципів навчання та принципів виховання.
3. Умови реалізації принципів виховання (на конкретних прикладах).
4. Правила реалізації принципів виховання (на конкретних прикладах).
5. Які принципи виховання вважаєте найважливішими в наш час? Поясніть свою думку.
6. Що таке зміст виховання? Які ціннісні орієнтації потрібно сформувати в дитини? Яка роль у цьому процесі закладів освіти, родини, громадськості?
7. Які орієнтовні заходи можете запропонувати провести в закладі освіти з метою поглиблення теорії і практики дотримання принципів виховання?
8. На Вашу думку, чи відбулися зміни в змісті виховання від початку військової агресії рф?

Рекомендовані джерела

1. Актуальні проблеми управління освітою і навчальними закладами : зб. наук. пр. За заг. ред. Мартинець Л. А. Вип. 1. Ч. 1. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. 172 с.
2. Гречаник О. Є. Управління виховною роботою в школі. Харків : Основа, 2013. 240 с.
3. Мартинець Л.А. Управлінська діяльність керівника навчального закладу. Вінниця, 2018. 196 с. URL: <https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/92/1/20.09>.
4. Маценко Л. М. Теорія і методика виховання : навч. посіб. Вид. 3-тє, доп., перероб. Київ : ЦП «Компринт», 2019. 319 с.
5. Мельничук С. Г. Педагогіка (Теорія виховання). Навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. 288 с.
6. Романчук А. І. Управління навчально-виховним процесом початкової школи в сучасних умовах. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Вип. 65. С. 129–132.
7. Сисоєва С. О. Педагогічний процес: теорія і практика. Київ: Едельвейс, 2015. 208 с.
8. Управління закладом освіти: Підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів. С. Г. Немченко, В. В. Крижко, І. Ф. Шумілова, О. М. Старокожко, О. Б. Голік. Вид. 2-е, перероб. і допов. Бердянськ : БДПУ, 2020. 603 с. URL: <http://bdpu.org:8080/bitstream/123456789/3257/1/Upravlinnya%20zakladom%20osvity.pdf>.

Семінарське заняття № 2

Тема. *Класифікація форм виховної роботи. Алгоритм підготовки та проведення форми виховної роботи*

Мета: формування (розвиток) умінь здобувачів освіти щодо урізноманітнення використання форм виховної діяльності.

План заняття

I. Теоретичний блок

Бесіда за питаннями:

- Що таке форма виховання?
- Що первинне: форма чи зміст виховання?
- Які класифікації форм виховання існують? Наведіть приклади.

II. Практичний блок

Розподіл слухачів на три групи.

Завдання № 1. Запропонуйте план проведення свята до Дня волонтера у формі заходу (група № 1), колективної творчої справи (група №2), гри (група № 3).

Завдання № 2. Який із запропонованих варіантів вважаєте найбільше вдалим? Поясніть свою думку.

Завдання № 3. Визначте фактори, які необхідно врахувати під час вибору форми виховної діяльності.

III. Рефлексивний блок*1. Бесіда за питаннями:*

- Які чинники впливають на вибір форми виховання?
- Яким формам виховання потрібно надавати пріоритет: колективним, груповим, індивідуальним?
- Як урізноманітнити виховну роботу в умовах дистанційного (мішаного) навчання, аби уникнути перенавантаження учасників освітнього процесу?
- Яким чином керівнику закладу освіти можна підвищити якість проведення виховних заходів?

*2. Вироблення алгоритму підготовки та проведення форми виховної діяльності.***Рекомендовані джерела**

1. Гречаник О. Є. Управління виховною роботою в школі. Харків : Основа, 2013. 240 с.
2. Мартинець Л.А. Управлінська діяльність керівника навчального закладу. Вінниця, 2018. 196 с. URL: <https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/92/1/20.09>.
3. Маценко Л. М. Теорія і методика виховання : навч. посіб. Вид. 3-тє, доп., перероб. Київ : ЦП «Компринт», 2019. 319 с.
4. Мельничук С. Г. Педагогіка (Теорія виховання). Навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. 288 с.
5. Сисоєва С. О. Педагогічний процес: теорія і практика. Київ: Едельвейс, 2015. 208 с.
6. Управління закладом освіти: Підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів. С. Г. Немченко, В. В. Крижко, І. Ф. Шумілова, О. М. Старокожко, О. Б. Голік. Вид. 2-е, перероб. і допов. Бердянськ : БДПУ, 2020. 603 с. URL: <http://bdpu.org:8080/bitstream/123456789/3257/1/Upravlinnya%20zakladom%20osvity.pdf>
7. Хміль Ф. І. Основи менеджменту. Київ, 2003.

Семінарське заняття № 3**Тема. Управління діяльністю класних керівників /кураторів**

Мета: визначити суть понять «класний керівник», «тьютор»; з'ясувати засоби впливу на дитячу групу з метою її розвитку; розвинути вміння організовувати педагогічну взаємодію, педагогічне керівництво та педагогічний супровід саморозвитку педагогічних працівників.

Питання для обговорення

1. Класний керівник: хто може бути призначений на цю посаду?
2. Мета й основні завдання класного керівника.
3. Тьютор та його повноваження. Подібність і розбіжність із класним керівником?
4. Із ким має взаємодіяти класний керівник/тьютор у процесі виконання своїх обов'язків?
5. Чи потрібно створити систему роботи з класними керівниками/тьюторами в закладі освіти?
6. Як організувати педагогічну взаємодію класних керівників/тьюторів з іншими учасниками освітнього процесу?
7. Запропонуйте критерії якості роботи класного керівника / тьютора.

Рекомендовані джерела

1. Гречаник О. Є. Оцінка якості виховної діяльності закладу загальної середньої освіти. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка»* [Електронний ресурс]. Харків : УПА, 2020. Вип. 8 (15). URL: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-8\(15\)-12](https://doi.org/10.33296/2707-0255-8(15)-12).
2. Гречаник О. Є. Педагогічний контроль практичних умінь майбутніх менеджерів освіти. Мат. Всеук. наук.-практ. онлайн-конф. «Модернізація управління в контексті вимог Закону України «Про освіту»». Харків : Мірта, 2020. С. 89–99.
3. Гречаник О. Є. Управління виховною роботою в школі. Харків : Основа, 2013. 240 с.
4. Мартинець Л.А. Управлінська діяльність керівника навчального закладу. Вінниця, 2018. 196 с. URL: <https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/92/1/20.09>.
5. Маценко Л. М. Теорія і методика виховання : навч. посіб. Вид. 3-тє, доп., перероб. Київ : ЦП «Компринт», 2019. 319 с.
6. Мельничук С. Г. Педагогіка (Теорія виховання). Навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. 288 с.
7. Сисоєва С. О. Педагогічний процес: теорія і практика. Київ: Едельвейс, 2015. 208 с.

Семінарське заняття № 4

Тема. Організація учнівського/студентського самоврядування в закладі освіти

Мета: визначити умови, що забезпечують розвиток учнівського самоврядування в освітній організації; сприяти вдосконаленню вміння забезпечувати розвиток дитячого самоврядування в ЗО та співпрацювати з державними та громадськими інституціями, профспілками, які забезпечують громадсько-активне управління закладом освіти.

Питання для обговорення

1. Сутність дитячого самоврядування.
2. Мета й завдання дитячого самоврядування.
3. Принципи організації самоврядування.
4. Функції самоврядування.
5. Умови, що забезпечують розвиток дитячого самоврядування.
6. Види дитячих організацій, об'єднань.
7. Структура дитячого самоврядування.

Рекомендовані джерела

1. Актуальні проблеми управління освітою і навчальними закладами : зб. наук. пр. За заг. ред. Мартинець Л. А. Вип. 1. Ч. 1. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. 172 с.
2. Гречаник О. Є. Управління виховною роботою в школі. Харків : Основа, 2013. 240 с.

3. Мартинець Л.А. Управлінська діяльність керівника навчального закладу. Вінниця, 2018. 196 с. URL: <https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/92/1/20.09>.
4. Маценко Л. М. Теорія і методика виховання : навч. посіб. Вид. 3-тє, доп., перероб. Київ : ЦП «Компринт», 2019. 319 с.
5. Мельничук С. Г. Педагогіка (Теорія виховання). Навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. 288 с.
6. Романчук А. І. Управління навчально-виховним процесом початкової школи в сучасних умовах. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Вип. 65. С. 129–132.
7. Сисоєва С. О. Педагогічний процес: теорія і практика. Київ: Едельвейс, 2015. 208 с.
8. Управління закладом освіти: Підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів. С. Г. Немченко, В. В. Крижко, І. Ф. Шумілова, О. М. Старокожко, О. Б. Голік. Вид. 2-е, перероб. і допов. Бердянськ : БДПУ, 2020. 603 с. URL: <http://bdpu.org:8080/bitstream/123456789/3257/1/Upravlinnya%20zakladom%20osvity.pdf>.

Семінарське заняття № 5

***Тема. Особливості управління виховною роботою на сучасному етапі.
Критерії якості виховної діяльності***

Мета: визначити особливості виховання на сучасному етапі розвитку нашої держави; удосконалювати вміння управляти виховною діяльністю в закладі освіти, формувати систему менеджменту організації (окремих підсистем) із урахуванням масштабів і напрямів діяльності, особливостей сфери освіти.

Питання для обговорення

1. Мета й завдання управління виховною роботою в закладі освіти.
2. Функції управління виховною роботою в закладі освіти.
3. Особливості виховної діяльності та управління нею на сучасному етапі.
4. Якість освіти та якість виховання: тотожне та відмінне.
5. Критерії якості виховної діяльності закладу освіти.
6. Моніторинг якості виховання: критерії, показники, процедура.

Рекомендовані джерела

1. Актуальні проблеми управління освітою і навчальними закладами : зб. наук. пр. За заг. ред. Мартинець Л. А. Вип. 1. Ч. 1. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. 172 с.
2. Гречаник О. Є. Управління виховною роботою в школі. Харків : Основа, 2013. 240 с.
3. Мартинець Л.А. Управлінська діяльність керівника навчального закладу. Вінниця, 2018. 196 с. URL: <https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/92/1/20.09>.
4. Маценко Л. М. Теорія і методика виховання : навч. посіб. Вид. 3-тє, доп., перероб. Київ : ЦП «Компринт», 2019. 319 с.
5. Управління закладом освіти: Підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів. С. Г. Немченко, В. В. Крижко, І. Ф. Шумілова, О. М. Старокожко, О. Б. Голік. Вид. 2-е, перероб. і допов. Бердянськ : БДПУ, 2020. 603 с. URL: <http://bdpu.org:8080/bitstream/123456789/3257/1/Upravlinnya%20zakladom%20osvity.pdf>.

Практичне заняття № 1

Тема. Векторне моделювання освітнього середовища

Мета: визначити суть поняття «освітнє середовище»; розвинути вміння щодо визначення типу освітнього середовища; сформувати навички діагностування й розвитку освітнього середовища.

План заняття

I. Теоретичний блок

Бесіда за питаннями:

- Що таке освітнє середовище?
- Наведіть приклади внутрішнього, зовнішнього та проміжного освітнього середовища. Яким чином вони пов'язані між собою?
- Які основні вимоги до внутрішнього освітнього середовища висуває сучасне законодавство України?

II. Практичний блок

Розподіл слухачів на чотири групи.

Завдання № 1. Проаналізуйте тип освітнього середовища за Я. Корчаком: догматичне ОС (група № 1), безтурботне ОС (група №2), кар'єрне ОС (група № 3), творче ОС (група № 4).

Завдання № 2. Визначте позитивні та негативні характеристики певного типу ОС.

Завдання № 3. Опануйте методику векторного моделювання ОС.

Для моделювання освітнього середовища необхідно побудувати систему координат, яка складається з двох осей: ось «воля – залежність», ось «активність – пасивність» (рис. 1).

Рис. 1. Система координат для векторного моделювання освітнього середовища.

«Активність» розуміється в даному випадку як наявність таких якостей, як ініціативність, прагнення до будь-чого, завзятість у цьому прагненні, боротьба особистості за свої інтереси, асертивність, відстоювання цих інтересів; «пасивність» – це «нульова активність», відсутність перелічених якостей. «Воля /свобода» припускає незалежність суджень і вчинків, свободу вибору, самостійність; «залежність» розуміється як пристосування, підкорення чужій волі, особиста безвідповідальність.

Для побудови вектора в цій системі координат, який відповідає тому чи іншому типу освітнього середовища, спочатку необхідно на основі аналізу певного середовища відповісти на шість діагностичних питань. Перші три питання спрямовані на визначення в цьому середовищі можливостей для вільного розвитку дитини; наступні три питання – на визначення існування можливостей для розвитку її активності. Відповіді на кожне питання відмічають на відповідній шкалі (рис.3).

Окрім домінувального освітнього середовища – наприклад, шкільного, або сімейного, - на характер розвитку особистості будуть впливати ті чи інші взаємодії з іншими людьми, із суспільством загалом. Для моделювання такої дії ставлять питання 7, 8 анкети, а потім будують вектор O – особистість, яка формується в цьому типі ОС. Якщо об'єднати вектори ОС та O , ми отримаємо вектор СВ – суспільний вітер, який засвідчує, наскільки під його впливом зрушується результат дії основного освітнього середовища. Він завжди «дме» в бік вектора «Особистість» (O).

Повний спектр можливих векторних моделей освітнього середовища

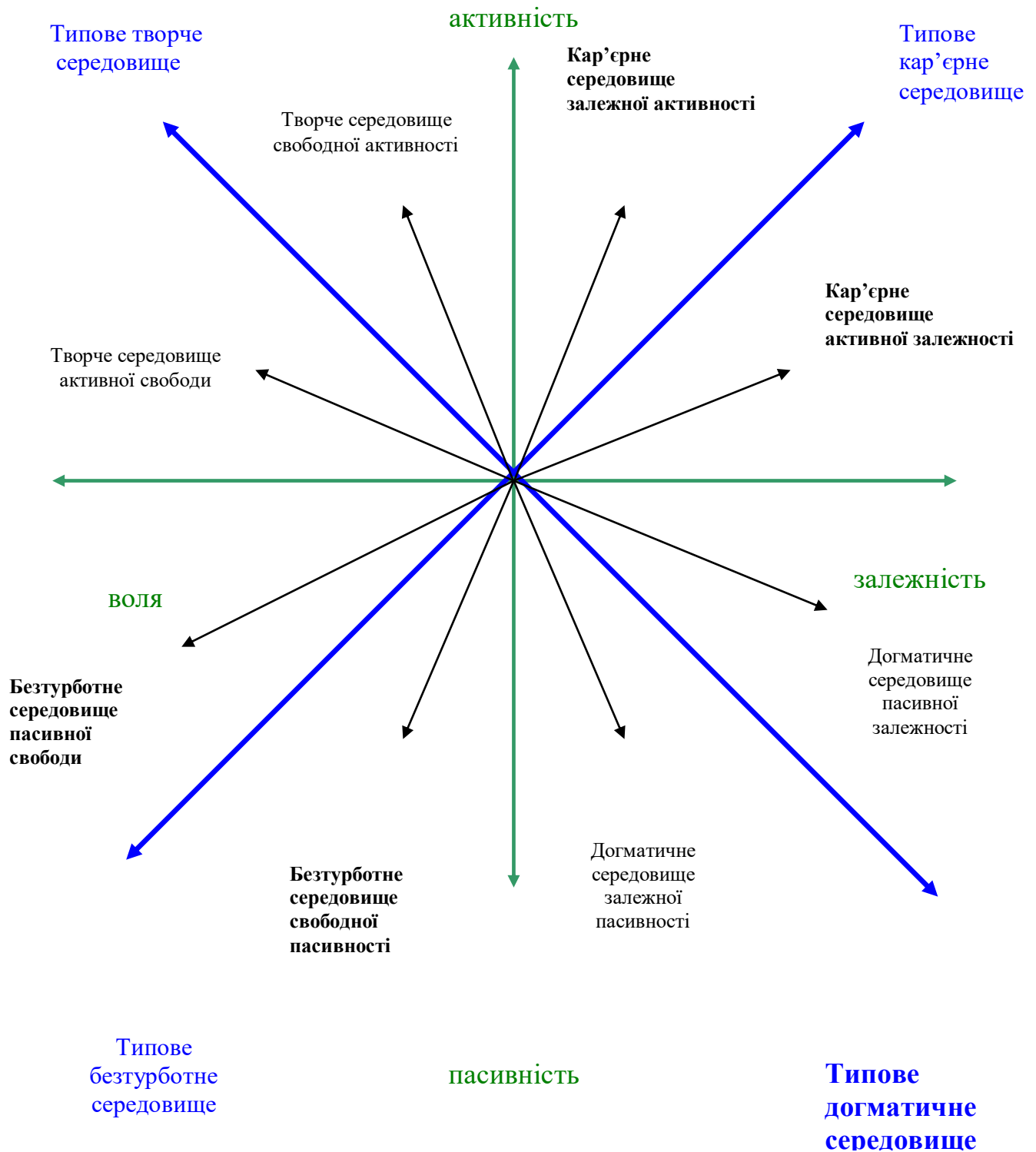

Рис. 2. Спектр векторних моделей освітнього середовища.

Діагностичні запитання для побудови векторної моделі освітнього середовища закладу освіти

Респондент: учень, учитель (необхідне підкреслити)

Шановний респонденте! Оберіть, будь ласка, один із запропонованих варіантів на кожне запитання:

1. Чиї інтереси та цінності ставляться на перше місце у моєму закладі освіти:
 - А) особистості кожного учня;
 - Б) громади, колективу?
2. Хто до кого пристосовується в процесі взаємодії:
 - А) учитель до дитини;
 - Б) дитина до вчителя?
3. Яка форма виховання переважає:
 - А) індивідуальна;
 - Б) колективна (групова) ?
4. Чи практикують у закладі освіти покарання дітей (маємо на увазі не тільки тілесні покарання):
 - А) швидше, так;
 - Б) швидше, ні ?
5. Чи стимулюється прояв дитиною будь-якої ініціативи:
 - А) часто, так;
 - Б) далеко не завжди?
6. Чи завжди знаходять будь-який позитивний відгук ті чи інші творчі прояви дитини:
 - А) скоріше, так;
 - Б) швидше, ні?
7. Оточуючі люди, суспільство загалом створюють умови для підвищення рівня вашої особистості:
 - А) свободи/волі;
 - Б) залежності?
8. Оточуючі люди, суспільство загалом створюють умови для підвищення рівня вашої особистості:
 - А) активності;
 - Б) пасивності?

Оброблені відповіді заносимо у таблицю 1, відкладаємо на графіку системи координат таким чином:

1А	1 бал за шкалою «свобода/воля»	1Б	1 бал за шкалою «залежність»
2А		2Б	
3А		3Б	
4Б	1 бал за шкалою «активність»	4А	1 бал за шкалою «пасивність»
5А		5Б	
6А		6Б	

Таблиця інтерпретації відповідей

Варіанти відповідей	Кількість виборів	Підсумок
1. А	7	
Б	24	17 Б
2. А	6	
Б	25	19 Б
3. А	10	
Б	21	11 Б
4. А	14	
Б	17	3 Б
5. А	21	11 А
Б	10	
6. А	24	17 А
Б	7	
7. Свобода	21	11 СВОБОДА
Залежність	10	
8. Активність	25	19 АКТИВНІСТЬ
Пасивність	6	

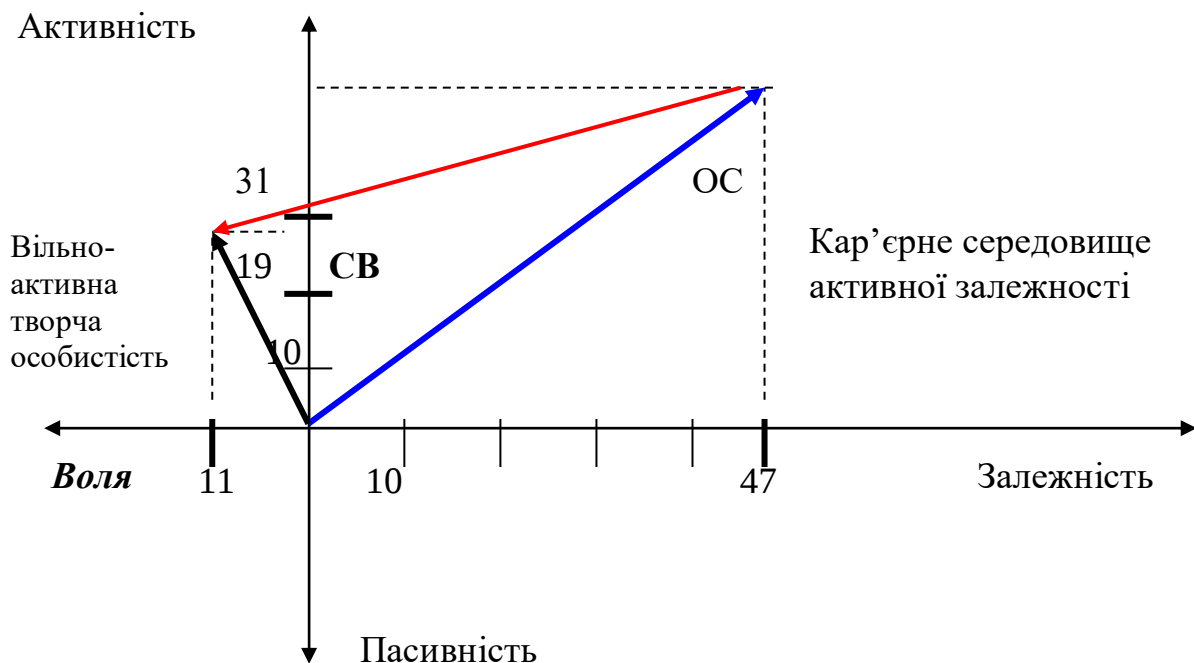

Рис. 3. Моделювання освітнього середовища за даними таблиці.

Висновок: основне освітнє середовище - кар'єрне, але у ньому залежність превалює над активністю, тому це *кар'єрне середовище активної залежності*. Це означає, що у більшості випадків використовуються колективні, групові форми навчання й виховання, відмічається стимулювання пізнавальної активності учнів, заохочення, створення ситуацій успіху тощо. Під впливом

“суспільного вітру” вектор основного освітнього середовища – шкільного - за сприятливих умов може змінитися, трансформуватися до творчого середовища, проте для цього потрібно надавати вихованцям більше свободи, враховувати їхні побажання, розвивати індивідуальні здібності. Вектор “Особистість” (O) підсилює загальний вплив сили “Суспільного вітру”, з більшою вірогідністю зрушуючи вектор “OC” до творчого середовища.

Приклади моделювання типу особистості (O), яка формується в певному типі освітнього середовища (OC) з урахуванням впливу суспільного вітру (CB):

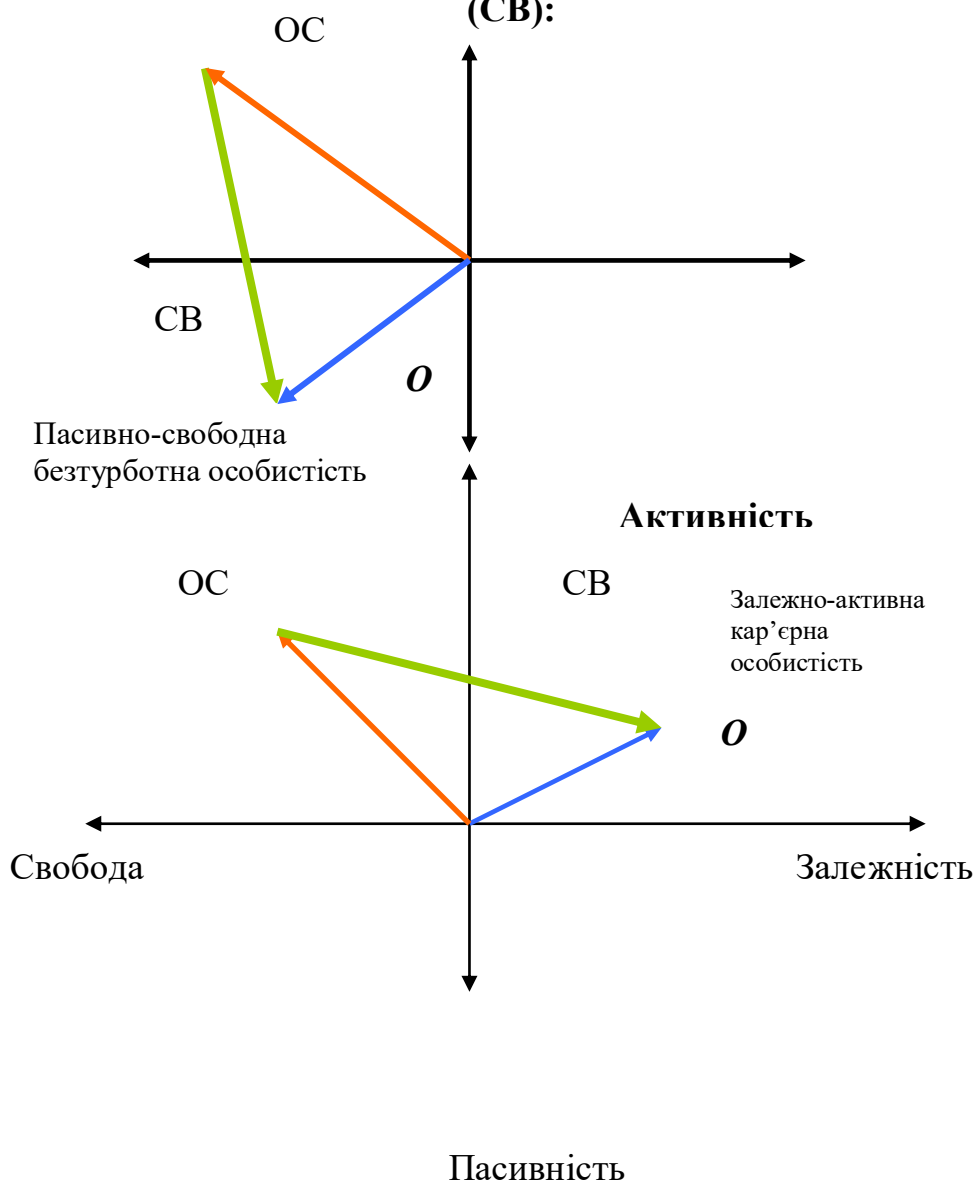

Рис. 4. Моделювання типу особистості.

III. Рефлексивний блок

1. Бесіда за запитаннями:

- Як впливає тип освітнього середовища на особистість, яка в ньому зростає?

- Які результати діагностичного опитування надають інформацію про справжній тип освітнього середовища: педагогів чи вихованців? Обґрунтуйте свою думку.
 - Чи потрібно діяти, якщо спостерігаємо суттєві відмінності в результатах опитування дорослих і дітей?
 - Чи впливає час і момент самого опитування на результати діагностики? Доведіть. Наведіть приклади.
2. *Запропонуйте заходи з розвитку позитивних і подолання негативних характеристик ОС.*
3. *Запропонуйте програму моніторингу освітнього середовища закладу освіти.*

Практичне заняття № 2

Тема. Аналіз форми виховної роботи

Мета: поглибити знання щодо форм виховання та їх класифікації; розвинути вміння аналізувати форми виховної діяльності; здійснювати стабілізаційний вплив, усувати відхилення в діяльності освітньої організації (підрозділу), проводити оперативні наради; збори та засідання органів корпоративного управління.

План заняття

I. Теоретичний блок

Бесіда за питаннями:

- Які форми виховання можуть бути об'єктом аналізу?
- Що має бути предметом аналізу форми виховання?
- Від чого залежить вибір схеми або структури аналізу форми виховання? Наведіть приклади.
- Чим цілісний аналіз відрізняється від системного аналізу форми виховання?

II. Практичний блок

Розподіл слухачів на три групи.

Завдання групі № 1. Запропонуйте схему цілісного аналізу форми виховання.

Завдання групі № 2. Запропонуйте варіанти формулювання мети відвідування форми виховання керівником закладу.

Завдання групі № 3. Запропонуйте пропозиції (орієнтовні) за наслідками відвідування форми виховання.

III. Рефлексивний блок

1. Бесіда за питаннями:

3. Які критерії/аспекти аналізу форми виховання не є постійними, обов'язковими? Від чого вони залежать. Поясніть.
4. За якими критеріями можна здійснювати системний аналіз форми виховання?
5. Як часто і з якою метою потрібно проводити системний аналіз форми виховання?
6. Яким чином керівнику закладу освіти можна підвищити якість проведення виховних заходів?

2. Розроблення схеми самоаналізу форми виховної діяльності (завдання спільне для трьох груп).
3. Запропонуйте картотеку форм виховання для спрощення діяльності педагогічних працівників і розвитку їхньої креативності:

1-а група – для закладів дошкільної освіти;

2-а група – для закладів загальної середньої освіти;

3-я група – для закладів професійно-технічної (фахової – на вибір групи) освіти.

Рекомендовані джерела

1. Гречаник О. Є. Управління виховною роботою в школі. Харків : Основа, 2013. 240 с.
2. Мартинець Л.А. Управлінська діяльність керівника навчального закладу. Вінниця, 2018. 196 с. URL: <https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/92/1/20.09>.
3. Маценко Л. М. Теорія і методика виховання : навч. посіб. Вид. 3-тє, доп., перероб. Київ : ЦП «Компринт», 2019. 319 с.
4. Мельничук С. Г. Педагогіка (Теорія виховання). Навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. 288 с.
5. Сисоева С. О. Педагогічний процес: теорія і практика. Київ: Едельвейс, 2015. 208 с.
6. Управління закладом освіти: Підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів. С. Г. Немченко, В. В. Крижко, І. Ф. Шумілова, О. М. Старокожко, О. Б. Голік. Вид. 2-е, перероб. і допов. Бердянськ : БДПУ, 2020. 603 с. URL: <http://bdpu.org:8080/bitstream/123456789/3257/1/Upravlinnya%20zakladom%20osvity.pdf>
7. Хміль Ф. І. Основи менеджменту. Київ, 2003.

ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Виховання як педагогічний процес, мета-ідеал виховання, головна мета національного виховання молоді на сучасному етапі.
2. актуальні проблеми виховання особистості на сучасному етапі розвитку суспільства.
3. Специфіка процесу виховання, структура й етапи виховного процесу.
4. Підходи до організації виховної діяльності.
5. Результативність процесу виховання; вихованість, показники та рівні вихованості; методи дослідження рівнів вихованості.
6. Сутність і структура національної системи виховання.
7. Стратегія і Концепція національно-патріотичного виховання.
8. Закономірності виховного процесу.
9. Основні принципи виховання.
10. Умови та правила реалізації принципів виховання.
11. Зміст виховання.
12. Сутність понять «методи, прийоми виховання».
13. Класифікація методів виховання.
14. Загальні причини, які визначають вибір методів виховання.
15. Засоби виховання.
16. Сутність поняття «форма виховання».
17. Класифікація форм виховної роботи. Алгоритм підготовки та проведення

форми виховної роботи.

- 18.Рівні системного підходу до управління виховною роботою в закладі освіти.
- 19.Сутність поняття «виховна система освітньої установи».
- 20.Характерні риси виховної системи.
- 21.Структура виховної системи.
- 22.Етапи становлення та розвитку виховної системи.
- 23.Критерії ефективності виховної системи.
- 24.Функції виховної системи освітньої установи.
- 25.Основні суперечності в процесі розвитку виховної системи.
- 26.Виховна система класу.
- 27.Виховні системи шкіл сучасності.
- 28.Сутність виховного процесу. Виховна робота та її функції.
- 29.Характеристика функцій управління виховною діяльністю.
- 30.Методичне забезпечення виховної роботи в закладі освіти.
- 31.Сутність та етапи планування. Вимоги до планування.
- 32.Система планування виховної діяльності в школі.
- 33.Збирання інформації з питань управління виховною діяльністю та її аналіз.
- 34.Моніторинг виховання.
- 35.Взаємодія учасників освітнього процесу.
- 36.Особливості вивчення результатів та ефективності виховання.
- 37.Кількісна та якісна оцінка ефективності виховного процесу.
- 38.Діагностика дитячого колективу.
- 39.Етапи розвитку дитячого колективу.
- 40.Вивчення вихованості школярів.
- 41.Векторне моделювання освітнього середовища.
- 42.Види і рівні аналізу виховної роботи.
- 43.План контрольно-аналітичної діяльності заступника директора з виховної роботи.
- 44.Методика аналізу виховної діяльності в закладі освіти за навчальний рік.
- 45.Методика аналізу форми виховної роботи (системний та цілісний аналіз).
- 46.Аналіз роботи класного керівника (куратора).
- 47.Аналіз роботи методичного об'єднання класних керівників.

ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ

- Аналіз виховної роботи
- Барвограма
- Векторне моделювання
- Види аналізу виховної роботи
- Вихованість
- Виховання
- Виховна діяльність

- Виховний процес
- Виховна робота
- Виховна система закладу освіти
- Взаємодія учасників освітнього процесу
- Внутрішня система забезпечення якості освіти
- Дитячий колектив
- Етапи виховання
- Етапи розвитку дитячого колективу
- Ефективність виховної діяльності
- Завдання виховання
- Закономірності виховного процесу
- Кількісні показники виховної діяльності
- Класний керівник
- Куратор
- Мета виховання
- Методи виховання
- Методичне об'єднання класних керівників
- Моніторинг виховання
- Освітнє середовище
- Плани виховної роботи
- Принципи виховної діяльності
- Результативність виховної діяльності
- Рівні вихованості
- Системний аналіз виховного заходу
- Специфічні особливості виховання
- Структура самоврядування
- Структура управління виховною діяльністю
- Студентське/учнівське самоврядування
- Форми виховання
- Функції самоврядування
- Функції управління виховною роботою
- Цілісний аналіз виховного заходу
- Ціннісні орієнтації
- Якісні показники виховної діяльності
- Якість
- Якість виховної діяльності

АЛГОРИТМ ПІДГОТОВКИ ДОПОВІДІ (ВИСТУПУ) ДО СЕМІНАРСЬКОГО (ПРАКТИЧНОГО) ЗАНЯТТЯ

1. Оцініть актуальність теми Вашої доповіді на фоні інших можливих доповідей.
2. Сформулюйте мету доповіді та завдання.

3. Спрогнозуйте можливу реакцію аудиторії на Вашу доповідь.
4. Сформулюйте назву доповіді.
5. Оберіть кульмінаційний момент майбутнього виступу.
6. Складіть план виступу.
7. Напишіть текст доповіді або розширені тези.
8. Розбийте матеріал доповіді за часом.
9. Визначте можливість та необхідність використання наочних засобів.
10. Підготуйте наочні засоби – мультимедійну презентацію, відеоролик тощо.
11. Оберіть стиль (жанр) виступу.
12. Оберіть спосіб початку доповіді.
13. У разі необхідності проведіть репетицію свого виступу.

ТЕМИ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ МАГІСТРІВ

- Інформаційне забезпечення управління виховною діяльністю педагогів.
- Управління розвитком педагогічної культури класних керівників/кураторів.
- Управління розвитком виховної системи закладу освіти.
- Управління якістю роботи класних керівників/кураторів.
- Організація виховної діяльності в закладі освіти в умовах дистанційної (змішаної) форми навчання.
- Упровадження системи національно-патріотичного виховання в закладі освіти.
- Моніторинг якості виховної діяльності закладу освіти.
- Управління розвитком освітнього середовища закладу освіти.
- Удосконалення системи учнівського/студентського самоврядування в закладі освіти.
- Створення системи здоров'язбережувального виховання в закладі освіти.
- Управління якістю виховної діяльності в закладі освіти.

ДІАГНОСТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Спостереження й аналіз гурткових занять (1-й варіант)

1. Тема заняття.
2. Його мета (навчальна та виховна).
3. Обладнання, використання наочних і технічних засобів навчання під час заняття.
4. Якість підготовки до нього вчителя. Наявність плану, підготовленість учнів до заняття.
5. Кількість учасників гуртка. Відвідування занять.
6. Зміст заняття, його науковість, зв'язок із життям, практикою. Здобуття нових знань, або їх поглиблення, закріплення вмінь і навичок під час заняття.
7. Виховний аспект заняття. Виховання через зміст, методи й організацію заняття. Атмосфера на заняттях.
8. Ставлення учнів до заняття в гуртку, їхня поведінка, інтерес, активність, дисциплінованість.
9. Методи проведення занять у гуртку. Обсяг і рівень самостійної роботи учнів. Характер роботи. Елементи творчості учнів. Формування самоосвітньої роботи учнів під час заняття.
10. Результативність занять: вплив гурткової роботи на вдосконалення якості знань, умінь і навичок учнів, культуру їхнього мовлення.

Спостереження й аналіз гурткових занять (2-й варіант)

1. Тема заняття, його місце в загальному плані роботи гуртка.
2. Освітньо-виховні завдання, науковість, зв'язок із навчальним матеріалом і сучасністю.
3. Підготовка до заняття:
 - а) чи своєчасно розпочато заняття;
 - б) хто взяв участь у роботі та як були розподілені доручення;
 - в) у чому відобразилась активність і самостійність гуртківців;
 - г) як вони оформили місце проведення заняття;
 - д) яку допомогу надали вчителі, батьки?
4. Форма та методи проведення заняття:
 - а) чи організованим був початок заняття;
 - б) відвідування занять гуртківцями;
 - в) хто відкрив і вів заняття;
 - г) чи обговорювали програму роботи, чи вносили до неї зміни;
 - д) чи були активними й уважними гуртківці;
 - є) у якій формі було підбито підсумки заняття?
5. Висновок:
 - а) чи досягнуто мети роботи;
 - б) які знання, вміння та навички закріпили і набули учні;
 - в) роль керівника гуртка, чи зумів він організувати заняття без придушення ініціативи та самостійності гуртківців;
 - г) чи сподобалось заняття дітям?
6. Які позитивні та негативні моменти заняття ви могли б відзначити? Як їх урахувати в подальшій роботі?

Самоаналіз діяльності вчителя під час підготовки та проведення виховного заходу

1. Оцінювання педагогічного обґрунтування виховного заходу, доцільності його проведення й обраної форми.
2. Визначення місця виховного заходу в системі навчально-виховної роботи класу, його зв'язки з навчальною та виховною діяльністю.
3. Оцінювання ступеня досягнення мети заходу.
4. Характеристика учасників заходу, охоплення їх активною діяльністю під час складання плану, підготовки та проведення заходу.
5. Оцінювання результативності виховного заходу, його пізнавальної та виховної цінності.
6. Оцінювання психологічного стану учнів під час підготовки та проведення заходу.
7. Визначення переваг та недоліків під час проведення заходу.
8. Висновки на майбутнє.

Схема аналізу колективної творчої справи (КТС)

1. У чому полягає комплексне виховне значення змісту теми та виду КТС?
2. Що було зроблено на етапі попередньої підготовки?
3. Ким було складено план підготовки КТС?
4. Як розкрились окремі вихованці, керівники мікрогруп (вихователі)?
5. Роль керівника в колективному плануванні?
6. Коли і як відбувалась підготовка до КТС?
7. Як діяли творчі групи? Як долали труднощі?
8. У чому відобразилося співробітництво вихователя з вихованцями?
9. Які були приклади творчих сюрпризів?
10. Які були труднощі та невдачі на етапі проведення КТС? У чому їх причини? Як долали ці труднощі?
11. Коли і як було проведено обговорення КТС?
12. Які позитивні враження від проведеного заходу? Що найбільше вдалося?
13. Пропозиції та побажання на майбутнє.

Схема аналізу етичної бесіди

1. Актуальність теми бесіди для колективу класу.
2. Опертя на моральний досвід дітей.
3. Переконливість, конкретність доведень і аргументів.
4. Логічність і послідовність під час роз'яснення моральних категорій.
5. Відповідність бесіди віковим особливостям дітей і рівню їхнього розвитку (обрана тема, приклади, рівень аналізу моральних понять, кількість джерел, які було використано).
6. Структура бесіди (логічність і послідовність).
7. Емоційна насиченість бесіди (виразність формулювання теми, образність і жвавість мови ведучого, новизна та виразність прикладів).
8. Участь дітей у підготовці бесіди.

9. Активність школярів під час бесіди. Контакт ведучого з класом. Стиль його відносин із учнями, прийоми активізації дітей.
10. Уміння педагога ставити запитання та відповідати на запитання учнів, підводити їх до правильних висновків.
11. Висновки. Чи досягнуто мети бесіди, її переваги та недоліки. Рекомендації на майбутнє.

Схема спостереження й аналізу екскурсії в позашкільній роботі з класом

1. Актуальність вибору теми й об'єкта екскурсії.
2. Підготовчий етап:
 - як класний керівник підготував учнів до проведення екскурсії (організаційно та методично);
 - як учитель знайомив учнів із маршрутом екскурсії та які вказівки надавав учням про те, як треба поводитись під час екскурсії, що треба спостерігати в її процесі, на що саме слід звернути увагу під час огляду об'єктів; що записати і як записати (описати, змалювати, сфотографувати, зробити оцінку); які матеріали взяти під час огляду об'єкту екскурсії і як це треба зробити?
3. Основний етап (проведення екскурсії):
 - характеристика маршруту;
 - що спостерігали учні та які пояснення учням давав екскурсовод (їх педагогічна характеристика);
 - що найбільше зацікавило учнів під час екскурсії;
 - педагогічне оцінювання інтересів учнів?
4. Заклучний етап: зміст і характеристика заключної бесіди екскурсовода з учнями після огляду всіх об'єктів.
5. Оброблення результатів екскурсії та їх обговорення в класі:
 - оформлення записів та експонатів;
 - бесіда з учнями за результатами проведення екскурсії.
6. Загальна характеристика проведеної екскурсії:
 - ступінь організованості проведеної екскурсії;
 - пізнавально-виховна цінність проведеної екскурсії;
 - переваги та недоліки;
 - як, на вашу думку, можна було б краще організувати проведення екскурсії?

Програма спостереження й аналізу виховного заходу (4-й варіант)

Дата «___» _____ 20__ року

Прізвище й ініціали класного керівника (вихователя) _____

Мета відвідування _____

Тема заняття _____

Форма проведення _____

Предмет аналізу	Аспекти аналізу	Висновки, зауваження
Цілі та завдання	• Чіткість, коректність формулювання; • відповідність віковим особливостям вихованців; • відповідність соціально-педагогічній ситуації в	

	класі	
Оформлення й обладнання	• Продуманість, сучасність, оригінальність оформлення; • необхідність для реалізації задуму виховного заходу, забезпечення емоційно-психологічного клімату; • дотримання санітарно-гігієнічних умов	
Зміст	• Науковість; • доступність інформації; • новизна; • емоційність; • можливість виховного впливу на вихованців; • зв'язок із життєвим досвідом учнів; • обізнаність організаторів зі змістом, їхня ерудованість	
Організація	• Адекватність обраних методів, прийомів, форм поставленій меті; • використання сучасних технологій виховання; • застосування діалогових і полілогових прийомів спілкування; • логічність структури заходу	
Діяльність учителя	• Загальна культура педагога; • дотримання педагогічного такту; • культура мовлення; • гуманістична спрямованість; • володіння педагогічною технікою	
Діяльність учнів	• Активність і зацікавленість дітей; • зосередженість і стійкість уваги на всіх етапах заходу; • самостійність, ініціативність	
Результати	• Адекватність отриманих результатів поставленій меті; • раціональність використання часу, інших ресурсів; • задоволеність педагога й учнів результатами роботи	

Основні висновки та пропозиції _____

Термін повторного аналізу _____

Підпис експерта _____ Підпис класного керівника _____

Програма спостереження й аналізу виховного заходу (5-й варіант)

Дата «___» _____ 20__ року

Прізвище й ініціали класного керівника (вихователя) _____

Мета відвідування: визначити рівень педагогічної кваліфікації класного керівника.

Тема заняття _____

Форма проведення _____

Предмет аналізу	Аспекти аналізу	Висновки, зауваження
Цілі й завдання	• Чіткість, коректність формулювання; • відповідність віковим особливостям вихованців; • відповідність соціально-педагогічній ситуації в	

	класі	
Оформлення й обладнання	• Продуманість, сучасність, оригінальність оформлення; • необхідність для реалізації задуму виховного заходу, забезпечення емоційно-психологічного клімату; • дотримання санітарно-гігієнічних умов	
Рівень педагогічної кваліфікації класного керівника	• Загальна культура педагога; • гуманістична спрямованість (любов і повага до дітей, тактовність, віра в дитину); • рівень розвитку педагогічних здібностей (організаторські, проєктивні, перцептивні, сугестивні, експресивні тощо); • рівень розвитку комунікативної культури (уміння слухати, говорити, культура мовлення, міміка, жести); • стиль спілкування (авторитарний, демократичний, ліберальний); • здатність орієнтуватися в складних педагогічних ситуаціях; • уміння поєднувати заздалегідь підготовлений матеріал з імпровізацією; • вплив особистості педагога на вихованців; • рівень володіння педагогічною технікою (уміння керувати собою, іншими, співпрацювати); • особисті якості вчителя (громадянськість, інтелігентність, патріотизм, працелюбність, відповідальність тощо)	
Результати	• Адекватність отриманих результатів поставлених меті; • раціональність використання часу, інших ресурсів; • задоволеність педагога й вихованців результатами роботи	

Основні висновки та пропозиції _____

Термін повторного аналізу _____

Підпис експерта _____ Підпис класного керівника _____

Програма спостереження й аналізу виховного заходу (6-й варіант)

Дата «___» _____ 20__ року

Прізвище й ініціали класного керівника (вихователя) _____

Мета відвідування: визначити рівень згуртованості колективу вихованців.

Тема заняття _____

Форма проведення _____

Предмет аналізу	Аспекти аналізу	Висновки, зауваження
Цілі та завдання	• Чіткість, коректність формулювання;	

	• відповідність віковим особливостям вихованців; • відповідність соціально-педагогічній ситуації в класі	
Оформлення й обладнання	• Продуманість, сучасність, оригінальність оформлення; • необхідність для реалізації задуму виховного заходу, забезпечення емоційно-психологічного клімату; • дотримання санітарно-гігієнічних умов	
Рівень згуртованості класного колективу	• Як діти ставляться одне до одного в процесі виховного заходу; • як діти ставляться до справ класу, зокрема, до конкретного заходу; • наскільки цікаво вихованцям разом проводити час; • взаємини в системі «учитель — вихованець» (авторитарні, партнерські, співробітництво, потуральництво); • взаємини між хлопчиками та дівчатками; • як учні співпрацюють та узгоджують між собою певні дії; • наявність у класному колективі певних груп (за діловими інтересами, за гендерними особливостями, негативного характеру), взаємодія цих груп між собою; • чи існує в класі «кругова порука»; • чи співчують діти невдачам своїх однокласників, чи вболівають за свій колектив; • чи використовує вчитель класний колектив для виховного впливу на окремих вихованців?	
Результати	• Адекватність отриманих результатів поставленій меті; • раціональність використання часу, інших ресурсів; • задоволеність педагога й вихованців результатами роботи	

Основні висновки та пропозиції _____

Термін повторного аналізу _____

Підпис експерта _____

Підпис класного керівника _____

Програма спостереження й аналізу виховного заходу (7-й варіант)

Дата «___» _____ 20__ року

Прізвище й ініціали класного керівника (вихователя) _____

Мета відвідування: вивчити оптимальність вибору методів і форм виховної діяльності.

Тема заняття _____

Форма проведення _____

Предмет аналізу	Аспекти аналізу	Висновки, зауваження
Цілі та завдання	- Чіткість, коректність формулювання; - відповідність віковим особливостям вихованців; - відповідність соціально-педагогічній ситуації в класі	
Оформлення й обладнання	- Продуманість, сучасність, оригінальність оформлення; - необхідність для реалізації задуму виховного заходу, забезпечення емоційно-психологічного клімату; - дотримання санітарно-гігієнічних умов	
Оптимальність вибору методів і форм виховної діяльності	- Обґрунтованість вибору форм і методів проведення заходу, їх відповідність поставленій меті та змісту; - відповідність методів і форм віковим та індивідуальним особливостям вихованців; - відповідність методів і форм виховання рівню розвитку колективу здобувачів освіти; - відповідність методів і форм виховання рівню педагогічної майстерності вчителя; - відповідність методів і форм умовам виховання (педагогічним, психологічним, матеріально-технічним, валеологічним); - співвідношення колективної, групової й індивідуальної форм роботи; - використання спеціальних прийомів для створення необхідної емоційної атмосфери (інтер'єр, емоційність викладу матеріалу, емоційність змісту, методи фізичного впливу); - прийоми активізації уваги учнів на різних етапах виховного заходу; - відповідність обраних методів і форм виховання очікуваним результатам заходу	
Результати	- Адекватність отриманих результатів поставленій меті; - раціональність використання часу, інших ресурсів; - задоволеність педагога й вихованців результатами роботи	

Основні висновки та пропозиції _____

Термін повторного аналізу _____

Підпис експерта _____

Підпис класного керівника _____

Оцінка якості виховної діяльності ЗЗСО (О. Гречаник)

Фактори	Вагомість фактору	Критерії	Вагомість критерію	Оцінка критерію	Ступ. відп. критерію	Ступ. відп. фактору
1. Якість особистісного розвитку вихованців	0,3	Ціннісне ставлення особистості до суспільства й держави (патріотизм, національна свідомість, політична та правова культура, готовність працювати задля розквіту держави, захищати її, поважати право, свободу, демократію)	0,09			
		Ціннісне ставлення особистості до людей (єдність моральної свідомості та поведінки, єдність слова і діла, наявність активної за формою та моральної за змістом життєвої позиції, чесність, чуйність, толерантність, уміння працювати в команді, інтелігентність, гуманізм тощо)	0,11			
		Ціннісне ставлення особистості до себе (почуття власної гідності, розвиток самості, суб'єктності, свідоме ставлення до життєвого вибору)	0,08			
		Ціннісне ставлення особистості до природи (усвідомлення цінності природи, відповідальність за неї, екологічно безпечна поведінка, природоохоронні навички)	0,07			
		Ціннісне ставлення особистості до мистецтва (шанобливе ставлення до творів мистецтва, естетичні почуття та смаки, ерудиція, культура сприйняття)	0,08			
		Ціннісне ставлення особистості до праці (потреба в трудовій активності, працелюбність, наявність професійних інтересів, конкурентоспроможність, підприємливість)	0,08			
		Ціннісне ставлення до родини, матері, сімейних цінностей	0,09			
		Ціннісне ставлення до здоров'я (свого, інших людей)	0,1			
		Адаптивність, мобільність	0,08			
		Креативність, ініціативність	0,07			
		Протистояння проявам несправедливості й жорстокості, цькування, булінгу	0,06			
		Мовна культура, уміння говорити, слухати, взаємодіяти	0,09			
2. Якість розвитку учнівського	0,2	Наявність спільної мети, інтересів, цінностей	0,17			
		Перспективи в соціально-важливій	0,12			

колективу		діяльності				
		Згуртованість, узгодженість у роботі, взаємодопомога, дружба, товариськість	0,15			
		Наявність та ефективність самоврядування	0,14			
		Дієвість громадської думки	0,1			
		Дисципліна та взаємовимогливість	0,09			
		Прагнення до спілкування у вільний час	0,11			
		Творче самовираження особистості	0,12			
3. Якість професійної діяльності педагогів як вихователів	0,23	Професійні знання, науково-теоретична підготовка (знання нормативно-правової бази з питань виховної діяльності, психолого-педагогічних засад виховної діяльності, сучасних підходів до виховання)	0,17			
		Професійні вміння (володіння методикою виховної роботи, планування, організування діяльності (кожного вихованця, класного колективу, батьківського колективу), контролювання, коригування, аналізування результатів діяльності, педагогічна просвіта)	0,24			
		Професійно-особистісні якості (любов і повага до людей, довіра, доброта, щирість, гуманність, креативність, фасилітаторська позиція, доброзичливість, віра, креативність, мобільність, ініціативність)	0,15			
		Соціальна взаємодія та партнерство (співпраця з батьками – індивідуальні, групові, колективні форми роботи, колегами, громадськими об'єднаннями)	0,11			
		Самовдосконалення, громадська позиція (ставлення до професії, самоосвіта, підвищення кваліфікації, розповсюдження досвіду (публікації, виступи, майстер-класи і т. ін.), наставництво, консультування, класне керівництво, керівництво гуртками, УО, членство в ГО, пов'язаних із професійною діяльністю)	0,1			
		Позитивне ставлення до педагога з боку вихованців, їх батьків, колег, адміністрації ЗЗСО	0,12			
		Виконання посадових обов'язків (дотримання посадової інструкції, етичного кодексу ЗЗСО, трудова дисципліна, ведення ділової документації)	0,11			
4. Якість	0,27	Організаційно-педагогічні (виховна	0,2			

виховного середовища, умов забезпечення виховної діяльності	система ЗЗСО, виховні системи класних колективів, система виховної роботи з розвитку здобувачів освіти, корпоративна культура й етичний кодекс ЗЗСО)				
	Морально-психологічні (позитивний соціально-психологічний клімат, мотивація, система стимулювання, особиста підтримка керівників, партисипативний стиль управління, партнерство, спільні цінності)	0,19			
	Кадрові (забезпечення педагогами, відсутність вакансій, відповідність посадовим і кваліфікаційним вимогам)	0,17			
	Інформаційні (Інтернет-ресурси, веб-сайт ЗЗСО, забезпечення періодичними, методичними, фаховими виданнями з проблем виховання, доступність і якість інформаційно-бібліотечного центру)	0,15			
	Науково-методичні (наявність програми, проекту, концепції виховної діяльності, програм і планів роботи органів учнівського самоврядування, гуртків, учнівських об'єднань, методичні розробки, рекомендації, узагальнення ППД)	0,16			
	Матеріально-технічні (спортивна зала, актові зали, спортивний майданчик, облаштованість території для дітей із особливими потребами, обладнання й облаштування кабінетів і території для реалізації завдань виховної діяльності)	0,13			

Навчальне видання

Гречаник Олена Євгенівна

Управління виховною діяльністю :

***Методичні рекомендації для здобувачів усіх форм навчання другого
(магістерського) рівня вищої освіти
(електронне видання)***

Відповідальна за випуск: Гречаник Олена Євгенівна

Комп'ютерна верстка: Астахова Людмила Миколаївна

Коректорка: Гречаник Олена Євгенівна

Відповідальність за дотримання вимог академічної доброчесності несе авторка.

Підписано до друку 16.08.2023. Ум. друк. арк. 6,3.

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Україна, 61 002, м. Харків, вул. Алчевських, 29.